

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
RIIGI- JA RAHVUSVAHELISE ÕIGUSE INSTITUUT

Miiko Vainer

**LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMINE: LUBATAVUS JA
VÄLJAKUTSED RAHVUSVAHELISELE ÕIGUSELE**

Magistritöö

juhendaja professor *dr iur* Lauri Mälksoo

Tartu 2012

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS.....	4
1. ÜLEVAADE DROONIDEST	7
1.1. "DROONI" MÄÄRATLEMINE	7
1.2. DROONIDE ÜLESTÕUS	11
1.3. TÄNAPÄEVASTE LAHINGDROONIDE OLEMUS MQ-1B PREDATORI NÄITEL.....	12
1.4. DEBATT: DROONITEHNOLOOGIA POOLT VÕI VASTU	13
1.4.1. <i>Droonide kasutamise positiivsed küljed</i>	13
1.4.2. <i>Droonide kasutamise varjupool</i>	15
1.4.3. <i>Järeldused</i>	16
2. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMINE RIIKIDE PRAKTIKAS AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE JA IISRAELI NÄITEL.....	18
2.1. AMEERIKA ÜHENDRIIGID	18
2.1.1. <i>Ühendriikide droonipoliitika</i>	18
2.1.2. <i>Droonirünnakud</i>	22
2.1.3. <i>Droonirünnakute näited</i>	23
2.1.3.1. <i>Esimene näide</i>	23
2.1.3.2. <i>Teine näide</i>	24
2.1.3.3. <i>Kolmas näide</i>	24
2.1.4. <i>Kriitika Ühendriikide droonipoliitikale ja –rünnakutele</i>	24
2.2. IISRAEL	27
3. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMISELE LAIENEVA RAHVUSVAHELISE ÕIGUSE ANALÜÜS	30
3.1. SISSEJUHATUSEKS "DROONIÕIGUSESSE"	30
3.2. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMISE LUBATAVUS JA VÄLJAKUTSED RAHVUSVAHELISELE HUMANITAARÕIGUSELE.....	34
3.2.1. <i>Lahingdroonide kasutamisest mõjutatud debatid rahvusvahelises humanitaarõiguses</i>	35
3.2.2. <i>Lahingdroonide prima facie lubatavusest</i>	36
3.2.3. <i>Rahvusvahelise humanitaarõiguse põhimõtted droonisõjas</i>	39
3.2.3.1. <i>Sõjaline vajadus</i>	39
3.2.3.2. <i>Eristamispõhimõte</i>	42
3.2.3.3. <i>Proportsionaalsus</i>	45
3.2.3.4. <i>Humaansus (Martensi klausel)</i>	49
3.3. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMISE LUBATAVUS JA VÄLJAKUTSED RIIKIDEVAHELISE JÕU KASUTAMISE ÕIGUSELE	53
3.3.1. <i>Enesekaitse jõu kasutamise lubatavuse eeldusena</i>	53
3.3.2. <i>Lahingdroonidest enim mõjutatud vaidlused ja peamised väljakutsed riikidevahelise jõu kasutamise õigusele</i>	56
3.3.3. <i>Järeldused</i>	58
3.4. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMISE LUBATAVUS JA VÄLJAKUTSED RELVASTATUD KONFLIKTI-VÄLISE OLUKORRA RAHVUSVAHELISELE ÕIGUSELE.....	60
3.4.1. <i>Lahingdroonide prima facie lubatavusest korrakaitse paradigmas</i>	61
3.4.2. <i>Kohalduva õiguse normatiivne raamistik</i>	62
3.4.3. <i>Lahingdroonidega jõu kasutamise lubatavuse ulatus ja viis inimõiguste paradigmas</i> 64	
3.4.4. <i>Järeldused</i>	67
LÕPPSÕNA.....	69
USE OF FORCE WITH COMBAT DRONES: PERMISSIBILITY AND CHALLENGES FOR INTERNATIONAL LAW. SUMMARY	73

LÜHENDITE LOETELU	78
KASUTATUD ALLIKAD.....	79
1. RAAMATUD JA ARTIKLID.....	79
2. RAHVUSVAHELISED LEPINGUD JA DOKUMENDID.....	84
3. KOHTUPRAKTIKA	85
4. <i>MISCELLANEA</i>	86

SISSEJUHATUS

*"With every major scientific revolution,
the fruits will be put to hostile,
unless there is action."¹*

Käesoleval ajal kirendab rahvusvaheline meedia drooniteemalistest uudistest. Ei saaks ka teisiti olla, sest droonide ehk mehitamata õhusõidukite vahendusel võetakse üha tihedamini elusid, väites täie meelekindlusega, et nii on õige ja rahvusvaheline õigus ei sea takistusi. Ühel juhul peegeldabki ajakirjandus droonide kasutajate valdavaid seisukohti – droonid on täpne tipp tehnoloogia, ei kujuta endast mingit erilist ohtu ja nendega jõu kasutamine on tänapäevases sõjapidamises asendamatult vajalik. Teisel juhul väidavad eelkõige tehnoloogiliselt vähemarenenud käitujad, inimõigusorganisatsioonid ja meedia vastu, et droonirünnakud on kaasa toonud lubamatult rohkearvulise tsiviilohvrite hukkamise ja muudavad sõdimise liiga ahvatlevaks. Aktuaalsuse üheks näiteks on NATO kolmeteistkümne liikmesriigi, sh Eesti Vabariigi, plaan soetada droone miljardite eurode eest, et "täita tühimik".²

Nii rahvusvaheline meedia kui maailma avalikkus tema vahendusel jälgivad tõepoolest pingsalt droonide välja arendamist, nendega kauplemist ja nende kasutamist. Teema aktuaalsus ei kajastu ainult rahvusvahelises ajakirjanduses. Riikide, rahvusvaheliste hiid korporatsioonide ja mitmete muude organisatsioonide käitumine ja valjult välja öeldud kohatiste fundamentaalsete vastuoludega seisukohad annavad ühiselt tunnistust sellest, et droonitehnoloogia arendamine ja droonidega kauplemine ning nende kasutamine alles kogub hoogu. Näiteks kui heita pilk Pentagoni planeeritud rahalistele investeeringutele, selgub tõsiasi, et droonid on USA miliaarstrateegia üks vaieldamatuid prioriteete.³

¹ P. Herby, ICRC. Viidatud teoses: P. W. Singer. Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century. The Penguin Press. New York (2009), lk 385

² "NATO to Spend 3 Billion Euros on Global Hawk Program." Agence France-Presse (15 February 2012). Arvutivõrgus: <http://www.defensenews.com/article/20120215/DEFREG01/302150015/NATO-Spend-3BillionEurosGlobalHawkProgram?odyssey=tab|topnews|text|FRONTPAGE> (27 aprill 2012)

³ Defence Budget Materials. Overview – FY2011 Defence Budget. Department of Defence Budget Request. United States' Office of the Under Secretary Defense (Comptroller), lk 6, 22, 46, *passim*. Arvutivõrgus: <http://comptroller.defense.gov/Budget2011.html> (27 aprill 2012)

Kuigi rahvusvahelises meedias nii ülistatakse kui laidetakse droone üha elavamalt, on rahvusvahelise õiguse erialakirjanduses just droonidega jõu kasutamise lubatavusest ja väljakutsetest maailmakorrale veel siiski vähe juttu. Suur osa asjakohastest teadusartiklitest keskendub droonidega jõu kasutamisele mõne seotud teema või situatsiooni kontekstis – näiteks "sõda ja õigus virtuaalsel ajastul", "sihttapmised", "jõu kasutamine mitteriiklike osalejate vastu", "droonirünnakud Pakistanis". Seega vääricks droonide kui uudsete tehnoloogia imedega jõu kasutamine enam tähelapanu ja uusi vaatenurki ka rahvusvahelise õiguse erialakirjanduses globaalselt. Rääkimata sellestki, et Eesti õiguskirjandusest ei leia mitte ühtegi droonidega jõu kasutamisele keskenduvat õigusala teost. Ometi osaleb ka Eesti Vabariik NATO liikmesriigina Global Hawk droonide miljardihankes. Paratamatult kerkib pinnale hulk küsimusi, vaadates kiiret elukorraldust rahvusvahelise õiguse aeglaselt triivivast laevast.

Nendele põhjustele just käesolevat teemat käsitleda lisandub minu isiklik huvi rahvusvahelise õiguse ja sõjanduse vastu. Mul on olnud au võtta osa ja juhendada Tartu Ülikooli õigusteaduskonna juuratudengite võistkondi nende kordaminekutel Teldersi rahvusvahelise õiguse harjutuskohtu võistlustel Haagis ja studeerida rahvusvahelist õigust Nijmegeni Ülikoolis Hollandis. Lisaks, Eesti ohvitserina on mul raske näha veel atraktiivsemat teemat, mille lahti harutamise poole püüelda.

Peasjalikult on laiemaks põhiprobleemiks rahvusvahelise õiguse "ellu jäämine" olukorras, kus tehnoloogia areng võimaldab reaalsuses ennenägematut. Droonid pakuvad riikidele sõnulväljendamatuid võimalusi jõu kasutamiseks nii relvastatud konfliktis kui selle väliselt. Need võimalused on juba avanud rahvusvahelise õiguse jaoks omajagu debatte. Näiteks kerkib küsimus, kuidas tuleb hinnata proportsionaalsust rahvusvahelises humanitaarõiguses, kui rünnakule asuvad droonid. Samuti võib küsida: kas riigid on õigustatud lahingdroone kasutama politseiliste ülesannete täitmiseks relvastatud konflikti väliselt? Võtsingi ülesandeks käesolevas magistritöös lahingdroonidega jõu kasutamise näitel relevantse rahvusvahelise õiguse põhiliste väljakutsete kaardistamise ning asjatundliku arutluse nende üle. Selleks olen püstitatnud kaks oletust, mis on mõeldud argumentatsiooni juhtima.

1. Lahingdroonidega jõu kasutamine ei ole rahvusvahelises õiguses *per se* keelatud, kuid on lubatud ainult piiratud ulatuses ja piiratud viisil.
2. Kuigi rahvusvaheline õigus määrab üldjoontes küllaldaselt lahingdroonidega jõu kasutamise lubatavuse ulatuse ja viisi, pakub lahingdroonidega jõu kasutamine nendele reeglitele siiski sügavaid väljakutseid.

Esimene peatükk vaatlleb droonide olemust ja evolutsiooni üldiselt, sest nad kujutavad sõjanduses novaatorlikku tehnoloogiat konventsionaalsete hävituslennukite kõrval. Mõistmata, mida endast lahingdroon üldse kujutab, on raske kui mitte võimatu püsitatud hüpoteesidele positiivset või negatiivset kinnitust otsima asuda.

Teine peatükk on pilguheit riikide praktikasse Ameerika Ühendriikide ja Iisraeli näidetel. Peatüki eesmärk on ühelt poolt uurida, milliste debattideni laskuvad riigid rahvusvahelise kogukonna palge ees oma poliitika kujundamisel ja teisalt küsida konkreetsete näidete esitamise abil, millised on olulisemad lahingdroonidega jõu kasutamise juhtumigrupid, millest õiguslik jõukatsumine läte saab.

Kolmandas peatükis, mis on ühtlasi mahukaim ja analüüsi rakendav, hindan lahingdroonidega jõu kasutamise lubatavuse ulatust ning viisi ja väljakutseid rahvusvahelise õiguse kolmes omavahel põimivas kihis – relvastatud konflikti olukord (*ius in bello*), riikidevahelise jõu kasutamise lubatavus (*ius ad bellum*) ja relvastatud konflikti väline seisund ehk korraaitse paradigma (*law enforcement paradigm*).

Uurimise eesmärgi saavutamiseks olen läbi töötanud ja analüüsinud asjassepuutuvaid teadusartikleid, õpikuid, monograafiaid ja võimalikult usaldusväärseid internetiallikaid. Mõnevõrra vähem, eelkõige riikide praktika võrdlemiseks ja üldistuste tegemiseks olen appi võtnud rahvusvaheliste kohtute ja siseriiklike kohtute pretsedendid. Faktide ja näidete kogumiseks olen kriitilisuse põhimõtet silmas pidades kasutanud ka meedias väljendatud.

Soovin avaldada suurimat tänu enda juhendajale professor Lauri Mälksoole. Samuti tänan siiralt Arno Tamme, kes panustas lingvistilise korrigeerimisega.

1. ÜLEVAADE DROONIDEST

1.1. "DROONI" MÄÄRATLEMINE

"Drooni" termin sõjanduses on olnud pidevas muutumises: Esimese maailmasõja ajal kasutati valdavalt "juhita õhusõiduki" (*pilotless aircraft*) mõistet ja alles 1940.-1950. aastatel võeti kasutusele "drooni õhusõiduk" (*drone aircraft*) ja "droon" (*drone*).⁴ Militaarsõnastiku MILITERM järgi on "drooni" termini üks sünonüüm "mehitamata õhusõiduk", mille definitsioon on "mehitamata sõiduk, mis täidab oma ülesannet ilma välise juhtimiseta".⁵ Drooni sünonüümina erialakirjanduses kasutatakse tihti erinevaid lühendeid ja akronüüme nagu "UAV" (inglise keelsest lühendist *unmanned aerial vehicle* ehk "mehitamata õhusõiduk/õhuk").⁶ "UAV" on üks uusimaid nimetusi, mis võeti kasutusele 1980-ndatel aastatel.⁷ "UAV-ga" seotud lühendiks on "RPV" (inglise keelsest lühendist *remotely piloted vehicle* ehk "kaugjuhitav sõiduk"), mis tähistab sideühenduse kaudu eemalt juhitavat ja tavaliselt taaskasutatavana ehitatud drooni.⁸ "RPV" võeti kasutusele 1960-ndatel ja neid sai toona juhtida nii maa pealt kui õhust.⁹ RPV-d on mõeldud tegutsemiseks pideva juhtimise kaudu, kuid tänapäevased arenenud droonid on autonoomsemad.

Eesti meedias on kasutatud droonidele viitavalt ka "mehitamata luurelennuk"¹⁰ ja "mehitamata ründelennuk"¹¹, mis on kitsama tähendusega, sest hõlmavad juba kindlaid sõjategevuse valdkondi ja ühte võimalikust kasutuse eesmärkidest. Selliste sõnapaaride kasutusele võtmine droonidest üldistuste tegemiseks on minu arvates ebatäpne, sest

⁴ S. J. Zaloga. *Unmanned Aerial Vehicles: Robotic Air Warfare 1917-2007*. Osprey Publishing. Oxford (2008), lk 2

⁵ MILITERM sõnastik. Arvutivõrgus: <http://mt.legaltext.ee/militerm/get.asp?index=et&value=droon> (27 aprill 2012). Selle sõnastiku üks allikaviide on NATO AAP-6 terminite ja väljendite sõnastik; samuti on "drooni" sünonüüm "mehitamata õhuk"

⁶ J. Jordán. *Repercusión de Nuevas Tecnológicas en las Políticas de defensa: los sistemas no tripulados*. Consuelo Ramón Chornet, Estabilidad Internacional, Conflictos Armados y Protección de los Derechos Humanos. Valencia: Tirant lo Blanch (2010), lk 1, *passim*

⁷ S. J. Zaloga. *Unmanned Aerial Vehicles: Robotic Air Warfare 1917-2007*, lk 2

⁸ MILITERM sõnastik

⁹ S. J. Zaloga. *Unmanned Aerial Vehicles: Robotic Air Warfare 1917-2007*, lk 2

¹⁰ "Estcoy-11 võttis kasutusele mehitamata luurelennukid. Eesti Rahvusringhääling" (5 veebruar 2011). Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/index.php?06223642> (27 aprill 2012)

¹¹ Al Qaeda „kolmas mees“ hukkus ilmselt ameeriklaste raketirünnakus. Eesti Päevaleht (1 juuni 2010). Arvutivõrgus: <http://www.epl.ee/news/valismaa/al-qaeda-kolmas-mees-hukkus-ilmselt-ameeriklaste-raketirunnakus.d?id=51277145> (27 aprill 2012)

droonid võivad olla varustatud ka kolbmootoritega (propelleritega)¹² ja seega ei ole nad ilmtingimata lennukid. Samuti on vähemal määral kasutatud ka näiteks "mehitamata lennuaparaat"¹³, kuid viimast on erialaterminina ebasobivaks peetud.¹⁴

Seega tähistab sõna "droon" nii algelisi kui kaasaegsemaid mehitamata õhusõidukeid, sõltumata kasutuseesmärgist.

Riikide praktikas, erialakirjanduses ja õigusaktides kasutatakse vastavalt droonide suurusele, riikide sõjaväeliste ülemate soovidele ja paljudel muudel põhjustel väga erinevaid nimetusi, millede üles lugemine ei ole käesoleva magistritöö ülesandeks. Olgu siiski kokkuvõtlikult ja keelelise selguse huvides ära toodud mõned sagedamini kasutatavad sõnade algustähtedest moodustatud lühendid¹⁵ ja nende tähendused:

lühend	lühendi tähendus inglise keeles
UAV	<i>Unmanned Aerial Vehicle</i>
UAS	<i>Unmanned Aerial System</i>
UCAV	<i>Uninhabited, Unmanned Combat Air Vehicle</i>
UCAS	<i>Uninhabited, Unmanned Combat Air System</i>
MAV	<i>Micro Aerial Vehicle</i>
RPA	<i>Remotely Piloted Aircraft</i>
RPV	<i>Remotely Piloted Vehicle</i>
FPASS	<i>Force Protection Aerial System</i>

¹² Program on Humanitarian Policy and Conflict Research. Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare. A Commentary. Harvard University. Bern (2010), Section A: Definitions, 1 (dd) Arvutivõrgus: <http://www.ihlresearch.org/amw/manual/>

¹³ "Lendurita lennukid." 4 Tehnikamaailm (aprill 2008)

Arvutivõrgus: <http://www.tehnikamaailm.ee/est/tm/2008/04/?headerID=1248> (27 aprill 2012)

¹⁴ MILITERM sõnastik ja NATO AAP-6 terminite sõnastik (2001). Arvutivõrgus: <http://mt.legaltext.ee/militerm/>, otsing: "mehitamata õhusõiduk"

¹⁵ A. M. Drake. Current U.S. Air Force Drone Operations and their Conduct in Compliance with International Humanitarian Law – An Overview. 39 Denver Journal of International Law (2011), lk 2, 16. Igal nimetusel on oma ajalugu. Näiteks UCAV on tulnud kasutusele seoses UAV-de arenemisega relvastatud süsteemideks. Vt Program on Humanitarian Policy and Conflict Research. Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare. A Commentary, lk 55, 27

SUAS	<i>Small Unmanned Aircraft System</i>
LMAMS	<i>Lethal Aerial Munitions System</i>

Mitmetel riikidel ja organisatsioonidel on oma meetod, kuidas neid droonide nimetusi defineerida. Suurbritannia Tsiviillennunduse Amet (CAA) defineerib UAV-d selliselt: "õhusõiduk, mis on kavandatud või muudetud selliselt, et ei kanna pilooti ja on juhitav kaugjuhtimispuldiga või mõnel autonoomsel moodusel".¹⁶ Droone on ka täpsemini defineeritud. Ameerika Ühendriikide Kaitseministeeriumi (DoD) definitsioon: "energiaga varustatud õhusõiduk, mis ei kanna pilooti, kasutab aerodünaamilist jõudu õhku tõusmiseks, saab lennata iseseisvalt või eemalt juhtida, olla kulutatav või taastatav ja seda saab kormata lahingvarustusega või muul viisil. Ballistilisi või pool-ballistilisi sõidukeid, tiibrakette ja suurtükimürske ei peeta mehitamata õhusõidukiteks."¹⁷ Viimast, so DoD varianti kasutatakse rahvusvahelise õiguse kirjanduses rohkelt. Sama definitsiooni on mõningate kohandustega üle võtnud ka mitmed sõnastikud.¹⁸ Näiteks tiibrakett, mida võib pidada lennu lõppjärgus madalalt lendavaks ning pardaarvuti abil sihtmärgini juhitavaks raketiks¹⁹, ei ole taastatav ja seega ei saa seda pidada mehitamata õhusõidukiks.

Harvardi HPCR manuaali²⁰ järgi on mehitamata õhusõiduk kas relvastatud või relvastamata.²¹ Lahingvarustusega koormatud droon ehk mehitamata lahingu õhusõiduk (UCAV) on manuaali järgi "ükskõik kui suur militaarõhusõiduk, millega kantakse ja kasutatakse relvi või mille pardal paiknevat tehnoloogiat saab kasutada selle relva

¹⁶ Autori tõlge. Originaalis: Civil Aviation Authority. CAP 77 Unmanned Aerial Vehicle Operations in UK Airspace – Guidance (2002), 1 ptk, p 2.1.

¹⁷ Department of Defence, DoD Dictionary of Military and Associated Terms, Joint Publication 1-02 (2008); C. C. Haddad, J. Gertler. Homeland Security: Unmanned Aerial Vehicles and Border Surveillance. CRC Report for Congress (2010), lk 1

¹⁸ Näiteks on selle üle võtnud The Free Dictionary, mida on külastatud üle 3 miljardi korra. Arvutivõrgus: <http://www.thefreedictionary.com/Unmanned+Aerial+Vehicle> (27 aprill 2012)

¹⁹ MILITERM sõnastik: <http://mt.legaltext.ee/militerm/concept.asp?conceptID=22323> (27 aprill 2012); samuti Program on Humanitarian Policy and Conflict Research (HPCR). Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare. A Commentary, 1(z) ja 1(dd). Avutivõrgus: <http://www.ihlresearch.org/amw/manual/> (27 aprill 2012)

²⁰ HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (2009) on juriidiliselt mittesiduv (*soft law*), kuid minu arvates väga autoriteetne dokument, sest selle koostamise projekt algas juba 2003. aastal ja selle koostamisel osales umbes 30 eksperti kümnetest erinevatest riikidest. Vt <http://www.ihlresearch.org/amw/about-project> (27 aprill 2012)

²¹ HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (2009), Section A: Definitions, art 1(dd) ja 1(ee)

sihtmärgile juhtimiseks."²² Mehitamata õhusõiduk (UAV) ei kanna manuaali kohaselt relvi ja võib olla ka tsiviilõhusõiduk või riigi õhusõiduk.²³

Juriidiliselt siduv lahingvarustusega koormatud drooni definitsioon rahvusvahelises õiguses puudub. Pidades silmas DoD ning CAA definitsioone ja võttes arvesse lahingvarustusega koormatust, võiks "lahingdrooni" mõiste Harvardi HPCR manuaali definitsiooni kõrval sõnastada järgmiselt:

vähemalt ühe relvaga või relva sihtmärgile juhtiva tehnoloogiaga koormatud, eemalt juhitud, energiaga varustatud, kulutatav või taastatav mehitamata õhusõiduk, mis kasutab aerodünaamilist jõudu õhku tõusmiseks ja mis ei ole ballistiline või pool- ballistiline sõiduk, tiibrakett ega suurtükimürsk või muu nende taoline või eelnevalt väljatoodud omadusteta relv.

Kuigi erialakirjanduses ja rahvusvahelises meedias kasutatakse mõnikord lahingvarustusega koormatud drooni relva sünonüümina²⁴, ei ole see minu arvates põhjendatud, sest üksikutest välja pakutud relva mõistetest²⁵ saab järeldada, et viimane on kitsama tähendusega. Lahingvarustusega koormatud droon on sõjapidamise vahend²⁶, justkui relvade kasutamiseks ette nähtud õhus edasi kanduv platvorm. Droon võib relvi kanda, kuid on siiski õhusõiduk.

Käesolevas töös kasutan "drooni" kui sõjanduse erialaterminit, mõistes selle all eelkõige relva või relvadega koormatud mehitamata õhusõidukit, pidades silmas CAA, DoD definitsioone ja Harvardi HPCR manuaali. Võtan sünonüümidenä kasutusele eesti keelele siiani tundmatud liitsõnad "lahingdroon" ning "rünnakdroon", sest "lahingvarustusega

²² Autori tõlge. Originaalis: "Unmanned Combat Aerial Vehicle (UCAV) means an unmanned military aircraft of any size which carries and launches a weapon, or which can use on-board technology to direct such a weapon to a target." Vt HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (2009), Section A: Definitions, art 1(ee)

²³ HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (2009), Section A: Definitions, art 1(dd)

²⁴ "Drones are battlefield weapons.": M. E. O'Connell. Remarks: The Resort to Drones Under International Law. 39 Denver Journal of International Law (2011), lk 9

²⁵ "Weapon" means a means of warfare used in combat operations, including a gun, missile, bomb or other munitions, that is capable of causing either (i) injury to, or death of, persons; or (ii) damage to, or destruction of, objects. Vt HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (2009), Section A: Definitions, art 1(ff)

²⁶ "Means of warfare" mean weapons, weapon systems or platforms employed for the purposes of attack. Vt HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (2009), Section A: Definitions, art 1(t)

koormatud mehitamata õhusõiduk" oleks läbivalt kasutades minu hinnangul liiga kohmakas lahendus ja ei sedastaks piisavalt kasutuseesmärki.

1.2. DROONIDE ÜLESTÕUS

Ei ole täpselt selge, millal droonid leiutati. S. J. Zaloga, kes on uurinud eelkõige Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu, Venemaa Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide sõjaajalugu, toob välja, et esimesed algsed versioonid kaugjuhitavatest õhusõidukitena opereerivatest RPV-dest võeti kasutusele juba Esimese maailmasõja ajal.²⁷ Kõige enam arvatakse, et tõsisemate saavutusteni tänapäevaste luuredroonide algena jõuti Teise maailmasõja ajal või vahetult pärast seda ja neid oldi valmis kasutama 1950. aastaks.²⁸ Sellest ajast peale sai nende pikaajaseks ja põhiliseks eesmärgiks õhuluure,²⁹ st luureandmete kogumine visuaalse vaatluse teel õhust või õhusõidukile paigaldatud andurite abil.³⁰ Lisaks USA-le omandasid algelisemaid luuredroone 1970. aastateks ka Holland, Belgia, Kanada, Prantsusmaa ja Itaalia.³¹ USA kasutas esimesena laialtulatult droone õhuluureks alles Vietnami sõjas, sest mehitatud lennukitele oleksid paljud operatsioonid olnud liiga ohtlikud.³²

Rünnakdroonide välja arenemine on erinevatel põhjustel olnud aeglane.³³ Minu arvates võib alles 2001. aastat pidada märgilise tähtsusega tänapäevaste rünnakdroonide sündimise jaoks. Kui lahingvarustusega koormatud ründedroon Predator tulistas välja laserjuhitava raketi, sai selgeks, et USA on välja arendanud tõsiseltvõetava vahendi sõjapidamiseks.³⁴ Sellest ajast peale on riigid rahvusvahelisel areenil hakanud üha enam droonitehnoloogiatele tähelepanu pöörama.

²⁷ S. J. Zaloga. Unmanned Aerial Vehicles: Robotic Air Warfare 1917-2007, lk 4

²⁸ M. E. O'Connell. Unlawful Killing with Combat Drones, a Case Study of Pakistan, 2004-2009. Notre Dame Law School, Legal Studies Research Paper nr 09-43 (2010), lk 2

²⁹ S. J. Zaloga. Unmanned Aerial Vehicles: Robotic Air Warfare 1917-2007, lk 4

³⁰ Õhuluure definitsioon on MILITERM sõnastikus

³¹ M. E. Peterson. The UAV and the Current and Future Regulatory Construct for Integration into the National Airspace System. 71 Journal of Air Law and Commerce (2006), lk 11-12

³² M. E. O'Connell. Unlawful Killing with Combat Drones, a Case Study of Pakistan, 2004-2009, lk 3; S. J. Zaloga. Unmanned Aerial Vehicles: Robotic Air Warfare 1917-2007, lk 4

³³ Näiteks USA-s on olnud probleeme rahastamisega. Vt Defence Science Board. Department of Defence. Defence Science Board Study on nmanaged Aerial Vehicles and Uninhabited Combat Aerial Vehicles (2004), lk 5. Arvutivõrgus: www.fas.org/irp/agency/dod/dsb/uav.pdf (27. aprill 2012)

³⁴ M. E. Peterson. The UAV and the Current and Future Regulatory Construct for Integration into the National Airspace System, lk 12

Droonide võimekust on suurendanud muu tehnoloogia innovatsiooniga kaasnevad leiutised nagu digitaalkaamerad, satelliit-navigatsioonisüsteemid ning tõusvalt uuenduslikum arvutite riist- ja tarkvara.³⁵ P.W. Singer³⁶ toob tulevikustsenaariumina välja, et UAV-sid hakatakse kasutama üha sagedamini ja et tehnoloogia areng võib viia selliste droonide tekkeni, mis suudavad õhus edasi kanduda kuni viis aastat saja tuhande jala [30 480 meetrit] kõrgusel.³⁷

1.3. TÄNAPÄEVASTE LAHINGDROONIDE OLEMUS MQ-1B PREDATORI NÄITEL

Droonid laiemas tähenduses võivad praegusel ajal nii suuruselt, välimuselt kui suutlikkuselt tõeliselt erinevad olla – mudellennukite suurustest minidroonidest kuni vastupidavate kolossaalsete droonideni, mille tiibade siruulatus on nagu kaasaegsetel mehitatud gigant-lennukitel. Mõned droonid on ainult manuaalselt kontrollitavad, kuid mõned navigeerivad autonoomselt eelnevalt sisse programmeeritud marsruudi järgi.³⁸

Selles mõttes võib tõepoolest öelda, et iseseisvalt tegutsevad robotid on juba sisenenud sõjapidamisse. Droonide jaotamise viis võib varieeruda: näiteks suuruse järgi³⁹ või hoopis kasutuseesmärgi järgi⁴⁰ – luuredroonid⁴¹ ja lahingdroonid. Käesoleva töö eesmärkide täitmiseks on vajalik keskenduda eelkõige lahingdroonide tegevusele. Lahingdroonidest on üks enim tuntumaid ja kasutatavaid MQ-1B Predator,⁴² mis annab minu hinnangul hea üldise ülevaate tänapäevase ründedrooni tehnilisest võimekusest.

³⁵ M. E. Peterson. The UAV and the Current and Future Regulatory Construct for Integration into the National Airspace System. 71 Journal of Air Law and Commerce (2006), lk 13

³⁶ Ph.D. Peter Warren Singer (Harvardi Ülikool, 2001) on üks maailma juhtivaid sõjanduse teadlaseid ja eksperte. Ka drooniteemalistes artiklites viidatakse teda väga sagedasti. Vt Biograafia: <http://www.pwsinger.com/biography.html> (27 aprill 2012)

³⁷ P.W. Singer. Military Robots and the Laws of War. The New Atlantis (2009), lk 41

³⁸ M. N. Schmitt. Drone Attacks Under the Jus ad Bellum and Jus in Bello: Clearing the 'Fog of Law'. Yearbook of International Humanitarian Law (2011), lk 3

³⁹ J. G. Drew. *Et alii*. Unmanned Aerial Vehicle End-to-End Support Considerations. Rand (2005), lk 5

⁴⁰ T. Rock. Yesterday's Laws, Tomorrow's Technology: The Laws of War and Unmanned Warfare. 24 New York International Law Review (2011), lk 2

⁴¹ Suurtest luuredroonidest silmapaistvam on RQ-4 Global Hawk, mis saab tegutseda kuni 18 288 meetri kõrgusel, püüdes õhus kuni 28 tundi. Vt RPA/UAS: Information. Factsheets. U. S. Air Force. The Official Website. Arvutivõrgus: <http://www.af.mil/information/factsheets/> (27 aprill 2012)

⁴² M. N. Schmitt. Drone Attacks Under the Jus ad Bellum and Jus in Bello: Clearing the 'Fog of Law', lk 3

MQ-1B Predator on multifunktsionaalne droon, mille tootis DoD nõudmisel *General Atomics Aeronautical Systems* korporatsioon.⁴³ Predator droon suudab muuhulgas teostada luuret, seiret ja kohaluuret (*intelligence, surveillance, reconnaissance*), lähiõhutoetust (*close air support*), lahinguotsingut- ja päästet (*combat search and rescue*) ja täpsusrünnakuid (*precision strikes*). MQ-1B Predator süsteem koosneb neljast relvade ja sensoritega varustatud õhusõidukist, maapealsest kontrolljaamast, peamisest satelliitühendusest, tagavara varustusest ja operatsiooni- ning hooldusmeeskonnast. Juhtimismeeskonda kuuluvad maapealne piloot, sensorite ja relvadega tegelev meeskonnaliige ja vajadusel missiooni kordinaator. Predator drooni juhitakse kaamerate vahendusel. Seda saab osadeks lahti võtta, kokku pakkida ja kergelt üle terve maailma transportida. Predatori tegutsemiskõrgus on 23-1524 meetrit, võimsus 115 hobujõudu, tühikaal 512 kilogrammi, tippkiirus 217 kilomeetrit tunnis ja selle relvastusse kuulub kaks laserjuhitavat *Hellfire* raketti.⁴⁴ Juba ainuüksi selline tehniline võimekus annab aimu, miks riikide jaoks on ahvatlev rünnakdroone sõjategevusse kaasata.

1.4. DEBATT: DROONITEHNOLOOGIA POOLT VÕI VASTU

Droonidel on nende tootjate kui ka reaalses elus kasutajate jaoks palju eelisi, kuid samuti kätkeb nende kasutamine kriitikute hinnangul ohtusid. Rahvusvaheline meedia peegeldab väga erinevaid lahingdroonide poolt- ja vastuargumente, milledest mõnede esile toomist pean riikide praktika ning õigusliku analüüsi taustinfo loomiseks vajalikuks.

1.4.1. Droonide kasutamise positiivsed küljed

Rünnakdroone õigustavad argumentid rahvusvahelises meediaruumis on taandatavad eelkõige inimestega, lahingutegevusega, psühholoogiliste mõjuteguritega, tootmisega ja ressurssidega seotuteks. Nende õigustuste hulgas kerkib esile järgnev:

⁴³ GAAS on üks juhtivaid droonisüsteemide tootjaid maailmas. Vt General Atomics Aeronautical. The Official Website. Arvutivõrgus: <http://www.ga-asi.com/> (27 aprill 2012)

⁴⁴ RPA/UAS: Information. Factsheets. U.S. Air Force. The Official Website. Arvutivõrgus: <http://www.af.mil/information/factsheets/> (27 aprill 2012); General Atomics Aeronautical. The Official Website. Products and Services. Aircraft Platforms. Predator UAS. Arvutivõrgus: <http://www.ga-asi.com/products/index.php> (27 aprill 2012); J. G. Drew. *Et alii*. Unmanned Aerial Vehicle End-to-End Support Considerations, lk 8

- saab kasutada igasuguse lahinguvälja jaoks, st nad saavad lennata ka raskesti ligipääsetavates kohtades, kuhu maapealsed üksused ei pääse⁴⁵
- saab kasutada väga paljude lahingoperatsioonide läbiviimiseks – nt täpsusrünnakud ja sihttapmised
- nad ei kannata loomulikku inimnõrkust (väsimus, kaastunne, nälg, hirm, tüdimus, motivatsioonilangus)
- nad ei tegutse graafiku alusel, mistõttu neid saab kasutada parasjagu siis, kui vaja
- neil on võime lennata või püsida õhus väga pikka aega, mis mehitatud õhusõidukite puhul võimalik ei ole
- neid saab juhtida sealt, kust seda parasjagu vaja teha on
- säästavad pilootide elusid, sest nad on mõeldud iseseisvaks tegutsemiseks või juhitakse neid eemalt
- kerge toota
- maksavad vähem, kui mehitatud õhusõidukid⁴⁶
- nende kohalolek võib mõjutada maapealseid vägesid sõdureid vähem kuritegusid toime panema, sest sõdurid teavad, et neid jälgitakse
- nende kasutamine võimaldab pikemat otsustusaega, kas rünnata või mitte, võrreldes mehitatud õhusõidukitega
- saavad sihtmärgile lähemale sõita, võimaldades suuremat täpsust.⁴⁷

Näib, et riigid peavad suurt osa neist argumentidest piisavalt veenvateks, sest viimasel ajal on umbes 1/5 maailmas eksiteerivatest riikidest oma huviorbiiti seadnud droonide tootmisse investeerimise, nende soetamise ning kasutamise. Tehnoloogia areng võimaldab nende kasutajatele sõdida odavamalt, viia läbi operatsioone väiksemate riskidega, ressursikuluga ja inimkaotustega. Piloodid ei väsi ja droonid ei pea nii kiiresti tagasi

⁴⁵ See annab võimaluse DDD (dull, dirty, dangerous ehk ohtlikud, ebameeldivad või saastunud ümbrusega aladel) operatsioonides kasutamiseks

⁴⁶ Näiteks ei ole neile vajalik ehitada katapulteerumiseks mõeldud masinavärki ega kokpiti

⁴⁷ J. Kellenberger. International Humanitarian Law and New Weapon Technologies. Statement. 34th Round Table on Current Issues of International Humanitarian Law. San Remo (2008). Arvutivõrgus: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/statement/new-weapon-technologies-statement-2011-09-08.htm> (27 aprill 2012); P. W. Singer. Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century, lk 385-389, *passim*; General Atomics Aeronautical. The Official Website; M. E. Peterson. The UAV and the Current and Future Regulatory Construct for Integration into the National Airspace System, lk 2; "U.S. Airstrikes in Pakistan Called 'Very Effective'." CNN (18 May 2009). Arvutivõrgus: http://articles.cnn.com/2009-05-18/politics/cia.pakistan.airstrikes_1_qaeda-pakistani-airstrikes?s=PM:POLITICS (27 aprill 2012)

sõitma. Mitte ainult riikide sõjaväelised juhid, vaid ka droonidega kaugustest otseselt opereerivad aviaatorid saavad jääda ise mugavalt tugitooli ja "sõjamängu" jälgida. Kas selline tugitoolisport on lõpuni veenev kriitikute jaoks?

1.4.2. Droonide kasutamise varjupool

Paradoksaalselt seonduvad ka droonide kasutamise vastu käivad argumendid erialakirjanduses ja rahvusvahelises meedias inimeste ja psühholoogiliste faktoritega, aga ka vastutusega ja väljakutsetega rahvusvahelisele õigusele. Mõned konkreetsemad argumendid on:

- tootjad, lepinguosaliselised, tarkvara arendajad, ostjad, müüjad ja muud võimalikud huvigrupid ei tunne huvi ega ei pööra piisavalt tähelepanu rahvusvahelisele õigusele
- on raske määrata kindlaks, kes ja millises ulatuses vastutab: seda eriti seoses droonide autonoomsemaks muutumisega (näiteks: sõjakuriteo koosseis nõuab ühe elemendina tahtlust)
- nende ülelennud ja püsimine õhus on elanikkonnale, sõduritele ja vaatlajatele õudustäratav
- nende kasutamine vähendab emotsioone neil, kes neid eemalt juhivad, sest kaugoperaatorid ei viibi füüsiliselt lahinguväljal ja see omakorda võib viia psühholoogilise otsustuseni kergemini tappa
- droonidel puudub otsustuste tegemiseks humaansuse tunne, mis koosneb näiteks moraalsustajust ja empaatiavõimest: seda eriti seoses autonoomsemaks autonoomsemaks muutumisega⁴⁸

P.W. Singer toob välja et inimene kaldub tegema virtuaalses maailmas seda, mida ta tavalises elus mitte kunagi ei teeks.⁴⁹ Lisaks toob Singer oma intervjuus Saksa ajakirjale Der Spiegel välja, et droonide salvestatud videoid kasutatakse *YouTube*-is meelelahutusena.⁵⁰ Mehitamata õhusõidukitel on mõju "lahingu umbisikuliseks"⁵¹

⁴⁸ C. Oudes. W. Zwijnenburg. Does Unmanned Make Unacceptable: Exploring the Debate on Using Drones and Robots in Warfare. IKV Christi (2011), lk 18-23; P. W. Singer. Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century, lk 385-389, *passim*

⁴⁹ *Ibid.*, lk 394

⁵⁰ "For example the question of the public's relationship to war. The drone war is documented, downloaded, accessible for everyone. You can see the videos on YouTube. It's turning war for some into a form of

muutumisele ja see võib mitmete autorite arvates ohtlik olla. Üheks ohuks on ka see, et droone võivad soetada või on juba soetanud ka mitteriiklikud rühmitused,⁵² kelle droonide kasutamise eesmärk võib seonduda äärmuslike vaadetega ja sellest tulenevate ohtudega inimkonnale.

1.4.3. Järeldused

Peamine põhjus droonide kasutamise oponeerimisel on vägivalla liiga lihtne kasutuselevõtt, millele omakorda seistakse vastu argumendiga, et nende kasutamine on eristamisühimõtet silmas pidades täpne, mis vähendab tsiviilohvrite ja võitlejate hukkamise arvu.⁵³ Nii poolt kui vastuargumendid on tõlevastavuse korral veenvad. Peaks ju iga sõjapidamine olema võimalikult soodne tsiviilisikute ja tsiviilobjektide jaoks. Samuti ei soovi ükski sõjas osalev riik kaotada sõjatandril võitlejaid. Kui aga lahingdroonide kasutusele võtmine tõepoolest on sedavõrd lihtne, võib rünnakute hüppeline kasv tsiviilohvrite arvu hoopis suurendada ja tuua kaasa negatiivseid kõrvalmõjusid nagu propaganda vahend mässulistele. See aga ei sobitu minu arvates mitte ühelgi juhul rahvusvahelise õiguse mõttega.

J. M. Beard toob välja kaks põhiaspekti, mis minu arvates aitavad hästi selgitada rahvusvahelise meedia kirendavas virvarris militaartehnoloogiatega seonduvaid eelisi ja kitsaskohti: (1) virtuaalsed inimvõimeid ületav suutlikkus ja (2) inimeste ning reaalse sõja vahele tekkiv virtuaalse distants.⁵⁴ Minu arvates võivad need aspektid radikaalselt kõigutada riikide poliitilist mõttemalli, reaalsuses tegutsemist ja rahvusvahelist õiguskorda. Ühe poole suurenev tehnoloogiline suutlikkus paneb paratamatult ka teist

entertainment. The soldiers call that "war porn." We can see more but experience less." Vt "The Soldiers Call It War Porn." Der Spiegel. Interview with Defense Expert P.W. Singer (3 December 2010). Arvutivõrgus: <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,682852,00.html> (27 aprill 2012)

⁵¹ Seda nii kutsunud sõjaajaloolane J. Keegan (inglise keeles "*impersonalization of battle*"). Vt H. Ofek. The Tortured Logic of Obama's Drone War. The New Atlantis. 27 Journal of Technology and Society (2010), lk 42

⁵² Brookings Institution (mittetulunduslik avaliku poliitika organisatsioon, arvutivõrgus: <http://www.brookings.edu/about.aspx>) on avaldanud, et Iraan varustab juba ammu Hezbollahi droonidega. Vt J. Villasenor. Armchair Kamikaze: What the Latest Generation of Small Armed Drones Means for Antiterrorism. Brookings Institution (2011). Arvutivõrgus:

http://www.brookings.edu/opinions/2011/1006_switchblade_drones_villasenor.aspx#_ftn12 (27 aprill 2012); ÜRO kohtuvälise, kiir- või meelevaldsete hukkamiste eriraportöör P. Alston leiab, et see on "mõeldav" ("*conceivable*"). Vt P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 27, lk 9

⁵³ K. Anderson. Targeted Killing in U.S. Counterterrorism Strategy and Law. A Working Paper of the Series on Counterterrorism and American Statutory Law, a joint project of the Brookings Institution, the Georgetown University Law Center, and the Hoover Institution (2009), lk 8

⁵⁴ J. M. Beard. Law and War in the Virtual Era. 103 American Journal of International Law (2009), lk 3

poolt uusi nippe ehk "sõjapidamise viise ja vahendeid", nagu rahvusvahelises õiguses öeldakse, otsima.

Järgnevalt vaatlen, kuidas on nende riskide, ohtude ja võimalike vigadega arvestanud riigid droonide kasutamises: eelkõige toon näiteid Ameerika Ühendriigide praktikast, sest just nemad on pretsedendiriigina lahingdroone kõige laiaulatuslikumalt ja vastuolulisemalt sõjategevuses kasutanud.

2. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMINE RIIKIDE PRAKTIKAS AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE JA IISRAELI NÄITEL

Ameerika Ühendriikidel ja Iisraelil on vähest riikidena⁵⁵ relvastatud droonide süsteeme⁵⁶ ja samad riigid on neid vähestena realselt kasutanud.⁵⁷ Seevastu paljudel riikidel (nt Türgi, Ühendkuningriik, Prantsusmaa ja Iraan) arvatakse olevat relvastatud droonisüsteeme või kahtlustatakse nende soetamise püüdluses.⁵⁸ Vähemalt 40 riigil (nende hulgas näiteks Valgevene, Hiina, India, Pakistan ja Venemaa) on droonid, mille kasutuseesmärgiks on eelkõige luure- ja jälitustegevus.⁵⁹ Vähem tähtis ei ole asjaolu, et droonidega tehakse rahvusvahelist äri – näiteks Suurbritannia äriühing toodab mootoreid Iisraeli droonisüsteemidele, mis seejärel müüakse Venemaale.⁶⁰

2.1. AMEERIKA ÜHENDRIIGID

2.1.1. Ühendriikide droonipoliitika

Ühendriigid kasutavad droone valdavalt sõjas, mida rahvusvaheline kogukond tunneb kui "globaalset terrorismivastast sõda". Droonide sisenemine sellesse sõtta pakub uut poliitilist ja õiguslikku debatti. Ameerika Ühendriikide üldine ametlik positsioon on, nagu sõjas osaleva poole seisukoht tavapäraselt, et droonirünnakud on igati kooskõlas rahvusvahelise õigusega.⁶¹

⁵⁵ Lahingdroone on vaid vähestel riikidel. Vt Program on Humanitarian Policy and Conflict Research. Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare. A Commentary, lk 55

⁵⁶ P. P. Serrano. La Utilización de Drones en los Conflictos Actuales: Una Perspectiva del Derecho Internacional, lk 2; P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 27, lk 9; ka rahvusvahelises meedias on avaldatud, et Iisrael on USA kõrval üks peamisi droonide tootjaid ja kasutajaid: "U.S. drones take combat role." BBC News (5 November 2002). Arvutivõrgus: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/2404425.stm> (27 aprill 2012)

⁵⁷ J. Jordán. Repercusión de Nuevas Tecnológicas en las Políticas de defensa: los sistemas no tripulados, lk 1-2; C. Oudes. W. Zwijnenburg. Does Unmanned Make Unacceptable: Exploring the Debate on Using Drones and Robots in Warfare, lk 11-12

⁵⁸ P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 27, lk 9

⁵⁹ *Idem.*

⁶⁰ Jenks, C. Law from Above: Unmanned Aerial Systems, Use of Force, and the Law of Armed Conflict. 85 North Dakota Law Review (2009), 654; rahvusvahelise kaubanduse kohta vt ka C. Oudes. W. Zwijnenburg. Does Unmanned Make Unacceptable: Exploring the Debate on Using Drones and Robots in Warfare, lk 12

⁶¹ "America's Drone Campaign. Drones and the Law: America's Attacks on Suspected Terrorists Should be More Closely Monitored." The Economist (8 October 2011). Arvutivõrgus: <http://www.economist.com/node/21531477> (27 aprill 2012); K. Larson. Z. Malamud. The United States, Pakistan, the Law of War and the Legality of the Drone Attacks. 10 Journal of International Business and Law (2011), lk 1

Ameerika Ühendriikide 41. president, G.W. Bush lausus oma ajaloolise tähendusega 20. septembri 2001. aasta kõnes sõnad: "Meie sõda terrorismi vastu algab Al-Qaedaga, aga ei lõppe sellega. See ei lõppe enne, kui kõik globaalse tähtsusega terroristlikud grupid on leitud, peatatud ja alistatud."⁶² Selliste sõnade radikaaluse taga peitus mitmete kõrgelt kvalifitseeritud õigusteadlaste arvamuse kohaselt Ameerika Ühendriikide arusaam, et pärast 11. septembril toimunut on tal *de jure* õigus endale nõuda ja kasutada kõikvõimalikke õigusi ja privileege, mis tulenevad rahvusvahelisest õigusest.⁶³ Juba 2001. aasta septembris, kõigest nädal aega pärast Al-Qaeda rünnakuid, võttis Ühendriikide Kongress oma istungil vastu sõjalist jõudu lubava resolutsiooni, millega anti täidesaatev võimalus kasutada presidendi volitusel "kõiki vajalikke ja sobivaid vahendeid" nende vastu, kes panid toime rünnakud.⁶⁴ Sealhulgas peab USA sihttapmisi droonidega oma lubatavaks poliitikaks.⁶⁵

Ühendriigid võtsid väidetavalt terrorirünnakute järgsel perioodil vastu ka sihttapmist kasutamise salajase programmi, mis hõlmas endas droonide kasutamist teiste riikide territooriumil.⁶⁶

Teise näitena lähiajaloost seoses USA terrorismivastase poliitika rangemaks muutumisega on 2009. aasta pommitamiskatse Umar Farouk Abdulmutallab⁶⁷ poolt, kellele mõisteti

⁶² Autori tõlge. Originaalis "Our war on terror begin with al Qaeda, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped, and defeated." Vt Patterns of Global Terrorism. U.S. Department of State. Diplomacy in Action. Arvutivõrgus: <http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/> (27 aprill 2012)

⁶³ M. E. O'Connell. Defining Armed Conflict. 13 Journal of Conflict Security Law (2008), lk 394

⁶⁴ "[...] the President is authorized to use all necessary and appropriate force against those nations, organizations, or persons he determines planned, authorized, committed, or aided the terrorist attacks that occurred on September 11, 2001, or harbored such organizations or persons, in order to prevent any future acts of international terrorism against the United States by such nations, organizations or persons. [...]" Vt 107th Congress of the United States of America. Joint Resolution: To Authorize the Use of United States Armed Forces Against Those Responsible for the Recent Attacks Launched Against the United States (September 18, 2001). Arvutivõrgus: http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ040.107 (27 aprill 2012). Samast dokumendist nähtub veel, et Ühendriigid peavad end Al-Qaedaga relvastatud konfliktis olevaks.

⁶⁵ C. Kramer. The Legality of Targeted Drone Attacks as U.S. Policy. 9 Santa Clara Journal of International Law (2011), lk 5

⁶⁶ Council of Europe, Parliamentary Assembly. Secret detentions and illegal transfers of detainees involving Council of Europe member states: second report. Document 11302. Mr Dick Marty, Rapporteur, Committee on Legal Affairs and Human Rights. (2007), §-d 58-68. Arvutivõrgus: <http://assembly.coe.int/main.asp?link=/documents/workingdocs/doc07/edoc11302.htm> (27 aprill 2012); P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 18, lk 7

⁶⁷ "Underwear bomber' Abdulmutallab pleads guilty." BBC News (12 October 2011). Arvutivõrgus: <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-15278483> (27 aprill 2012)

eluaegne vangistus.⁶⁸ USA üldine terrorismivastane poliitika on pärast seda rahvusvahelise meedia andmetel rangemaks muutunud – salanimikirjas olevate isikute arv, kellele laieneb absoluutne lennukeeld, on väidetavalt kahekordistunud.⁶⁹ Lisaks, seoses terrorismivastase sõjaga avalikustas USA senati välisasjade komitee oma 2009. aasta raportis, et Ühendriikidel eksisteerib nimekiri sihtmärkidest, kelle hulgas on näiteks narkootikumidega kauplevaid isikuid, kes toetavad Talibani.⁷⁰ Selle raporti kohaselt "ei pane sõjalised jõud mingeid piiranguid jõu kasutamisele nende sihtmärkide vastu, mis tähendab, et neid võib kinni võtta või tappa lahinguväljal."⁷¹ Näiteks toodud 2001. ja 2009. aasta poliitilised otsustused demonstreerivad minu arvates muude põhjuste hulgas selgelt USA tõusvat soovi droonide abil sõjategevuses osaleda.

Põhjus, miks droonide soetamine on ahvatlev, peitub USA nagu teistegi riikide jaoks võimaluses neid kasutada vaenulikul maastikul ilma liigse riskita operatsiooni läbiviijate eludele ja nende juhtimise võimaluses koduriigist.⁷² Seda toetab Ühendriikide mässutegevuse vastane käsiraamat, kus tuuakse positiivse tehnoloogilise väärtusena välja, et droonid annavad "pretsedenditud võimalused" luure- ja lahingutegevuseks – "õhuseirekeskustel on nüüd võimalus terve piirkond võtta järjepideva vaatluse alla, saada olulist informatsiooni ja modernne lahingumoon suudab täpselt navigeerida isegi ebasoodsa ilmaga."⁷³

Paljud Ühendriikide kõrged esindajad on avalikult droonirünnakuid õigustanud. L. E. Panetta⁷⁴ on korduvalt droonide pooldajana argumenteerinud, et droonid on täpsed ja

⁶⁸ "Umar Farouk Abdulmutallab, Underwear Bomber, Sentenced To Life In Prison." Huffington Post (16 February 2012). Arvutivõrgus: http://www.huffingtonpost.com/2012/02/16/umar-farouk-abdulmutallab-sentenced_n_1282708.html (27 aprill 2012)

⁶⁹ "Names on US no-fly list 'double' after Christmas plot". BBC News (2 February 2012). Arvutivõrgus: <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-16861183> (27 aprill 2012)

⁷⁰ Afghanistan's Narco War: Breaking the Link Between Drug Traffickers and Insurgents. A Report to the Committee on Foreign Relations of the United States Senate. US Senate Foreign Relations Committee (2009), lk 15-16 Arvutivõrgus: www.abcnews.go.com/images/Blotter/afghanreport.pdf (27 aprill 2012); CIA-l on nimekiri: M. E. O'Connell. Flying Blindly. U.S. Combat Drones Operate Outside International Law. America: The National Catholic Weekly (2010). Arvutivõrgus: http://americamagazine.org/content/article.cfm?article_id=12179 (27 aprill 2012)

⁷¹ Afghanistan's Narco War: Breaking the Link Between Drug Traffickers and Insurgents, lk 15

⁷² P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 27, lk 9

⁷³ D. H. Petraeus; J. F. Amos; J. A. Nagl. The U.S. Army/Marine Corps counterinsurgency field manual: U.S. Army field manual no. 3-24, Marine Corps warfighting publication no. 3-33.5. Chicago: University of Chicago Press (2007), lk 367

⁷⁴ Leon Edward Panetta, endine CIA direktor ja 2011. aastast Ameerika Ühendriikide kaitseminister

toovad kaasa ainult piiratud hulgal tsiviilisikute hukkamise.⁷⁵ Järgmiseks, USA välisministeeriumi juriidiline nõustaja H. H. Koh⁷⁶ on droonide kasutamise rahvusvahelisele õigusele vastavusega seoses toonitanud, et sõjaõiguse reeglid ei keela uute tehnoloogiate kasutamist iseenesest, kui nende tehnoloogiate kasutamine on kooskõlas üldiste sõjaõiguse reeglitega.⁷⁷ H. H. Koh on USA droonide ja sihttapmistega seonduvat poliitikat avalikkusele õigustanud õigusega enesekaitsele, sest Ühendriigid on väidetavalt relvastatud konfliktis Al-Qaeda, samuti Talibaniga ja muude seotud vägedega.⁷⁸ Sellest võib järeldada, et USA peab iseenesest võimalikuks relvastatud konflikti valitsusväliste organisatsioonidega rahvusvahelise õiguse mõttes. USA droonipoliitikat peegeldab veel Kohi veendumus, et uute tehnoloogiate kasutamine kindlustab parimad võimalikud seireandmed operatsioonide planeerimiseks ja tsiviilohvrite minimaliseerimise.⁷⁹ Ta leiab enesekindlalt, et proportsionaalsus ja eristamis põhimõtte ei ole ainult deklamatsioon erinevatel kohtumistel, vaid neid realselt ka järgitakse.⁸⁰ Koh on selgelt sedastanud, et Ühendriikide operatsioonides Al-Qaeda ja teiste vägede vastu, mh ka surmavate droonioperatsioonide planeerimisel ja täideviimisel ollakse väga hoolas - peetakse kinni eristamis põhimõttest, proportsionaalsuse põhimõttest, minimaliseeritakse tsiviilohvrite arvu ja valitakse sihtmärke väga hoolikalt.⁸¹ Samas on Koh vastuoluliselt ka seda öelnud, et mõnikord on tema tööks rahvusvahelise õiguse juristina anda riigisekretärile nõu siis, kui poliitikat puudutavad ettepanekud on õiguspärased, aga kohutavad ("*lawful but awful*").⁸²

⁷⁵ "U.S. Airstrikes in Pakistan Called 'Very Effective'." CNN (18 May 2009). Arvutivõrgus: http://articles.cnn.com/2009-05-18/politics/cia.pakistan.airstrikes_1_qaeda-pakistan-airstrikes?s=PM:POLITICS (27 aprill 2012)

⁷⁶ USA välisministeeriumi juriidiline nõustaja, ametisse kutsutud alates 26. juunist 2009. aastast ja käesoleva töö kirjutamise ajani ametis olev: Ameerika Ühendriikide välisministeeriumi ametlik kodulehekül. Harold Hongju Koh – Biography. Arvutivõrgus: <http://www.state.gov/r/pa/ei/biog/143262.htm> (27 aprill 2012)

⁷⁷ H. H. Koh. The Obama Administration and International Law. Speech. Annual Meeting of the American Society of International Law. Washington, DC (25 March 2010). Arvutivõrgus: <http://www.state.gov/s/l/releases/remarks/139119.htm> (27 aprill 2012)

⁷⁸ "[...]What I can say is that it is the considered view of this Administration—and it has certainly been my experience during my time as Legal Adviser—that U.S. targeting practices, including lethal operations conducted with the use of unmanned aerial vehicles, comply with all applicable law, including the laws of war. The United States agrees that it must conform its actions to all applicable law. As I have explained, as a matter of international law, the United States is in an armed conflict with al-Qaeda, as well as the Taliban and associated forces, in response to the horrific 9/11 attacks, and may use force consistent with its inherent right to self-defense under international law." H. H. Koh. The Obama Administration and International Law

⁷⁹ H. H. Koh. The Obama Administration and International Law

⁸⁰ *Idem.*

⁸¹ *Idem.*

⁸² H. H. Koh. The Obama Administration and International Law

Lisaks on droonide kasutamist õigustanud ka president B. Obama⁸³ ja USA peaprokurör E. Holder. Viimane on selgitanud, et teatud tingimustel võib USA ka enda kodanikke välisriigis droonirünnakute käigus tappa.⁸⁴ See on tekitanud lisaks rahvusvahelise õiguslikule ka konstitutsioonilise debati.

2.1.2. Droonirünnakud

Ameerika Ühendriigid on enim droonirünnakutes osalev riik maailmas,⁸⁵ olles neid vähemalt viimased 50 aastat testinud ja kasutanud, algselt eelkõige kohaluureks.⁸⁶ USA õhuväe droonide strateegiline visioon 2005. aastast kirjeldab, et esimene edukas ja märkimisväärne programm oli *Lightning Bug*, mida kasutati taktikaliseks õhuseireks ja mille käigus arendatud droon sooritas juba Vietnami sõja ajal umbes 3500 lühilendu.⁸⁷ Praegusel ajal on USA hakanud märkimisväärselt lahingdroone kasutama.

Mitmete allikate kohaselt kasutasid Ühendriigid lahingdroone esimest korda 2001. aastal⁸⁸ ja sellest ajast kuni 2012. aastani on USA droonirünnakuid põhiliselt läbi viinud Pakistanis,⁸⁹ kusjuures droonirünnakute arv on seal usutavasti üle 280.⁹⁰ USA on

⁸³ "Civilian Deaths Due to Drones Are Not Many, Obama Says." The New York Times (30 January 2012). Arvutivõrgus: http://www.nytimes.com/2012/01/31/world/middleeast/civilian-deaths-due-to-drones-are-few-obama-says.html?_r=2&hp (27 aprill 2012)

⁸⁴ E Holder selgitab: "*Let me be clear: an operation using lethal force in a foreign country, targeted against a U.S. citizen who is a senior operational leader of al Qaeda or associated forces, and who is actively engaged in planning to kill Americans, would be lawful at least in the following circumstances: First, the U.S. government has determined, after a thorough and careful review, that the individual poses an imminent threat of violent attack against the United States; second, capture is not feasible; and third, the operation would be conducted in a manner consistent with applicable law of war principles.*" E. Holder. Attorney General Eric Holder Speaks at Northwestern University School of Law. Speech. The United States Department of Justice (5 March 2012). Arvutivõrgus: <http://www.justice.gov/iso/opa/ag/speeches/2012/ag-speech-1203051.html> (27 aprill 2012)

⁸⁵ S. Breau. M. Aronsson. R. Joyce. Discussion Paper 2: Drone Attacks, International Law, and the Recording of Casualties of Armed Conflict. Report. Oxford Research Group (2011), lk 23

⁸⁶ A. M. Drake. Current U.S. Air Force Drone Operations and their Conduct in Compliance with International Humanitarian Law – An Overview, lk 629

⁸⁷ U.S. Air Force, The U.S. Air Force Remotely Piloted Aircraft and Unmanned Aerial Vehicle Strategic Vision (2005), lk 1. Arvutivõrgus: <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/usaf/afd-060322-009.pdf> (27 aprill 2012)

⁸⁸ M. E. O'Connell. Unlawful Killing with Combat Drones, a Case Study of Pakistan, 2004-2009, lk 1

⁸⁹ Valdav osa droonirünnakutest on USA läbi viinud Loode-Pakistanis, mägisel Waziristani piirkonnas Afganistani piiri ääres. Vt K. Larson. Z. Malamud. The United States, Pakistan, the Law of War and the Legality of the Drone Attacks, lk 1; P. P. Serrano. La Utilización de Drones en los Conflictos Actuales: Una Perspectiva del Derecho Internacional. Documento de Opinión 37. Universidad de Valencia, Instituto Español de Estudios Estratégicos (2011), lk 1, *passim*

⁹⁰ New America Foundation (valitsusväline organisatsioon, kelle andmed tuginevad paljudel rahvusvahelise meedia ja organisatsioonide informatsioonil). Arvutivõrgus: <http://counterterrorism.newamerica.net/drones#2010chart> (27 aprill 2012)

lahingdroone kasutanud või üritanud seda teha ka Iraanis⁹¹, Afganistanis⁹², Jeemenis⁹³, Liibüas⁹⁴ ja Somaalias⁹⁵. Seega ei ole Ühendriigid droonioperatsioone läbi viinud ainult rahvusvaheliselt tunnustatud konfliktipiirkondades. Ühendriigid on kaalunud droonide kasutamist ka võitluseks narkokaubandusega Mehhikos.⁹⁶ Siinkohal on oluline märkida, et droonirünnakutest ja võimalikest tsiviilohvritest või nende arvust teada saamine on raskendatud, kuivõrd USA ise ei avalikusta täpseid andmeid. Rahvusvaheliste organisatsioonide ja meedia andmed on aga vastukäivad.

USA droonirünnakutest on võimalik tuua usutavaid näiteid, millele annab toetuspunkti rahvusvaheline meedia ja muud avalikult kätte saadavad materjalid. Need aitavad paremini mõista lahingdroonidega jõu kasutamisest tulenevaid väljakutseid käesoleva magistr töö analüütilises osas, kuid ei väljenda ja ei saagi väljendada absoluutset tõde.

2.1.3. Droonirünnakute näited

2.1.3.1. Esimene näide

Üks esimesi usutavalt raporteeritud USA droonirünnakuid leidis aset 3. novembril 2002. aastal. Toona tulistas Jeemeni kõrbes USA Predator droon raketi auto pihta, milles istus Al-Qaeda üks liidritest Ali Qaed Senyan al-Harhi. Al-Harhit peeti seotuks USA mereväe hävitaja USS Cole pommitamisega 2000. aastal, milles hukkus ja sai haavata märkimisväärne hulk⁹⁷ USA madruseid. Lahingdrooni opereeris CIA ja rünnakule oli

⁹¹ "Fallen U.S. Drone Nearly Led to Covert Strike in Iran." The Atlantic Wire (7 December 2011). Arvutivõrgus: <http://www.theatlanticwire.com/global/2011/12/fallen-us-drone-nearly-led-covert-strike-iran/45857/> (27 aprill 2012)

⁹² M. N. Schmitt. Targeted Killing in International Law. 103 American Journal of International Law (2009), lk 814; T. Rock. Yesterday's Laws, Tomorrow's Technology: The Laws of War and Unmanned Warfare, ptk 2-B-2

⁹³ "U.S. drone strike in Yemen kills U.S.-born Al Qaeda figure Awlaki." Los Angeles Times (1 October 2011). Arvutivõrgus: <http://articles.latimes.com/2011/oct/01/world/la-fg-awlaki-killed-20111001> (27 aprill 2012)

⁹⁴ P. Alston. The CIA and Targeted Killings Beyond Borders. New York University. School of Law. Public and Legal Theory Research Paper Series. Working Paper No. 11-64 (2011), lk 33

⁹⁵ "U.S. Drone Strike Kills Foreign Commander Fighting for Militants in Somalia." Los Angeles Times (22 January 2012). Arvutivõrgus: <http://www.nytimes.com/2012/01/23/world/africa/foreign-commander-killed-in-drone-strike-in-somalia.html> (27 aprill 2012)

⁹⁶ "How the White House learned to love the drone." Special Report. Reuters (18 May 2010). Arvutivõrgus: <http://www.reuters.com/article/2010/05/18/us-pakistan-drones-idUSTRE64H5SL20100518?feedType=RSS&feedName=topNews> (27 aprill 2012)

⁹⁷ Meedia andmetel hukkus 17 ja sai haavata 39 USA madrust. Vt "USS Cole bomb suspects recaptured." BBC News. Arvutivõrgus: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3550311.stm (27 aprill 2012)

väidetavalt andnud nõusoleku Jeemeni valitsus. USA ei ole siiani võtnud ametlikku vastutust selle rünnaku eest.⁹⁸

2.1.3.2. Teine näide

17. märtsil 2011. aastal hukkus Pakistanis Põhja-Waziristanis lahingdrooni rünnaku tagajärjel väidetavalt kuni 12 mässuliste võitlejat, aga ka kuni 24 tsiviilisikut. See on üks rünnakutest, kus tsiviilohvrite arv ületab väidetavalt hukkunud võitlejate arvu. Siiski, USA ametnikud väitsid, et kõik olid võitlejad samal ajal kui Pakistani ametnikud väitsid täpselt vastupidist.⁹⁹

2.1.3.3. Kolmas näide

Mais 2005. aastal tulistas USA lahingdroon Pakistanis Afganistani piiri ääres Al-Qaeda juhtfiguuri Haitham al-Yemeni pihta surmava raketi. Väidetavalt jälgiti al-Yemenit juba nädal aega enne rünnakut USA luure- ja militaarpersonal poolt enne tema tapmist Pakistanis kohas, kus otsiti ka Al-Qaeda liidrit Osama Bin Ladenit. USA ja Pakistan ei ole kumbki endale selle rünnaku eest vastutust võtnud.¹⁰⁰

2.1.4. Kriitika Ühendriikide droonipoliitikale ja –rünnakutele

Mitmed arvamusiidrid ja rahvusvahelised mitteriiklikud organisatsioonid on teravalt kritiseerinud USA varjatud droonipoliitikat ja -rünnakuid. Arvustamine väljendub nii rahvusvahelise õiguse erialakirjanduses, rahvusvahelises meedias kui ka poliitiliselt esileküündivates dokumentides.

7 detsembril 2010. aastal saatis inimõigusteorganisatsioon Human Rights Watch (HRW) USA presidendile B. Obamale kirja, milles juhtis oma soovitustega tähelepanu

⁹⁸ "Profile: Ali Qaed Senyan al-Harhi." BBC News (5 November 2002). Arvutivõrgus: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2404443.stm (27 aprill 2012); "CIA 'killed al-Qaeda suspects' in Yemen." BBC News (5 November 2002). Arvutivõrgus: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/2402479.stm> (27 aprill 2012); N. Melzer. Targeted Killing in International Law. Oxford Monographs in International Law. Oxford University Press (2008), lk 41, 439; N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors. Oxford Monographs in International Law. Oxford University Press (2010), lk 174

⁹⁹ "Officials: Suspected drone strike kills up to 30 in Pakistan." CNN World (17 March 2011). Arvutivõrgus: http://articles.cnn.com/2011-03-17/world/pakistan.drone.strike_1_drone-attack-drone-strike-intelligence-officials?_s=PM:WORLD (27 aprill 2012); "US drone strike 'kills 40' in Pakistani tribal region" BBC News (17 March 2011). Arvutivõrgus: <http://www.bbc.co.uk/news/world-south-asia-12769209> (27 aprill 2012)

¹⁰⁰ N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 442

Ühendriikide droonipoliitika varjupoolele.¹⁰¹ Selles kirjas sisalduvad soovitusel võtavad minu arvates hästi kokku USA poolt lahingdroonide kasutusele võtmisele esitatava kriitika:

- ärge määratlege kõiki operatsioone kui osa "globaalsest relvastatud konfliktist"
- määratlege, keda võib õiguslikult rünnata
- tagage, et Teie tegevus oleks kooskõlas rahvusvahelise humanitaarõigusega
- tagage, et Teie tegevus oleks kooskõlas inimõigustega
- vältige ohtlikke pretsedente
- vähendage kahju põhjustamist tsiviilelanikkonnale
- parendage läbipaistvust ja aruandekohustust¹⁰²

Läbipaistvuse puudumine ja sellest tulenev faktoloogia ebaselgus on tekitanud suure hulga kriitikat. C. Kramer kirjeldab USA ja eriti CIA poolt droonide kasutamist ja suhtumist rahvusvahelisse õigusesse kui poliitikat, mis "ei näe kurjust, ei kuule kurjusest ega ei räägi kurjusest". Ta leiab sarnaselt HRW seisukohtadele, et lahingdroonide sõjategevuses kasutamine ei ole õnnestunud, sest puudub läbipaistvus, kaitsemeetmed ja aruandemehhanismid või vähemalt on Obama administratsioon korduvalt keeldunud avalikustamast täpsemaid juhiseid, mille järgi droonide kasutamise seaduslikkust hinnatakse.¹⁰³

ÜRO kohtuväliste, kiir- või meelevaldsete hukkamiste eriraportöör P. Alston kommenteerib Ühendriikide poolt mõningaid avalikustatud seisukohti kui "tähtsaid alguspunkte" nõutavaks läbipaistvuseks, kuid toob välja, et avalikustamise ulatus ei pööra siiski tähelepanu üliolulistele juriidilistele aspektidele nagu väidetava relvastatud konflikti täpne ulatus, tapmist täpsemad kriteeriumid, sisulised ja menetluslikud abinõud tagamaks tapmist õiguspärasus ja järelevalve mehhanismid.¹⁰⁴

Mõni uuriv ajakirjanik siiski arvab teadvat USA droonirünnakute mõningatest detailidest. J. Mayer kritiseerib rahvusvahelise meedia ühe esindajana, et sihtmärkide valimise taktika

¹⁰¹ Human Rights Watch. A Letter to President Barack Obama (7 December 2010). Arvutivõrgus: <http://www.hrw.org/news/2010/12/07/letter-obama-targeted-killings> (27 aprill 2012)

¹⁰² *Idem.*

¹⁰³ C. Kramer. The Legality of Targeted Drone Attacks as U.S. Policy, lk 3, 8

¹⁰⁴ P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 22, lk 8

järgi ei pea sihtmärgid olema rangelt identifitseeritud, vaid otsus tappa võib tugineda ka lihtsalt isikute "elumustrile".¹⁰⁵ Väidetav saladuse loori all tegutsemine kandub edasi ka mitmetele teistele kriitikasfääridele.

Suur osa arvustustest seoses rahvusvahelise humanitaarõigusega ja inimõigustega on lubamatutest tsiviilohvritest. P. Bergen ja K. Tiedemann argumenteerivad, et ühe planeeritud sihtmärgi kohta hukub Pakistani näitel umbes 50 tsiviilisikut,¹⁰⁶ viidates seega eristamispõhimõtte ja proportsionaalsuse põhimõtte rikkumisele sõjaõiguse tähenduses. Kuna aga tegelikkuses puuduvad usaldusväärsed andmed tsiviilohvrite arvu kohta, siis on eristamispõhimõtte või proportsionaalsuse põhimõtte rikkumise etteheide minu hinnangul argumentatiivselt nõrk. Samuti ei ole droonirünnakute arvu täpsemalt võimalik kindlaks teha, sest USA valitsus ei ole avalikustanud ametlikku teavet. Muud allikad, eelkõige rahvusvaheline meedia ja valitsusvälised organisatsioonid, toovad välja väga kõikuvaid andmeid.

Teiseks rahvusvahelise humanitaarõiguse ja inimõiguste väljakutseks on asjaolu, et Ühendriigid kasutavad CIA agente lahingdroonidega opereerimiseks. P. Alston kaldub arvama, et selliste tsiviilagentide kasutamine lahingdroonide juhtimiseks on vastuolus rahvusvahelise humanitaarõigusega ning inimõigustega ja et CIA prioriteediks ei ole tegutsemine õiguse sfääris.¹⁰⁷ Ka siinjuures on õiguskirjanduses *de facto* situatsiooni vaakum, sest ei ole teada, kui palju CIA agente, millistes tingimustes ning kus täpselt nad lahingdroonidega opereerivad.

On autoreid, kelle arvates lähtub Ühendriikide poliitika piiratud ulatuses koguni kättemaksust. Professor M. E. O'Connell peab seda võimalikuks, tuues näitena USA poolse olulise droonirünnakute arvu järsu tõusu Lääne-Pakistanis, vastukaaluks CIA

¹⁰⁵ "The Predator War: What are the Risks of the C.I.A's Covert Drone Program?" The New Yorker (26 October 2009). Arvutivõrgus: http://www.newyorker.com/reporting/2009/10/26/091026fa_fact_mayer (27 aprill 2012)

¹⁰⁶ Nad toetuvad seejuures põhjalikule analüüsile. Vt P. Bergen, K. Tiedemann. *Revenge of the Drones: An Analysis of Drone Strikes in Pakistan*. New America Foundation (2009), Arvutivõrgus: http://www.newamerica.net/publications/policy/revenge_of_the_drones (27 aprill 2012); sarnastele tulemustele jõudsid D. Kilcullen ja A. M. Exum, kes analüüsisid aastatel 2006 - 2009 aastatel toimunud rünnakuid Pakistanis ja leidsid, et Ühendriigid suutsid tappa 14 terroristide liidrit, kuid et Pakistani allikate kohaselt hukkus nendes rünnakutes ka 700 tsiviilisikut. Vt D. Kilcullen, A. M. Exum. *Death From Above, Outrage Down Below*. The New York Times (2009) Arvutivõrgus: <http://www.nytimes.com/2009/05/17/opinion/17exum.html?pagewanted=all> (27 aprill 2012)

¹⁰⁷ P. Alston. *The CIA and Targeted Killings Beyond Borders*, lk 61-66, *passim*

informaatori enesetapurünnakule Afganistanis 30. detsembril 2009. aastal, mille tagajärjel hukkus toona seitse agantuuri jaoks töötavat isikut.¹⁰⁸ Lisaks toob O'Connell teiste seas välja, et Pakistan ei ole andnud nõusolekut droonirünnakuteks oma riigi territooriumil.¹⁰⁹ Selline arvustus seondub ka HRW poolt esitatud seisukohaga, et iga operatsioon ei saa olla osa "globaalsest relvastatud konfliktist".

Lisaks on USA-s debatt droonirünnakute vastavusest Ühendriikide konstitutsioonile.¹¹⁰

Leian, et riigi rahvusvahelisse õigusesse suhtumist mingis valdkonnas võib näidata ka selle riigi tahe olla õiguslikult seotud selle valdkonna rahvusvaheliste lepingutega. Praegusel juhul tuleb vaadelda Ühendriikide rahvusvahelises õiguses kaalukatele sõjaõiguse lepingutele alla kirjutamise ja ratifitseerimise aktiivsust. Ühendriigid on 12. mai 2010. aasta seisuga alla kirjutanud ja ratifitseerinud üle 20 sõjaõigust puudutavat lepingut, aga ratifitseeritud dokumentide hulgas ei ole näiteks Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuuti (1998) ega Genfi konventsioonide lisaprotokolle (1977).¹¹¹

2.2. IISRAEL

Iisraeli Ülemkohus leidis 2006. aastal, et riik on relvastatud konfliktis erinevate terroristlike organisatsioonidega. Kohus leidis, et sihttapmistele õiguspärasust tuleb hinnata kaasuspõhiselt, selgitades, et sihttapmisi läbi viivad jõud kohustuvad sihtmärgi identifitseerima, tegema kindlaks faktilised asjaolud, pidama kinni eristamis põhimõttest ning proportsionaalsuse põhimõttest ja pärast rünnakuid viima läbi uurimise. Lahingdroonid Hermes ja Heron¹¹² on üheks vahendiks, mida Iisrael oma väidetava

¹⁰⁸ "America's Drone Campaign. Drones and the Law: America's Attacks on Suspected Terrorists Should be More Closely Monitored." *The Economist* (8 October 2011). Arvutivõrgus: <http://www.economist.com/node/21531477> (27 aprill 2012)

¹⁰⁹ J. A. Paust. Self-Defence Targetings of Non-State Actors and Permissibility of U.S. Use of Drones in Pakistan. University of Houston, Public Law and Legal Theory Series A-36 (2009), lk 238

¹¹⁰ Vt selle kohta E. Holder. Attorney General Eric Holder Speaks at Northwestern University School of Law; J. Yoo. Assassination or Targeted Killings After 9/11. 56 *New York Law School Law Review* (2011/2012), lk 3

¹¹¹ International and Operational Law Department. Law of War Documentary Supplement. The United States Army Judge Advocate General's Legal Center and School. Charlottesville, VA (2010), lk 6-7 (tabel)

¹¹² Hermes on põhiline lahingdroon, mida Iisrael kasutab. Seda toodab Iisraeli äriühing Elbit Systems Ltd. Hermes suudab kuni 6 km kõrgusel õhus püsida maksimaalselt 24 tundi järjest. Sellel on optilised, infrapuna ja lasersensorid. Hermes kannab kahte raketti Gil, mida toodab Iisraeli äriühing Rafael Advanced Defense Systems Ltd. Heron suudab peaaegu kaks korda sama kõrgel ning sama kaua õhus püsida ja on varustatud nelja raketiga. Vt *Precisely Wrong: Gaza Civilians Killed by Israeli Drone-Launched Missiles*.

enesekaitseõiguse teostamiseks kasutab. Sihtmärkideks on olnud isikud või isikute grupid erinevatest organisatsioonidest ja liikumistest, näiteks Hamasist.¹¹³

Üks vastuolulisemaid lahingdrooni rünnakuid Iisraeli poolt toimus 27. detsembril 2008. aastal, kui Iisrael alustas operatsiooni *Cast Lead*. Rünnak toimus rahvastatud tänaval Gaza linnas ja väidetavalt hukkus mitukümmend tsiviilisikut, nende hulgas 12 politseikadetti, kes ootasid bussi.¹¹⁴

HRW kirjeldab oma 2009. aasta raportis droonirünnakutest Gaza sektoris kuute kaasust, mida ühendab asjaolu, et mitte üheski neist ei olnud Palestiina võitlejaid rünnakute kohas ja üheski neist ei liikunud sihtmärgid nii kiiresti, et ei oleks olnud võimalik seda identifitseerida. HRW leiab, et nendel juhtudel rikkus Iisrael rahvusvahelist humanitaarõigust.¹¹⁵ Üks nendest kaasustest on järgmine:

5. jaanuari 2009. aasta pärastlõunal pidid perekond al-Sultanid põgenema oma kodudest rünnakute tõttu ÜRO Palestiina Vabastus- ja Töödeagentuuri (UNRWA) poolt loodud varjupaika Asma algkooli. Ümberpaigutatud perekonnad elasid klassiruumides ja kasutasid kahte vannituba kooli peahoones. UNRWA regulatsioonide kohaselt otsiti iga indiviid enne kooli sisse laskmist eriti hoolikalt läbi, eelkõige eesmärgiga relvi leida. Kool oli selgelt märgistatud ÜRO asutusena ja ÜRO oli Iisraeli kaitsejõududele andnud GPS koordinaadid kõikidest Gaza installatsioonidest. 5. detsembri õhtul tahtsid kolm al-Sultani perekonnaliiget, Rawhi Jamal al-Sultan (24 aastane, töötu), Hussein Mahmud al-Sultan (23 aastane, farmer) ja Abed Samir al-Sultan (19 aastane, õpilane) minna tualetti, kuid kuna need olid okupeeritud, läksid nad teise käimlasse, mis asus sisehoovis. Sellel hetkel tabas käimlat rakett, mille tulistas Iisraeli kaitsejõudude poolt opereeritud droon. Ümbruses ei toimunud sõjategevust.¹¹⁶

Human Rights Watch. Report (2009). Arvutivõrgus: <http://www.hrw.org/reports/2009/06/30/precisely-wrong> (27 aprill 2012)

¹¹³ The Public Committee against Torture in Israel et al. v. The Government of Israel et al. Supreme Court of Israel (2006); M. E. O'Connell. Remarks: The Resort to Drones Under International Law, lk 5; P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, lk 6; Israel Supreme Court decision on targeting terrorist operatives. Iisrael Ministry of Foreign Affairs. Official Website (20 December 2006). Arvutivõrgus: <http://www.mfa.gov.il/MFA> (27 aprill 2012)

¹¹⁴ Israel: Misuse of Drones Killed Civilians in Gaza. Human Rights Watch (2009) Arvutivõrgus: <http://www.hrw.org/news/2009/06/30/israel-misuse-drones-killed-civilians-gaza> (27 aprill 2012)

¹¹⁵ Precisely Wrong: Gaza Civilians Killed by Iisraeli Drone-Launched Missiles. Human Rights Watch. Report (2009). Arvutivõrgus: <http://www.hrw.org/reports/2009/06/30/precisely-wrong> (27 aprill 2012)

¹¹⁶ Autori tõlge. Vt originaalis: Precisely Wrong: Gaza Civilians Killed by Iisraeli Drone-Launched Missiles. Human Rights Watch. Report (2009). Arvutivõrgus: <http://www.hrw.org/reports/2009/06/30/precisely-wrong> (27 aprill 2012). Sellise sündmuse toimumist toetab ka ÜRO peasekretär: UNGA 63rd session. Letter dated 4 May 2009 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. Agenda items 16 and 23. A/63/855-S/2009/250 (2009), lk 6-7. Arvutivõrgus: http://www.un.org/Docs/sc/unsc_presandsg_letters09.htm (27 aprill 2012)

Ka Iisraeli droonirünnakuid (sihttapmistena) ja lahingdroonide kasutamise poliitikat on palju kritiseeritud – näiteks inimõigusorganisatsioonid¹¹⁷, rahvusvaheline meedia¹¹⁸ ja mitmed teised¹¹⁹.

¹¹⁷ Israel and the Occupied Territories: Israel must end its policy of assassinations. Amnesty International. (2003). Arvutivõrgus: http://www.unhcr.org/refworld/publisher_AMNESTY_PSE_3f1308df4_0.html (27 aprill 2012)

¹¹⁸ "16 Palestinians killed in Israeli airstrikes on Gaza." PressTV (10 March 2012). Arvutivõrgus: <http://www.presstv.ir/detail/230881.html> (27 aprill 2012)

¹¹⁹ N. Melzer toob välja näiteks UNGA, ÜRO peasekretäri ja Euroopa Komisjoni. Vt N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 30

3. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMISELE LAIENEVA RAHVUSVAHELISE ÕIGUSE ANALÜÜS

3.1. SISSEJUHATUSEKS "DROONIÕIGUSESSE"

Juba Hugo de Groot (H. Grotius), keda kutsutakse ka rahvusvahelise õiguse isaks, väitis oma raamatus "*De Jure Belli ac Pacis*" (1625), et sõja läbiviimine peab alati vastama loomuõigusele ja õiglusele.¹²⁰ Vaevalt, et ta sada aastat varem elanud Leonardo da Vinci algelisi ideid lennumasinatatest meeles pidas, kui rahvusvahelise humanitaarõiguse nurgakive ajalukku paigaldas, elades ise Kaheksakümneaastase sõja ja Kolmekümneaastase sõja ajal. On sel üldse mingit vahet, et ka ÜRO Harta¹²¹ ega Haagi ning Genfi õiguse loojad ei teadnud, et 2012. aastal eksisteerib Predator lahingdroon, mis ähvardab 21. sajandil üle võtta mehitatud hävituslennukite rolli? Teisisõnu on küsimus sellest, kas rahvusvaheline kogukond riskeerib millegagi, kui sõdib "eilsete reeglitega homses sõjas"?¹²² Kas on võimalik painutada õigust, mis kirjutati Teise maailmasõja järel, sõjale, milles kasutatakse "*Star Trek-i*" tehnoloogiat?¹²³

Analüüsima rünnakdroonidega jõu kasutamist, on minu arvates püstitatud hüpoteese silmas pidades kõige mõttekam avada üldiselt üksikule liikudes normatiivne raamistik, milles peetakse rahvusvahelis-õiguslikku lahingdroonidega seonduvat diskurssi ja millest johtub rahvusvahelise õiguse subjektidele mingi keeld, käsk või luba. Seejärel saab droonide olemusest (magistritöö esimene peatükk) tulenevalt ja nende praktikas kasutamise (magistritöö teine peatükk) põhjal vaadelda väljakutseid maailmakorrale.

Väga sageli argumenteerivad kõrgelt kvalifitseeritud juristid rahvusvahelises õiguses jõu kasutamise seoses kolmes õiguslikus paradigmas: (1) inimõigused, (2) riikidevahelise

¹²⁰ H. Grotius. *De Jure Belli ac Pacis* (1625), Book II, Chapter 22, *passim*. Arvutivõrgus: <http://www.lonang.com/exlibris/grotius/> (27 aprill 2012); P. W. Singer. *Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*, lk 383

¹²¹ Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS 26

¹²² Inspiratsioon selline küsimus püstitada tuleb John Reidil (endine Briti riigisekretär kaitseküsimustes) tsitaadist: "*We risk continuing to fight a twenty-first-century conflict with twentieth-century rules.*" Viidatud teoses: P. W. Singer. *Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*, lk 382

¹²³ P. W. Singer kirjutab, et "[...] *You will be trying to apply international law written for the Second World War to Star Trek technology.*" Vt P. W. Singer. *Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*, lk 387

jõu kasutamise lubatavus ja (3) rahvusvaheline humanitaarõigus.¹²⁴ Eraldi väärrib esile tõstmist, et jaotusviis teise ja kolmanda rahvusvahelis-õigusliku paradigmana on puutuvalt jõu kasutamisse üks levinumaid – *ius ad bellum*, mis reguleerib tingimusi, mille kohaselt on riigil õigus jõudu kasutada (nn õigus sõtta minna) ja *ius in bello*, mis reguleerib jõu kasutamise viise ja vahendeid (nn rahvusvaheline humanitaarõigus).¹²⁵ Need viimatinimetatud kaks õigusvaldkonda on välja arenenud rahvusvahelisest tavaõigusest¹²⁶ juba 18. ja 19. sajandil.¹²⁷

Vastavalt välja toodud paradigmadele peavad esimesel juhul riigid rahuajal järgima inimõigusi ja võivad kasutada ainult kontrollmehhanisme õiguskorra tagamiseks. Teiseks, kui riik kasutab jõudu enesekaitse paradigma järgi, peab see riik ÜRO Harta artiklit 51¹²⁸ järgides tegutsema lähtuvalt vajalikkuse ja proportsionaalsuse printsiipidest. Kolmandaks, riigil on võimalik jõudu kasutada relvastatud konflikti kontekstis rahvusvahelise humanitaarõiguse parameetrite järgi.¹²⁹

Kõik kolm paradigmat arenevad rahvusvahelise tavaõiguse ja rahvusvahelise lepinguõiguse kaudu.¹³⁰ Nii inimõigusi, jõu kasutamise õigust kui rahvusvahelist humanitaarõigust reguleerib rohkearvuline kogus rahvusvahelist tavaõigust, kodifikatsioone, printsiipe ja abistavaid allikaid. Inimõiguste valdkonnas on suur tähtsus näiteks ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonil (1948), ÜRO kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisel paktil (1966) ja ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelisel paktil (1966). ÜRO põhikiri on põhiline *ius ad bellum*-i reegleid sisaldav

¹²⁴ N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 6, *passim*; N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 83, 241, *passim*; C. Gray. International Law and the Use of Force. Third Edition. Oxford University Press (2008), Contents, *passim*

¹²⁵ R. Kolb, Origin of the Twin Terms Jus as Bellum/Jus in Bello, 37 International Review of the Red Cross (1961-1997) (1997), lk 2; Benvenisti, E. Rethinking the Divide Between Jus ad Bellum and Jus in Bello in Warfare Against Non-State Actors. 34 Yale Journal of International Law (2009), lk 541

¹²⁶ Rahvusvahelise tavaõiguse formuleerivad esiteks, *opinio juris sive necessitatis* ehk riikide veene, et teatud käitumine on õiguslik kohustus, luba või keeld ja teiseks, *usus* ehk riikide laialtlevinud ja järjepidev praktika. Vt M. Shaw. International Law, lk 72-76; N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 26

¹²⁷ M. Shaw. International Law, lk 1168-1170

¹²⁸ Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS 26, art 51

¹²⁹ M. McNab. M. Matthews. Clarifying the Law Relating to Unmanned Drones and the Use of Force: the Relationships Between Human Rights, Self-Defence, Armed Conflict, and International Humanitarian Law. 39 Denver Journal of International Law (2011), II ptk, lk 663

¹³⁰ W. J. Fenrick. Riding the Rhino: Attempting to Develop Usable Legal Standards for Combat Activities. 30 Boston College International and Comparative Law Review (2007), lk 111-112; M. Shaw. International Law, 6th Edition. Cambridge University Press (2008), lk 275, 1118-1124, 1167-1170

kirjapandud rahvusvahelise õiguse allikas,¹³¹ kuid sellele lisandub mitmeid abstraktsemaid käitumisjuhiseid ehk printsiipe ja samuti tavaõigust ning abistavaid õigusallikaid ICJ Statuudi art 38 tähenduses. *Ius in bello* tavaõiguse kodifitseerimise tõsisem püüdlus sai alguse Haagi rahukonverentsidel 1899 ja 1907, millele järgmine oluline samm sõjaõiguse arengus on Genfi konventsioonide (1949) ja nende lisaprotokollide (1977) loomine.¹³²

Väärrib eraldi välja toomist, et jõu kasutamine rünnakdroonidega omab suurt tähtsust sihttapmiste kontekstis, sest nagu eelnevate riikide praktikast nähtus, kasutavad riigid lahingdroone väga laialdaselt just sellel eesmärgil. Siinkohal tuleks lahti mõtestada, mis sihttapmine rahvusvahelises õiguses üldse on. ÜRO eriraportööri P. Alstoni definitsiooni järgi on sihttapmine "tahtlik, läbi mõeldud ja hoolikalt kaalutud surmava jõu kasutamine riigi või nende esindajate poolt, tegutsedes väidetavalt seaduspäraselt või organiseeritud grupi poolt relvastatud konfliktis kindla indiviidi vastu, kes ei ole teo toimepanija poolt vahi alla võetud."¹³³ See, mis eristab sihttapmist näiteks atentaadist (*assassination*)¹³⁴, näib olevat just relvastatud konflikti olemasolu, mis muudab sihttapmise teatud olukordades õiguspäraseks. N. Melzer on kaasuspõhise analüüsi tulemusel oma doktoritöös jõudnud väga sarnasele järeldusele sihttapmise olemuse kohta. Tema hinnangul hõlmab sihttapmine endas viis kumulatiivselt esinevat elementi: (1) surmava jõu kasutamine; (2) *dolus directus* ehk tahtlus, läbi mõeldus ja hoolikas kaalumise tapmiseks; (3) individuaalse sihtmärgi valimine; (4) füüsilise kinnipidamise puudumine ja (5) teo omistatavus rahvusvahelise õiguse subjektile.¹³⁵ Sihttapmisteks on ka muid viise ja vahendeid lisaks lahingdroonidele: mürgitamine, konventsionaalsete hävituslennukite või täpsuslaskurite kasutamine jne. Käesolev magistr töö ei peatu muudel viisidel kui rünnakud lahingdroonidega.

¹³¹ K. Larson. Z. Malamud. The United States, Pakistan, the Law of War and the Legality of the Drone Attacks, lk 3

¹³² R. Kolb, Origin of the Twin Terms Jus as Bellum/Jus in Bello, lk 558

¹³³ P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 1, lk 3

¹³⁴ "Assassination" ehk atentaat on näiteks USA õiguses taandatav kolmele elemendile: (1) eraisiku tapmine, (2) selle läbiviimine varjatult ja (3) poliitilistel eesmärkidel. Vt W. H. Parks. Memorandum on Executive Order 12333 and Assassination. Washington (1989), lk 2; Vt ka J. Yoo. Assassination or Targeted Killings After 9/11, lk 1

¹³⁵ N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 3-5

Paljud droonirünnakuid puudutavad vaidlused keskenduvad sarnastele õiguslikele probleemidele, mille võiksid samahästi tekitada ka näiteks rünnakud sõjalaevadega. Näiteks vaidlus sellest, millistel õiguslikel tingimustel on jõu kasutamine lubatud mitteriiklike osalejate vastu. Mitmed vaidlused on aga droonidele spetsiifilisemalt orienteeritud või tulenevad nende rohkearvulisest kasutamisest viimasel ajal. Näiteks dispuut sellest, kas just lahingdroonide kasutusele võtmine võib muuta sõdimise liiga lihtsaks ehk kas *ius ad bellum*-i reegleid oleks vajalik reformida või seada tõlgendamisele piirid. Nii droonidega vähem kui ka rohkem seotud vaidlustel oma koht rahvusvahelise õiguse väljakutsetest aru saamiseks. Lahingdrooni kui uudse tehnoloogia kasutusele võtmine võib tekitada vajaduse rahvusvahelise õiguse mõõtmetest teistmoodi aru saada. Käesoleva töö mahtu arvestades keskendun eelkõige droonidega enim seotud vaidlustele.

Järgnevalt vaatlen, milline on rünnakdroonidega jõu kasutamisele laienev rahvusvahelise õiguse normatiivne raamistik. Toon esmalt välja kohalduva õiguse erinevates rahvusvahelise elu konsolideeruvates ning põimuvates keerdkihtides – rahvusvahelises humanitaarõiguses, jõu kasutamise lubatavuses ja korrakaitse süsteemis. Vaatlen seejärel samade süsteemide taustal, kas ning milliseid erisusi toob kaasa ja milliseid väljakutseid pakub rünnakdroonidega jõu kasutamine. Kuna lahingdroone kasutatakse ennekõike sõjapidamise vahendina, alustan rahvusvahelise humanitaarõiguse käsitlemisest.

3.2. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMISE LUBATAVUS JA VÄLJAKUTSED RAHVUSVAHELISELE HUMANITAARÕIGUSELE

"Läinud on päevad, mil sõdurid seisavad üksteisega silmitsi suurtel lahinguväljadel, tankid tulistavad üksteist ja hävituslennukid võitlevad omavahel õhus. Sõda või relvastatud konflikt, et kasutada juriidiliselt täpsemat terminit, leiab nüüd aset igal pool – linnades, põgenikelaagrites ja teistel ajalooliselt mittetraditsioonilistel aladel – ja seob endasse peaaegu igäühe. Nendel muutustel on võigas mõju sõjategevusele."¹³⁶ Neid muutusi ja sellest tulenevat mõju moodsale sõjapidamisele on juba kaasa toonud ka lahingdroonide kasutusele võtmine. Droonirünnakud annavad hoogu mitmetele vaidlustele, mis on juba pikemalt areenil püsinud, kuid panevad rahvusvahelise humanitaarõiguse ka uuel moel proovile.

Relvastatud konflikti situatsioonis kohalduvad nii inimõigused kui ka rahvusvaheline humanitaarõigus¹³⁷, kui nende vahel ei ole konflikti. Rahvusvaheline humanitaarõigus kohaldub ainult relvastatud konflikti situatsioonis kui *lex specialis*. Selles ulatuses, milles rahvusvaheline humanitaarõigus ei taga regulatsiooni või on regulatsioon ebaselge ja selle tähendust ei ole võimalik tuletada rahvusvahelise humanitaarõiguse printsiipidest, on tõlgendamisel asjakohane lähtuda inimõigustest.¹³⁸

Selles magistritöö osas toon esiteks tutvustavalt välja mõned põhivaidlused mitteamendava looteluna, mida lahingdroonide kasutamine ajetab, kuid mis ei puutu nii otseselt just lahingdroonide kasutamisse ja mistõttu nende sügavam analüüs ei ole käesoleva töö eesmärk. Need vaidlused aitavad paremini mõista rahvusvahelise õiguse ja tegelikkuse kokku sulandumise raskusi seoses üldisest tehnoloogilisest novaatorlikkusest

¹³⁶ L. Blank. A. Guiora. Teaching an Old Dog New Tricks: Operationalizing the Law of Armed Conflict in New Warfare. 1 Harvard National Security Journal (2010), lk 1

¹³⁷ Rahvusvaheline humanitaarõigus on avaliku rahvusvahelise õiguse osa, mis koosneb relvastatud konflikti ajal kehtivatest reeglitest, mis taotlevad (i) isikute kaitset, kes ei võta või enam ei võta osa sõjategevusest, (ii) sõjategevuse vahendite ja meetodite piiramist ja (iii) sõjategevuse tulemusel tekkivate humanitaarvajaduste lahendamist. Vt International Humanitarian Law. Human Rights Education Associates: Learning Centre, Study Guides. International Humanitarian Law. Sine Anno. Arvutivõrgus: http://www.hrea.org/index.php?doc_id=415 (27 aprill 2012)

¹³⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. Nõuandev arvamus 8. juulist 1996, ICJ Reports (1996), § 25; Wall Opinion. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion. ICJ Reports (2004), § 106; Armed Activities Case. Armed Activities on the Territory of the Congo. Judgement (Democratic Republic of the Congo v. Uganda). ICJ Reports (2005), § 216; M. Shaw. International Law, lk 1168, 1180-1184; P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 30, lk 10; N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 382-384; N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 246-247

tuleneva mõjuga tänapäevasele sõjapidamisele. See aitab paremini mõista rünnakdroonide kohta nendes vaidlustes (3.2.1.). Seejärel vaatlen rünnakdroonide kui sõjapidamise vahendite *prima facie* lubatavust rahvusvahelises humanitaarõiguses (3.2.2.) ja viimaks püüan kaardistada fundamentaalsemad lahingdroonide kasutamisest tekkivad väljakutsed rahvusvahelise õiguse jaoks humanitaarõiguse printsiipide näitel (3.2.3.).

3.2.1. Lahingdroonide kasutamisest mõjutatud debatid rahvusvahelises humanitaarõiguses

Esiteks, osa droonirünnakutega seonduvast õiguslikust debatist keskendub sellele, kas tegemist on rahvusvahelise või mitterahvusvahelise relvastatud konfliktiga. Selline dispuut ei ole omane ainult droonirünnakutele, vaid on olnud üks rahvusvahelise humanitaarõiguse vaidlusi laiemalt. Sellise vaidluse kaalukus seisneb selles, et rahvusvaheline lepinguõigus ja rahvusvaheline tavaõigus ei reguleeri mitterahvusvahelist relvakonflikti nii suures ulatuses kui rahvusvahelist relvakonflikti.¹³⁹ Näiteks Rahvusvahelise Punase Risti Komitee (RPRK) tavaõiguse reeglite kohaselt kehtib rahvusvahelises relvastatud konfliktis tavaõiguslik reegel, mille kohaselt "kõik konfliktiosalise relvajõudude liikmed, välja arvatud meditsiini- ja usupersonal, on võitlejad", kuid see ei kehti mitterahvusvahelises relvakonfliktis.¹⁴⁰ Lahkuminevad arvamused päädivad ühesuguse veendumusega, et "relvastatud konflikt" mõiste vajab selgitamist.¹⁴¹ Ka lahingdroonide rünnakute õiguspärasuse hindamine sõltub sellest, kas tegemist on rahvusvahelise või mitterahvusvahelise relvastatud konfliktiga, kuid lahingdroonid ei ole kaugeltki ainukeseks sõjapidamise vahendiks, mis seda vaidlust pingestab.

¹³⁹ M. Shaw. *International Law*, lk 1190-1198; J. M. Henckaerts. *Customary International Law*, lk 178, 187, 192, *passim*; S. Breau. M. Aronsson. R. Joyce. Discussion Paper 2: Drone Attacks, *International Law, and the Recording of Casualties of Armed Conflict*, lk 4

¹⁴⁰ J. M. Henckaerts. *Customary International Law*, lk 198

¹⁴¹ T. Rock, *T. Yesterday's Laws, Tomorrow's Technology: The Laws of War and Unmanned Warfare*, lk 4-5; N. Lubell. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*, lk 94-99; R. J. Vogel. *Drone Warfare and the Law of Armed Conflict*, lk 1, 5; Human Rights Institute. *Targeting Operations with Drone Technology: Humanitarian Law Implications*. Background Note for the American Society of International Law Annual Meeting. Columbia Law School (2011), lk 14

Teiseks näiteks õiguslikust diskursist, millele droonirünnakud hoogu juurde annavad, on vaidlus uutest relvastatud konfliktit tüüpidest nagu globaalne "terrorismivastane sõda". Kuna USA kasutab droone ohtralt võitluses Al-Qaeda vastu, siis tiivustavad droonirünnakud vajadust leida rahvusvahelises õiguses selgust mittetraditsiooniliste relvastatud konfliktide osas. Ka kõige mahukamad ja autoriteetsemad kirjandusallikad on aga ettevaatlikud täie tõsidusega väitma, et terrorismivastane sõda üldse on relvastatud konflikt.¹⁴²

Vaidlused relvastatud konfliktit määratlemisest kui üks põhiline väljakutse rahvusvahelisele humanitaarõigusele üldse on seondatav ka harjumuslike sõjapidamise viiside ja vahenditega. Rünnakdroonide kui uudse tehnoloogia välja töötamine ja kasutamine arenenumate riikide poolt toidab ebasümmeetriat loova stiimulina neid väitlusi, kuid droonirünnakutega kõige otsesemalt on seotud rünnaku läbiviimist puudutavad põhimõtted, millele käesolevas magistritöö osas eelkõige keskendungi (ptk 3.2.3.). Esmalt tuleb siiski otsida vastust riikide praktika põhjal ilmsena näivale küsimusele, kas rünnakdroonide kasutamine relvastatud konfliktis on üldse lubatud, sest sellele küsimusele ei pöörata õiguskirjanduses erilist tähelepanu.

3.2.2. Lahingdroonide *prima facie* lubatavusest

Rünnakdroonide lubatavus rahvusvahelises humanitaarõiguses on üks võtmeküsimusi. Küsimus on selles, kas rünnakdroonid on iseenesest keelatud või lubatud tehnoloogia. Kui keelatud, langeks ära vajadus püstitatud hüpoteese relvastatud konfliktit paradigmas edasi analüüsida, sest puuduks lahingdroone aktsepteeriv rahvusvaheline õigus. Kui lubatud, saab järgnevalt analüüsida lahingdroonidega jõu kasutamise põhimõtete rakendamise eripära ja väljakutseid.

Paljud autorid näevad õiguslikult lahingdrooni kui tavapära relvi kandvat tehnoloogiat.¹⁴³ Minu nägemusel on see vaadeldav sõjapidamise vahendina, mis teatud omaduste poolest sarnanevad näiteks lahingvarustusega koormatud sõjalaevadega. Minu

¹⁴² N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 121

¹⁴³ K. Anderson. 'Drones II': Testimony Submitted to U.S. House of Representatives Committee on Oversight and Government Reform, Subcommittee on National Security and Foreign Affairs. Washington College of Law Research Paper nr 26 (2011), lk 4, 6; Human Rights Institute. Targeting Operations with Drone Technology: Humanitarian Law Implications, lk 2

nägemusel on mõlemad platvormid, millelt saab tulistada lahingmoona. Dominantne on seisukoht, et kui uut sõjatehnoloogiat sõjapidamiseks välja arendatakse või sõjapidamises kasutatakse, kohaldub juba kehtiv asjassepuutuv rahvusvaheline õigus.¹⁴⁴ Seda seisukohta on väljendanud ka ICJ¹⁴⁵ ja lisaks aktsepteerinud riigid¹⁴⁶. Kas rahvusvaheline õigus sisaldab *expressis verbis* rünnakdroone keelustavaid norme?

Kuigi rahvusvahelise õigusega on keelatud või piiratud näiteks keemiliste ja bioloogiliste relvade, süüterelvade, jalaväemiinide ja kobarlahingmoona kasutamine,¹⁴⁷ ei ole isegi tuumarelvade kasutamine *per se* keelatud.¹⁴⁸ Vaatamata *expressis verbis* teatud relvade, sõjapidamisviiside- ning vahendite keelustamisele või kasutamise piiramisele¹⁴⁹ kas rahvusvaheliste lepingutega või tavaõigusega, ei sisalda maailmakord otseselt rünnakdroone keelustavaid või just rünnakdroonide kasutamist piiravaid norme.¹⁵⁰ Kas ja kuidas tuleb riikidel, sh lahingdroone tihti kasutataval ja välja arendataval riikidel, Ameerika Ühendriikidel ja Iisraelil, arvesse võtta rahvusvahelist õigust apriorselt ehk kogemusele eelnevalt?

Kuna lahingdroonid on vaadeldavad (uute) sõjapidamise vahenditena ja riigid arendavad koostöös erasektoriga järjepidevalt nende uusi mudeleid edasi, peavad nad juba eelnevalt veenduma, et arendatavad mudelid vastaksid rahvusvahelise õiguse normidele. Selline

¹⁴⁴ J. Kellenberger. *International Humanitarian Law and New Weapon Technologies*; L. Blank. A. Guiora. *Teaching an Old Dog New Tricks: Operationalizing the Law of Armed Conflict in New Warfare*, lk 1

¹⁴⁵ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, § 226

¹⁴⁶ Näiteks USA on väitnud, et droonirünnakud on kooskõlas rahvusvahelise humanitaarõigusega ja Iisraeli Ülemkohus leidnud, et sihtapmistel tuleb pädevatel võimudel järgida eristamis põhimõtet ja proportsionaalsuse põhimõtet. Vt käesoleva töö 2. ptk

¹⁴⁷ J. Kellenberger. *International Humanitarian Law and New Weapon Technologies*

¹⁴⁸ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. Advisory Opinion. ICJ Reports (1996), § 39, 56, 72-76, 91-92

¹⁴⁹ *Inter alia* tavaõiguslikku staatust omav 12. augusti 1949 Genfi konventsioonide 8. juuni 1977 (I) Lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta; 1980. aasta ülemäärase kahjustava või purustava toimega tavarelvade kasutamise keelustamise ja piiramise konventsioon ja selle lisaprotokollid; 1993. aasta konventsioon keemiarelvastuse arendamise, tootmise, varude loomise ja kasutamise keelustamise ja hävitamise kohta; 1997. aasta konventsioon maamiinide kasutamise, varude loomise, tootmise ja loovutamise keelustamise kohta

¹⁵⁰ Ei ole keelatud sõjaõiguses. Vt D. W. Glazier. *Hearing on Rise of the Drones II: Examining the Legality of Unmanned Targeting*. United States House of Representatives. Committee on Oversight and Government Reform. Subcommittee on National Security and Foreign Affairs (2010), lk 2; M. O. Connell on aga kindlal positsioonil, et rahuajal on relvastatud droonide kasutamine keelatud, sest droonid on ainult lahinguvälja relvad. Vt M. O. Connell. *Lawful Use of Combat Drones*. *Hearing on Rise of the Drones II: Examining the Legality of Unmanned Targeting*. United States House of Representatives. Committee on Oversight and Government Reform. Subcommittee on National Security and Foreign Affairs (2010), lk 1

kohustus tuleneb otseselt 1977. aasta Genfi Konventsiooni I Lisaprotokollist,¹⁵¹ kuid sõltumata selle osapooleks olemisest eksisteerib see kohustus vastavalt rahvusvahelisele tavaõigusele¹⁵². Kohustus kehtib muuhulgas lahingdronidele installeeritud relvade, tarkvara jm kohta.¹⁵³ Sellise kohustuse olemasolu on käesolevas töös tähelepanuväärne ka seetõttu, et lahingdronidele on installeeritud palju tehnoloogiat, mis võib suurendada tehnoloogiliste rikete ohtusid, hägustades seejuures inimese ja tehnoloogia vigade piire, muutes rahvusvahelise (kriminaal)õiguse ja riikide vastutusõiguse kohaldamise tõeliselt keerukaks.

RPRK on loonud juhise uute relvade, sõjapidamisviiside või -vahendite õiguslikuks analüüsimiseks¹⁵⁴ eesmärgiga riike suunata siseriiklikes õiguskordades vastavaid muutusi sisse viima.¹⁵⁵

RPRK juhise järgi tuleb riigil, kes uut relva või sõjapidamise vahendit välja töötab, kontrollida vastavust rahvusvahelisele lepingule või tavaõigusele, mis on sellele riigile siduv.¹⁵⁶ Näiteks peab riik, kes on 1977. aasta Genfi Konventsiooni I Lisaprotokollis osapool, kontrollima vastavust ettevaatusabinõudele vastavalt Lisaprotokollis art-ile 57, kuid osapooleks mitte olev riik vastavalt sarnastele rahvusvahelisele tavaõiguse reeglitele.¹⁵⁷ On loomulik, et iga sõjapidamise vahendit, mis on iseenesest lubatud, võib olenevalt kasutamise viisist kuritarvitada. Ilmselt on see põhjuseks, miks RPRK juhise näeb ette, et kui välja töötatav relv või sõjapidamise vahend ei ole lepinguga või tavaõigusega välja töötava riigi jaoks iseenesest keelatud, tuleb siiski kontrollida ka selle

¹⁵¹ 12. augusti 1949. aasta Genfi konventsioonide (I) lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta (1977), art 36 sätestab: "Uued relvad. Uut relva, sõjapidamisviisi või -vahendit uurides, välja töötades, omandades või kasutusele võttes on lepinguosaline kohustatud tuvastama, kas selle kasutamine on mõnel juhul või alati keelatud käesoleva protokolliga või muu lepingupoolele kohustusliku rahvusvahelise õiguse normiga." Vt uute relvade kohta ka: Review of New Weapons. Overview. International Committee of Red Cross (2010). Arvutivõrgus: http://www.icrc.org/eng/war-and-law/weapons/new_weapons/overview-review-of-new-weapons.htm (27 aprill 2012)

¹⁵² D. Blake, S. Imburgia. "Bloodless Weapons"? The Need to Conduct Legal Reviews of Certain Capabilities and the Implications of Defining them as "Weapons". 66 Air Force Law Review 157 (2010), lk 159, 163

¹⁵³ T. Coughlin. The future of robotic weaponry and the law of armed conflict: irreconcilable differences? 17 University College London Law Review (2011), lk 7-8

¹⁵⁴ A Guide to the Legal Review of New Weapons, Means and Methods of Warfare: Measures to Implement Article 36 of Additional Protocol I of 1977. International Committee of the Red Cross (2006). Arvutivõrgus: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/publication/p0902.htm> (27 aprill 2012)

¹⁵⁵ Review of New Weapons. International Committee of Red Cross

¹⁵⁶ A Guide to the Legal Review of New Weapons, Means and Methods of Warfare: Measures to Implement Article 36 of Additional Protocol I of 1977, lk 11, *passim*

¹⁵⁷ T. Coughlin. The future of robotic weaponry and the law of armed conflict: irreconcilable differences?, lk 7-8; J. M. Henckaerts. Customary International Law, lk 199-200 (reeglid 15-21)

kasutamise õiguspärasust juba enne relva või sõjapidamise vahendi välja töötamist, sh tuleb RPRK juhise järgi lepingu või tavaõiguse puudumisel kontrollida vastavust Martensi klauslile.¹⁵⁸

Just Martensi klausel võikski minu arvates olla kriitikute, eelkõige inimõiguste eest seisjate võtmeargument väitmaks, et lahingdronide välja töötamine mõneks kasutusviisiks nagu terrorismivastane sõda praegusel kujul, on 1977. aasta Genfi Konventsiooni I Lisaprotokolliga 36 või rahvusvahelise tavaõigusega vastuolus. Kriitikud saaksid viidata näiteks sellele, et ei ole avaliku südametunnistusega¹⁵⁹ kooskõlas, kui USA droonid pidevalt hirmu tekitades inimeste kohal tiirlevad ja ükskõik millisel hetkel ja kohas rünnata võivad. Sellise argumentatsiooni üles ehitamine on faktoloogia ebaselguse tõttu aga probleeme tekitav, sest puudub detailne avalikustamine droonirünnakuid läbiviivate riikide poolt.¹⁶⁰ Veelgi enam, vaatamata Martensi klausli tavaõiguslikule staatusele¹⁶¹, on klausli enda olemus siiski ebamäärane ja praktikas rakendamine vastuoluline.¹⁶² Seega oleks ühtepidi Martensi klausel suurepärane õlekõrs, kuid teisalt on selle rakendamise õnnestumine kaheldav.

Kokkuvõetult ei ole lahingdronidega kui uudsete sõjapidamise vahenditega sõdimine *per se* rahvusvahelise õigusega keelatud, kuid riigid on kohustatud uute lahingdronide mudelite välja arendamisel veenduma, et need oleks kooskõlas rahvusvahelise õigusega. See protsess ei ole aga alati nii kerge, millele lisandub riikide huvi tõlgendada uute relvade, sõjapidamise viiside või vahendite välja töötamise reegleid enda kasuks. Vaatamata sellele tuleb uusi relvi, sõjapidamise viise ja vahendeid relvastatud konfliktis kasutada rahvusvahelise õiguse standarditega kooskõlas.

3.2.3. Rahvusvahelise humanitaarõiguse põhimõtted droonisõjas

3.2.3.1. Sõjaline vajadus

¹⁵⁸ A Guide to the Legal Review of New Weapons, Means and Methods of Warfare: Measures to Implement Article 36 of Additional Protocol I of 1977, lk 15; T. Coughlin. The future of robotic weaponry and the law of armed conflict: irreconcilable differences?, lk 6-8

¹⁵⁹ "Public conscience", tõlgitud ka avalik teadvus, ühiskonna moraalnorm. Vt K. Valk. Martensi Klausel Rahvusvahelises Õiguses. Magistritöö. Tartu Ülikool. Õigusteaduskond (2008), lk 15

¹⁶⁰ Vt ka magistritöö ptk 2.1.4.

¹⁶¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, § 84

¹⁶² K. Valk. Martensi Klausel Rahvusvahelises Õiguses, lk 84-87

Sõjalise vajaduse nõuet võib leida juba mitmetest ajaloolistest õigusallikatest. Näiteks Ameerika Ühendriikide Lieberi Koodeks kodifitseeris "sõjalise vajaduse"¹⁶³ ja see on säilinud rahvusvahelise humanitaarõiguse ühe tuumikprintsibiina praeguseni. Sõjalise vajaduse doktriin nõuab, et sõjategevus ja sõjalised operatsioonid oleksid õigustatud mingisuguse sõjalise vajadusega, mis on seatud sõjalise eesmärgiga.¹⁶⁴ Sõjalise vajaduse põhimõte on tihedas korrelatsioonis sõjaõiguse aluspõhimõttega, et rünnakuid ega surveabinõusid ei või suunata tsiviilobjektide vastu.¹⁶⁵ 1977. aasta Genfi Konventsiooni I Lisaprotokollist tuleneb rahvusvahelist tavaõiguse staatust omav sõjalise eesmärgi üks võimalikest kirjeldustest:

Artikkel 52

[...]

2. Rünnata võib ainult sõjalisi sihtmärke. Sõjalised sihtmärgid on sellised objektid, mis oma olemuse, asukoha, eesmärgi või kasutuse tõttu soodustavad oluliselt sõjategevust ning mille osaline või täielik hävitamine, hõivamine või neutraliseerimine tähendab valitsevas olukorras kindlat sõjalist eelist.

[...]¹⁶⁶

Objektiivses rahvusvahelises õiguses eksisteerib sõjalise vajaduse nõude kirjeldamiseks veel standardeid,¹⁶⁷ mis minu arvates näitab riikide tahet seda põhimõtet kinnitada.

Sõjalise vajaduse põhimõttest saadakse õiguskirjanduses küllaltki erinevalt aru,¹⁶⁸ kuid valitseb tugev üksmeel, et selline vajadus ei tohi olla pelgalt hüpoteetiline ega

¹⁶³ "Military necessity, as understood by modern civilized nations, consists in the necessity of those measures which are indispensable for securing the ends of the war, and which are lawful according to the modern law and usages of war." Vt The Lieber Code (1863), § 14. Arvutivõrgus <http://www.civilwarhome.com/liebercode.htm> (27 aprill 2012)

¹⁶⁴ T. Rock. Yesterday's Laws, Tomorrow's Technology: The Laws of War and Unmanned Warfare, ptk 2-B-1

¹⁶⁵ 12. augusti 1949 Genfi konventsioonide 8. juuni 1977 (I) lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta, art 52(1); teisisõnu eristamisõhõimõte. Vt magistritöö ptk 3.2.3.2.

¹⁶⁶ L. M. Ocampo. Letter Concerning the Situation in Iraq. Office of the Prosecutor. The Hague (9 February 2006), lk 5 Arvutivõrgus: <http://www.scribd.com/doc/336550/otp-letter-to-senders-re-iraq-9-february-2006> (27 aprill 2012)

¹⁶⁷ 1907. aasta Haagi maasõja seaduste ja tavade konventsiooni artikli 23(g) järgi on keelatud hävitada või vallutada vastasjõu vara, kui selline hävitamine või vallutamine ei ole sõjalisest vajadusest sundivalt nõutav: "To destroy or seize the enemy's property, unless such destruction or seizure be imperatively demanded by the necessities of war." Vt Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague. (18 October 1907). Arvutivõrgus: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/195> (27 aprill 2012); Sõjalisest vajadusest annab aimu ka Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuudi artikkel 8(2)(b)(viii), mille järgi on sõjakuritegu mh ka vaenlase vara hävitamine või hõivamine, välja arvatud juhul, kui seda nõuavad otseselt sõja vajadused. Vt Rome Statute of the International Criminal Court, 2187 UNTS 90 (1998), art 8(2)(b)(viii)

¹⁶⁸ Näiteks vaieldakse selle üle, kas "sõjalist vajadust" peaks tõlgendama laialt või kitsalt. Vt W. Bradford. Barbarians at the Gates: A Post-September 11th Proposal to Rationalize the Laws of War. 73 Mississippi

spekulatiivne võimalus sõjalist eesmärki täita.¹⁶⁹ N. Hayashi¹⁷⁰ on enda uurimistöös jõudnud järeldusele, et rahvusvahelises humanitaarõiguses figureerib põhiliselt neli sisulist kumulatiivset nõuet sõjalise vajaduse põhimõtte järgmiseks: (1) meede peab olema peamiselt kasutusele võetud mõne spetsiifilise sõjalise eesmärgi saavutamiseks, (2) see meede peab olema eesmärgi saavutamiseks vajalik, (3) eesmärk peab olema kooskõlas rahvusvahelise humanitaarõigusega ja (4) meede ise peab olema muul viisil kooskõlas positiivse rahvusvahelise õigusega.¹⁷¹ N. Hayashi seletab minu hinnangul nende kriteeriumidega lühidalt ära selle, et (1) sõjaline eesmärk ei tohi olla ebamääraselt ega õigusvastaselt seatud, (2) meede sõjalise eesmärgi täitmiseks ei tohi olla õigusvastane ja (3) et sõjalise eesmärgi ja meetme vahel peab olema adekvaatne põhjuslik seos.

Seoses droonirünnakutega Pakistanis on USA ametnikud väitnud, et droonirünnakud on sõjaliste eesmärkide täitmiseks väga efektiivsed,¹⁷² CIA endise direktori L. Panetta sõnade järgi isegi "ainuke mäng linnas" (*the only game in town*).¹⁷³ Minu arvates on sellise üldistuse tegemine poliitilist glamuuri taotlev, kuigi tema sõnade taga peituv arusaam, et droonid tõepoolest on efektiivsed ja aitavad sõjaliste eesmärkide täitmisele kaasa, ei ole vale. Ta jätab märkimata vaid selle, et lisaks droonidele on tegelikkuses lahingdroonidele alternatiivseid sõjapidamise viise ja vahendeid.

R. J. Vogel leiab, et droonirünnakud ei erine sõjalise vajaduse mõttes teistest relvadest, sest ka nende puhul peavad droone juhtivad isikud veenduma selles, et droonirünnak oleks soodne võimalus sõjalise eesmärgi täitmiseks.¹⁷⁴ Lahingdroonid aitavad põhimõtteliselt kaasa sõjalise eelise saamisele läbi rünnakute sõjaliste sihtmärkide pihta, olles arenenum tehnoloogia kui paljud traditsioonilised sõjapidamise vahendid. Nende

Law Journal (2004), lk 656-657, 666; N. Hayashi. Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law. 28 Boston University International Law Journal (2010), lk 63-68, 108-109

¹⁶⁹ T. Rock. Yesterday's Laws, Tomorrow's Technology: The Laws of War and Unmanned Warfare, ptk 2-B-1

¹⁷⁰ Nobuo Hayashi (LL.M., Cambridge Ülikool, 1999) on PRIO teadur, töötanud Endise Jugoslaavia Rahvusvahelises Kriminaaltribunalis. Vt <http://www.prio.no/People/Person/?oid=51722>

¹⁷¹ N. Hayashi. Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law, lk 139

¹⁷² "U.S. airstrikes in Pakistan called 'very effective'." CNN (18 May 2009). Arvutivõrgus: http://articles.cnn.com/2009-05-18/politics/cia.pakistan.airstrikes_1_qaeda-pakistan-airstrikes?s=PM:POLITICS (27 aprill 2012)

¹⁷³ "U.S. Defense secretary refers to CIA drone use." Los Angeles Times (7 October 2011) http://latimesblogs.latimes.com/world_now/2011/10/us-pakistan-yemen-cia-drones.html (27 aprill 2012)

¹⁷⁴ R. J. Vogel. Drone Warfare and the Law of Armed Conflict. 39 Denver Journal of International Law and Policy (2010), lk 9; vt ka magistratöö ptk 2.1.1.

rohke kasutusele võtmine sõjategevuses, eelkõige mitteriiklike rühmituste liidrite sihttapmiseks, viitab samuti suurele sõjalisele eelisele, mida nende kasutamine annab. Riikidel on nüüd võimalus ulatuslikumalt strateegilisi ründeobjekte maha võtta. Seega on arusaadav, et lahingdroonid ei paku sõjalise eelise jaoks erilisi proovilepanekuid, vaid aitavad sõjalise eesmärgi saavutamisele kaasa. Ka L. Blank ja A. Guiora leiavad, et põhilised väljakutsed seoses uue ajastu sõjapidamisega rahvusvahelise õiguse jaoks seonduvad eelkõige eristamispõhimõtte ja proportsionaalsuse põhimõttega,¹⁷⁵ mis on magistritöö järgneva analüüsi esemeks.

3.2.3.2. Eristamispõhimõtte

Massiivne humanitaarõiguse kodifikatsioon on loodud suures osas teenima tsiviilisikute kaitse eesmärki,¹⁷⁶ mistõttu on jõudu kasutavale riigile hädatarvilik osata kindlaks teha, keda tohib rünnata ja keda mitte. Sõjategevuses erinevate osalejate kindlaks määramine on eristamispõhimõtte järgimiseks vältimatu ka droonirünnakutel. Samas ei ole diskussioon "võitleja", "ebaseadusliku võitleja" ning "vahetu vaenutegevuses osaleja" mõistete sisustamise üle omane ainult rünnakdroonide tegevusele.

Tsiviilisikute ning võitlejate ja tsiviilobjektide ning sõjaliste ründeobjektide eristamise põhimõtte on sõjalise vajaduse elluviimise õiguspärasuse üheks mõõdupuuks, rahvusvahelise tavaõiguse staatusega, peegeldub *inter alia* mitmetes rahvusvahelistes lepingutes, ICJ otsustes, leebes õiguses ja selle järgimata jätmise võib olla sõjakuritegu.¹⁷⁷ Üks autoriteetne viis tsiviilisikute ja võitlejate eristamise põhimõtte kirjeldamiseks on minu veendumusel läbi ICJ lihtsakoelisenäivate sõnade:

*"Riigid ei tohi kunagi muuta tsiviilisikuid ründe objektiks [...]."*¹⁷⁸

¹⁷⁵ L. Blank. A. Guiora. Teaching an Old Dog New Tricks: Operationalizing the Law of Armed Conflict in New Warfare, lk 1

¹⁷⁶ M. Shaw. International Law, lk 1167; S. Breau. M. Aronsson. R. Joyce. Discussion Paper 2: Drone Attacks, International Law, and the Recording of Casualties of Armed Conflict, lk 4; K. Larson. Z. Malamud. The United States, Pakistan, the Law of War and the Legality of the Drone Attacks, lk 2

¹⁷⁷ Human Rights Institute. Targeting Operations with Drone Technology: Humanitarian Law Implications, lk 16-18; M. Shaw. International Law, lk 1184-1191; Program on Humanitarian Policy and Conflict Research. Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare, lk 63; 12. augusti 1949 Genfi konventsioonide 8. juuni 1977 (I) lisaprotokoll, art 48, art 51(4)(b); Rahvusvahelise Rooma Kriminaalkohtu Statuut loetleb sõjakuritegudena mitmeid tegusid, mis tulenevad eristamispõhimõtte järgimata jätmist: Rome Statute of the International Criminal Court, 2187 UNTS 90 (1998), art-d 8(2)(b)(i), 8(2)(b)(ii), 8(2)(b)(iv), 8(2)(b)(v), 8(2)(e)

¹⁷⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. Nõuandev aramus 8. juulist 1996, ICJ Reports (1996), lk 257, lg 78

Kuna droone kasutatakse sõjategevuseks õhus, siis on oluline välja tuua ka eristamis põhimõtet käsitlevad olulisemad ja asjassepuutuvad rahvusvahelise õhuõiguse normid. 1907. aasta Haagi maasõja seaduste ja tavade konventsiooni art 25 keelab kaitseta linnade, külade või elamute pommitamise ükskõik milliste vahenditega. Lisaks tuleneb sama kodifikatsiooni artiklist 26 hoiatamiskohustus. Ka Harvardi HPCR manuaali "Sektioon D: Rünna kud" rõhutab läbivalt eristamis põhimõtet, sisaldades mitmeid olulisi tõlgendusreegleid.¹⁷⁹ Seega võib öelda, et eristamis põhimõte on iseenesest maailmakorras endale ankrupaiga leidnud.

Kuigi esialgu võib eristamis põhimõte sõnades lihtne tunduda, st rünnata võib ainult sõjalisi sihtmärke ning võitlejaid ja mitte tsiviilobjekte ega tsiviilisikuid, ei ole eristamis põhimõttest aru saamine siiski nii aabitsalik. Nagu ka proportsionaalsuse¹⁸⁰, humaansuse¹⁸¹ ja sõjalise vajaduse¹⁸² põhimõtete määratlemiseks, valitseb ka lubatud ja mittelubatud isikute ja sihtmärkide eristamise põhimõttest aru saamiseks rahvusvahelises õiguse teadlaste arvamustes oluline kirjusus. Sellele annab tooni arenenud tehnoloogiate nagu lahingdroonide kasutamine sõjategevuses.

Üheks põhjuseks on asjaolu, et eristamis põhimõte ei tähenda, et rahvusvahelises õiguses kehtiks absoluutne nulltolerants tsiviilisikute hukkamise suhtes. Kõnnis, millisel määral võib sõjategevus tsiviilohvreid [või tsiviilobjektide hävimist] kaasa tuua, sõltub sõjalistest eesmärkidest.¹⁸³

Teiseks, erilisel kerkib esile dispuut sellest, keda ikkagi rünnata võib. Saadakse erinevalt aru rünnakute õiguspärasusest tsiviilisikute vastu, kes osalevad vahetult vaenutegevuses või tsiviilobjektide vastu, mille asukoht, eesmärk või kasutamine ei ole tsiviiliseloomuline. RPRK arvamuse järgi võib rünne olla lubatud, kui tsiviilisik täidab

¹⁷⁹ Harvardi HPCR manuaal, Section D: Attacks, art 10-21

¹⁸⁰ Vt magistriritoõ ptk 3.2.3.3.

¹⁸¹ *Ibid.*, ptk 3.2.3.4.

¹⁸² *Ibid.*, ptk 3.2.3.1.

¹⁸³ Luis Moreno-Ocampo (Rahvusvahelise Kriminaalkohtu peaprokurör) on väljendanud seda sellisel: "Rahvusvaheline humanitaarõigus ja Rooma Statuut lubavad konfliktiosalistel läbi viia proportsionaalseid rünnakuid sõjalistel eesmärkidel isegi kui on teada, et see toob endaga teatud kaasa mõne tsiviilisiku surma või vigastused." Autori tõlge. Originaalis: "*International humanitarian law and the Rome Statute permit belligerents to carry out proportionate attacks against military objectives, even when it is known that some civilian deaths or injuries will occur.*" Vt L. M. Ocampo. Letter Concerning the Situation in Iraq

jätkuvat lahingufunktsiooni, kuuludes organiseeritud võitlusüksusse.¹⁸⁴ Samas leiab RPRK, et tsiviilisikuid, kes võtavad vaenutegevusest osa ainult spontaanselt, juhuslikult või organiseerimatult või kes on enda peale võtnud mõne funktsiooni, mis ei kuulu lahingutegevusse (nt poliitilise), võib rünnata ainult ajal, mil nad seda funktsiooni täidavad.¹⁸⁵

Paljudel juhtudel ei tahagi tegelikud konfliktiosalised paista tsiviilisikutest eristatuna, sest (drooni)rünnak tsiviilisiku pihta on keelatud. Teisisõnu, mida enam kullisilmadega rünnakdroone tiirleb õhus, seda enam otsivad terroristid võimalusi peitumiseks. Sarnase mõttekäiguga avaldavad L. Blank ja A. Guiora, et traditsiooniline arusaam võitlejatest – see, kes kannab avalikult relvi ja on end eristanud tsiviilelanikkonnast¹⁸⁶ – on mineviku reliikvia ja seetõttu on õiguspäraste sihtmärkide kindlaks tegemine peaaegu võimatu.¹⁸⁷

Paljud autorid arvavad, et droonitehnoloogia [näiteks sensorid] on väga täpne, pakkudes "puhtamat" alternatiivi teistele õhurünnaku vormidele¹⁸⁸ ja argumenteerivad, et tsiviilisikute hukkumine on paratamatus.¹⁸⁹ Leian, et droonide kasutajate taga on aga endiselt inimesed, keda rahvusvaheline õigus kohustab iga rünnaku puhul eristamisõhimõtet arvesse võtma. Samuti arvan, et sõjapidamine on 21. sajandil oluliselt keerukam kui lihtsalt õhust millegi või kellegi kindlaks tegemine. Tänapäevases moodsas sõjapidamises ei piisa täpse tehnoloogia olemasolust. Minu nägemusel on oluline selle tehnoloogia õiguspärane kasutamine, mis sõltub paljudest muudest asjaoludest. Näiteks on lisaks lahingdroone konkreetselt opereerivate spetsialistide pädevusele eluliselt tähtis koostöö maapealsete vägedega, eriti luureüksustega. Seda viimast seisukohta toetavad ka HPCR manuaali kommentaar¹⁹⁰ ja kõrgelt kvalifitseeritud sõjaõiguse juristide arvamus¹⁹¹.

¹⁸⁴ Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, 872 International Review of the Red Cross. Adopted by the Assembly of the International Committee of the Red Cross (2009). Arvutivõrgus: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/review/review-872-p991.htm> (27 aprill 2012)

¹⁸⁵ *Idem.*

¹⁸⁶ art 44 (3), 12. augusti 1949 Genfi konventsioonide 8. juuni 1977 (I) lisaprotokoll

¹⁸⁷ L. Blank. A. Guiora. Teaching an Old Dog New Tricks: Operationalizing the Law of Armed Conflict in New Warfare. 1 Harvard National Security Journal (2010), lk 1-2

¹⁸⁸ P. W. Singer. Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century, lk 397-398

¹⁸⁹ R. J. Vogel. Drone Warfare and the Law of Armed Conflict, lk 10-11

¹⁹⁰ Program on Humanitarian Policy and Conflict Research. Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare. A Commentary, lk 54

¹⁹¹ N. Hayashi. Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law, lk 91; C. Kramer. The Legality of Targeted Drone Attacks as U.S. Policy, viide 102, lk 19; C. Oudes. W. Zwijnenburg. Does Unmanned Make Unacceptable: Exploring the Debate on Using Drones and Robots in Warfare, lk 18

Ilma kvaliteetsete luureandmeteta ei ole paljudel juhtudel tänapäeval enam võimalik õhust sensorite abil hinnata, kas tegemist on võitleja või tsiviilisikuga. Seda näiteks põhjusel, et tegelik terrorist näeb samasugune välja nagu turul avokaadosid müüv farmer või muidu turul avokaadosid müüv farmer annab kord kuus esmaspäeviti avokaado sees Al-Qaeda liidritele Ameerika Ühendriikide riigisaladusi (hüpoteetiline näide). Heaks näiteks on ka magistritöö 2. peatükis kirjeldatud Iisraeli lahingdrooni rünnak kolme al-Sultani perekonnaliikme vastu.¹⁹²

Kuigi lahingdroonid võivad iseenesest olla täpne tehnoloogia, olles varustatud igasuguste kaamerate ning sensoritega, on tänapäevases sõjapidamises eristamispõhimõtte järgimiseks vajalik märkimisväärselt enamat. Vastupidi, need kaamerad ja sensorid hoopis näivad eristamispõhimõtte kerkivat künnist ja iseenesest lihtsustavad selle põhimõtte järgimise hilisemat kindlaks tegemist.

3.2.3.3. Proportsionaalsus

Proportsionaalsuse põhimõtte on rahvusvahelise tavaõiguse staatusega, mis leiab väljenduse erinevates rahvusvahelistes lepingudokumentides. Proportsionaalsuse põhimõtte kohaldamise ulatus on väga lai, kehtides nii rahvusvahelistes relvakonfliktides kui ka mitterahvusvahelistes relvakonfliktides.¹⁹³ Üks autoriteetsematest rahvusvahelise õiguse allikatest proportsionaalsuse põhimõtte väljendusena on 1977. aasta Genfi Konventsiooni I Lisaprotokolli art 51(5)(b), mille järgi:

Artikkel 51. Tsiviilelanikkonna kaitse

[...]

5. Muu hulgas peetakse valimatuteks järgmisi rünnakuid:

[...]

(b) rünnak, mis eeldatavasti toob kaasa juhuslikke kaotusi tsiviilisikute hulgas, tsiviilisikute vigastusi, kahju tsiviilobjektidele või nimetatud tagajärgede kombinatsioone, mis oleksid ülemäärased võrreldes oodatava otsese sõjalise eduga.

[...]

Lisaks, RPRK on välja töötanud rahvusvahelise humanitaarõiguse tavaõiguse reeglid, mille reeglist 14 tuleneb rünnaku proportsionaalsuse põhimõtte:

¹⁹² Vt magistritöö ptk 2.2.

¹⁹³ J. M. Henckaerts Customary International Law. 87 International Review of the Red Cross (2005), 857. Arvutivõrgus: www.icrc.org/eng/assets/files/other/est-irrc_857_henckaerts.pdf (27 aprill 2012)

Reegel 14.

Keelatud on alustada rünnakut, mis tõenäoliselt põhjustaks juhuslikke kaotusi tsiviilisikute hulgas, tsiviilisikute vigastusi, tsiviilobjektide kahjustamist või mitut nimetatud tagajärge, mis oleksid liiased, võrreldes oodatava konkreetse ja otsese sõjalise eduga.¹⁹⁴

Põhimõtte kajastub veel rahvusvahelises lepinguõiguses – 1977. aasta Genfi Konventsiooni I Lisaprotokolli art-s 57 (2)(a)(iii).¹⁹⁵ Proportsionaalsuse põhimõtte rikkumine võib kvalifitseeruda sõjakuriteoks, kui on täidetud 1998. aasta Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuudi art 8(2)(a)(iv)¹⁹⁶ või 8(2)(b)(iv)¹⁹⁷ eeldused.

Üks põhilisi vaidlusi droonisõjas on tsiviilisikute liialdane hukkumine võrreldes sõjalise eelisega. USA on droonirünnakuid läbi viinud kohtades, kus on väidetavalt viibinud palju tsiviilisikuid, kuid õigustanud neid sihtmärkide tähtsusega.¹⁹⁸ Nii õiguskirjanduses kui meedias on vastukaaluks mitmeid kriitikuid, kes leiavad, et droonirünnakud ei ole paljudel juhtudel olnud proportsionaalsuse põhimõttega kooskõlas ega vastanud sõjalisele eesmärgile. Nii USA väidete kui ka kriitikute tugipunktiks on ühiselt olnud proportsionaalsuse põhimõtte ebamäärasus, millele annab hoo sisse Genfi konventsioonide 1977. aasta I Lisaprotokolli art 51(5)(b) sõnastus "tagajärje liiasus".

Ka proportsionaalsuse põhimõtet, muude sõjaõiguse põhimõtete kõrval, on oluliselt lihtsam sõnadesse valada kui seda rakendada.¹⁹⁹ Kuna on selge, et proportsionaalsuse

¹⁹⁴ *Idem.*

¹⁹⁵ Artikkel 57. Rünnaku korral kasutatavad ettevaatusabinõud [...] 2. Rünnakute puhul tuleb võtta järgmised ettevaatusabinõud: (a) Need, kes rünnakut planeerivad või selle üle otsustavad, peavad: [...] iii) hoiduma otsusest alustada rünnakut, mis eeldatavasti võib tuua kaasa juhuslikke kaotusi tsiviilisikute hulgas, tsiviilisikute vigastamist, tsiviilobjektide kahjustamist või nimetatud tagajärgede kombinatsiooni, mis oleks ülemäärane kahju võrreldes oodatava otsese sõjalise eduga. [...]

¹⁹⁶ Artikkel 8. Sõjakuriteod [...] 2. Konventsioonis tähendab "sõjakuritegu" järgmist: (a) 1949. a 12. augusti Genfi konventsioonide rasked rikkumised, eriti järgmine isiku- või varavastane tegu, mis on nimetatud ka asjakohases Genfi konventsioonis: [...] (iv) vara laialdane hävitamine ja omandamine, milleks ei ole sõjalist vajadust ning mis on toime pandud ebaseaduslikult ja hoolimatult; [...]. Vt Rome Statute of the International Criminal Court, 2187 UNTS 90 (1998)

¹⁹⁷ Artikkel 8. Sõjakuriteod [...] 2. Konventsioonis tähendab "sõjakuritegu" järgmist: [...] (b) Rahvusvahelise õiguse raames loodud ning rahvusvaheliste relvakonfliktide kohta käiva õiguse ja tavade tõsised rikkumised, eriti järgmine tegu: [...] (iv) teadlikult sellise rünnaku algatamine, mis võib põhjustada tsiviilisikute juhuslikku surma või neile kehavigastusi ja kahju tsiviilobjektidele ning kahjustada looduskeskkonda pikaajaliselt ja suures ulatuses ning mis kõik selgelt ja otseselt ületaks eeldatud sõjalist tulu; [...]; Vt Rome Statute of the International Criminal Court, 2187 UNTS 90 (1998)

¹⁹⁸ H. H. Koh. *The Obama Administration and International Law.*

¹⁹⁹ International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia (2008), lk 17

põhimõtte sõjategevuses laieneb ka rünnakdroonide kasutamisele,²⁰⁰ on kõige mõttekam läheneda tähtsamate väljakutsete kaardistamiseks tegelikkuse kaudu ehk läbi proportsionaalsuse põhimõtte reaalsuses rakendamise probleemistiku, sh seostades seda realselt lahingdroone opereerivate isikute vaatenurgaga.

ICTY komitee on leidnud, et kui proportsionaalsuse põhimõtte rakendub, tuleb vastata neljale põhilisele küsimusele²⁰¹, millest käesoleva magistritöö kontekstis on ennekõike asjakohane viimane:

d) Millisel määral on sõjaväeline juht kohustatud seadma oma väed ohtu, et piirata tsiviilohvrite arvu või kahju tsiviilobjektidele?²⁰²

Esiteks, selle põhiküsimusega seonduvalt on riigid õigustanud traditsiooniliste hävitajate kasutamisel proportsionaalsuse põhimõttest kinni pidamist muuhulgas riskiga piloodi elule,²⁰³ mis on droonide puhul välistatud. Nagu selgus magistritöö esimesest kahest peatükist, võib rünnakdroonide "pilootide juhikabiin" õhus edasi kanduvast drooniplatvormist asuda tuhandete kilomeetrite kaugusel ja hoopis mõnes muus riigis. Seega ei saa riik riski piloodi elule kasutada põhistusena konkreetsetes kaasustes, kus vaidluseks on rünnaku proportsionaalsus.

Teiseks, traditsiooniliseks proportsionaalsuse põhimõtte õigustuseks on õhusõjas olnud lubatud piirides eksimused seonduvalt pilooti ümbritseva olustikuga ja piloodi subjektiivsete vigadega.²⁰⁴ Näiteks on NATO ametnikud tunnistanud umbes 70 tsiviilisiku hukkumist mehitatud hävituslennukitega 1999. aastal Kosovos, kuid põhjendanud, et "palja silmaga" tundus pilootidele vastavast kaugusest, et tegemist on sõjaväe

²⁰⁰ Vt käesoleva magistritöö ptk-d 3.1. ja 3.2.2.

²⁰¹ Nendeks küsimusteks on ICTY hinnangul: "a) *What are the relative values to be assigned to the military advantage gained and the injury to noncombatants and or the damage to civilian objects?* b) *What do you include or exclude in totaling your sums?* c) *What is the standard of measurement in time or space? and d) To what extent is a military commander obligated to expose his own forces to danger in order to limit civilian casualties or damage to civilian objects?"* Vt International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia (2008), lk 17

²⁰² Autori tõlge. Originaalis "[...] d) *To what extent is a military commander obligated to expose his own forces to danger in order to limit civilian casualties or damage to civilian objects?* [...]"

²⁰³ Näiteks on USA Lahesõja rünnakuid selliselt õigustanud: US Department of Defence. Conduct of the Persian Gulf War. Final Report to Congress. Appendix O (1992)

²⁰⁴ J. M. Beard. Law and War in the Virtual Era, lk 13

masinaga.²⁰⁵ Droonide puhul ei saa juba objektiivselt väita, et "palja silmaga" ei olnud mingi objekt eristatav mingilt kauguselt õhus, sest droonide kaamerate edasi antavat pilti saab opereeriv isik hõlpsasti suurendada vastavalt vajadusele. Ka ei ole piloodi vaade kokpitist piiratud, sest lahingdroon on varustatud mitmete kaameratega. Järgmiseks, mitmete õigusõpetlaste ja muude distsipliinide esindajate – näiteks psühholoogide – hinnangul vähendab droonide juhtimise keskkond opereerivate isikute selliseid negatiivseid mõjusid nagu hirm, stress, viha, kättemaksuhimu, väsimus ja multitegumtöö.²⁰⁶ Konventsionaalse hävituslennuki piloodiga võrreldes on kaugustest lahingdrooni opereeriv juht eelisseisundis, sest ta ei tunne nimetatud stressifaktoreid või on nende tunnetamine vähendatud. Seetõttu on arusaadav, et tsiviilisikute hukkamise ja tsiviilobjektide kahjustumise või hävimise vähendamiseks eeldatakse proportsionaalsuse standardist kinni pidamist kõrgendatud määral.

Kolmandaks, J. M. Beard toob riski piloodi elule ja õhusõiduki juhtimise tegutsemise keskkonda ühendavalt välja, et "virtuaalne" distants annab proportsionaalsuse põhimõttele uut veojõudu, sest distants elimineerib mitmed sellised vabandused, mida riigid on traditsiooniliselt vastutusest pääsemiseks kasutanud.²⁰⁷

Neljandaks, P. Spoerri toob ühe tähtsa väljakutsena rahvusvahelisele humanitaarõigusele välja faktoloogia ebakindluse sellest, mis on lahingutandril tegelikult võimalik ja milliseid humanitaarseid mõjusid see kaasa toob.²⁰⁸ P. Spoerri argumenti näitlikustab hästi tsiviilohvrite hukkamise väga kõikuv arv, mis sõltub suuresti huvigruppidest.²⁰⁹ Faktoloogia selgemaks muutmine lahingdroone kasutavate käitujate poolt on väljakutse rahvusvahelise õiguse jaoks, sest rahvusvahelise humanitaarõiguse kohaldamine üksikjuhtumil eeldab selget arusaama droonitehnoloogia mõjust ja tagajärgedest nii üldiselt kui ka igas konkreetsetes lahingsituatsioonis eraldi. Seda aga ei soosi ühelgi juhul

²⁰⁵ International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia (2008), lk 22-23

²⁰⁶ R. C. Arkin. Governing Lethal Behaviour: Embedding Ethics in a Hybrid Deliberative/Reactive Robot Architecture. Technical Report GIT-GVU-07-11. Georgia Institute of Technology. *sine anno*, lk 4-8; J. M. Beard. Law and War in the Virtual Era, lk 13

²⁰⁷ J. M. Beard. Law and War in the Virtual Era, lk 12

²⁰⁸ P. Spoerri. Round Table on New Weapon Technologies and IHL – Conclusions. Statement. 34th Round Table on current issues of international humanitarian law. San Remo (2011). Arvutivõrgus: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/statement/new-weapon-technologies-statement-2011-09-13.htm> (27 aprill 2012)

²⁰⁹ Vt faktoloogia ebaselguse ja erinevate tsiviilohvrite hukkamise numbrite kujunemise kohta K. Anderson. Efficiency in Bello and ad Bellum: Targeted Killing Through Drone Warfare, lk 8-9

salajased droonipoliitikad ja rünnakute toimumise eest vastutuse võtmise vältimine. Nii luure- kui rünnakdroonid on varustatud kaameratega, mis võimaldavad riikidel saada hea ülevaate lahinguväljal toimuvast. Üheks võimalikuks asjaoluks, miks riigid ei soovi paljusid fakte avalikustada, võib minu arvates pidada just droonidest saadavat head informatsiooniresurssi, mis võib avalikkust šokeerida ja tuua kaasa liiga palju küsimusi seoses isikute kriminaalvastutusele võtmisega.

Eelnevast tulenevalt on proportsionaalsuse standard rünnakdroonidega jõu kasutamisel kõrgem kui traditsiooniliste hävituslennukitega, sest riigid ei saa proportsionaalsuse põhimõtte järgimise õigustustena välja tuua mitmeid klassikalisi argumente nagu riski piloodi elule või piloodipoolset asjaolude hindamist "palju silmaga" mingilt kindlalt kõrguselt õhust. Samuti kergitab proportsionaalsuse standardit psühholoogiline olustik, milles droone opereerivad isikud tegutsevad võrreldes traditsiooniliste hävituslennukite pilootidega, mis omakorda samuti vähendab proportsionaalsuse põhimõtte järgimiseks õigustust andvate argumentide hulka. Samamoodi nagu eristamis põhimõtte järgiminegi, on ka proportsionaalsuse test vajalik läbida kaasuspõhiselt. Hukkunute kokku lugemise arv on ainult üks osa proportsionaalsuse põhimõtte järgimise kindlaks tegemiseks. Põhimõtteliselt ei erine proportsionaalsuse põhimõtte järgimise kindlaks tegemise protsess droonirünnakute puhul rünnakutest, milles kasutatakse teisi relvi. Vaid proportsionaalsuse standard ise näib olevat märkimisväärselt kõrgem.

3.2.3.4. *Humaansus (Martensi klausel)*

Tuntud ka Martensi klausli nime all, arenes humaansuse põhimõtte rahvusvahelises humanitaarõiguses välja väga varajases staadiumis²¹⁰ ja leidis tunnustust juba 1868. aasta Peterburi deklaratsioonis²¹¹. F. F. Martens sõnastas selle põhimõtte järgmiselt:

Kuni sõjaõiguse terviklikuma kodifikatsiooni väljaandmiseni peavad Kõrged Lepinguosalised õigeks deklareerida, et nende poolt vastu võetud regulatsioonis mittesisalduvate juhtumite korral jäävad nii elanikkond kui võitlejad rahvusvahelise õiguse põhimõtete kaitse ja valitsemise alla, nii nagu need tulenevad tsiviliseeritud rahvaste vahel juurdunud tavadest, humaansusseadustest ja avaliku südametunnistuse nõudmistest.²¹²

²¹⁰ K. Valk. Martensi Klausel Rahvusvahelises Õiguses. Magistritöö. Tartu Ülikool. Õigusteaduskond (2008), lk 7-8

²¹¹ Declaration Renouncing the Use, In Times of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg (1868). Arvutivõrgus: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/130?OpenDocument> (27 aprill 2012)

²¹² Kerli Vall tõlge. Vt K. Valk. Martensi Klausel Rahvusvahelises Õiguses, lk 8-9

Tänapäevaks pigem tavaõigusliku staatusega humaansuse printsiibi väljenduse võib leida ka näiteks 1977. aasta Genfi Konventsiooni I Lisaprotokollis art-st 1(2)²¹³ 35 (1)²¹⁴ ja 1980. aasta ülemäärase kahjustava või purustava toimega tavarelvade kasutamise keelustamise ja piiramise konventsioonist²¹⁵. Lisaks on seda printsiipi muude rahvusvaheliste tribunalide seas rõhutanud ka ICJ.²¹⁶ Veelgi enam, ka hiljutine Harvardi HPCR manuaali teine reegel kordab lühidalt F. F. Martensi sõnastatud reeglit.²¹⁷ Sellest viimasest võib selgelt järeldada, et riigid soovivad tugevalt, et ka uusim sõjatehnoloogia kasutamine, käesoleva töö jaoks rünnakdroonidega jõu kasutamine, oleks humaansuse printsiibiga kooskõlas, isegi kui rünnak vastab muidu kõikidele rahvusvahelisest õigusest tõusetuvatele reeglitele.

Järgnevalt toon õiguskirjanduse toel välja mõned juhtumigrupid, kus valitseb segadus rahvusvahelises õiguses ja millest on minu veendumusel enim arvata, et humaansuse põhimõtte ühe argumendina hakkab kasvava trendina kasutust leidma.

Esiteks, humaansuspõhimõtte rikkumise väited võivad seonduda sellega, et rünnakdroone kasutatakse viimasel ajal väga tihti ja olukordades, kus on ebaselge, kas sihtmärk on õiguspärane või mitte.²¹⁸ Enamasti leitakse, et droonid on sõjapidamisvahenditena täpsed, sest neil on uudne tehnoloogia ja relvastus. Vaatamata sellele leiavad kriitikud seoses USA kui pretsedendiriigi tegevusega, et droonirünnakuid on järjest rohkem, samal ajal kui

²¹³ [...] Artikkel 1. Üldprintsiibid ja rakendusala. 2. Juhtudel, mida ei reguleerita selle protokolli või muude rahvusvaheliste kokkulepetega, kaitstakse tsiviilisi ja võitlejaid kehtivatel tavadel, humaansuse põhimõtetele ja avaliku südametunnistuse käskudel põhineva rahvusvahelise õiguse printsiipide kohaselt. [...]

²¹⁴ [...] Artikkel 35. Põhireeglid 1. Üheski relvakonfliktis ei ole konfliktiosalistel piiramatut õigust valida sõjapidamisviise või -vahendeid. [...]

²¹⁵ [...] § 5. Kinnitades oma otsust, et konventsioonis, selle lisaprotokollides ning muudes rahvusvahelistes kokkulepetes käsitlemata juhtudel kaitseb ja mõjutab tsiviilelanikkonda ja sõdivaid pooli alati rahvusvaheline õigus, mis lähtub väljakujunenud tavadest, humaansuspõhimõttest ning ühiskonna moraalnormist, [...]

²¹⁶ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons case. Advisory Opinion. ICJ Reports (1996), § 257: "The Court would likewise refer, in relation to these principles, to the Martens Clause, which was first included in the Hague Convention II with Respect to the Laws and Customs of War on Land of 1899 and which has proved to be an effective means of addressing the rapid evolution of military technology. A modern version of that clause is to be found in Article 1, paragraph 2, of Additional Protocol I of 1977."

²¹⁷ HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (2009), Section B: General Framework, art 2 (c) sõnastab: "In cases not covered by this Manual, civilians and combatants remain under the protection and authority of the principles of international law derived from established custom, from the principles of humanity and from the dictates of public conscience."

²¹⁸ R. J. Vogel. Drone Warfare and the Law of Armed Conflict. 39 Denver Journal of International Law and Policy (2010), lk 13

vahistamiste arv ei ole sedavõrd kasvanud.²¹⁹ See võib tekitada humaansuse seisukohast küsimuse, et kuigi iga rünnak eraldi võttes võib olla muude põhiliste rahvusvahelise humanitaarõiguse printsiipidega kooskõlas, siis kas on humaanne ja "avaliku südametunnistuse nõudmisega" kooskõlas vähem piiravate abinõude arendamata ja rakendamata jätmine või liiga vähene arendamine ja rakendamine pikemas perspektiivis.

Teiseks, J. Vogel toob välja asjaolu, et droonidele alla andmine²²⁰ on vastuoluline seoses droonirünnaku lõppstaadiumiga. Nimelt, tema väidete kohaselt kaldub rahvusvaheline õigus traditsiooniliste hävituslennukite rünnakute puhul andma sihtmärgile võetud isikule õiguse alla anda kuni selle hetkeni, kui pommid on kukutatud. Ta sedastab, et seevastu võimaldab droonitehnoloogia maapinda täpsemalt vaadelda nii enne rünnakut kui rünnaku ajal ja katkestama rünnaku täiesti viimasel hetkel. J. Vogel peab võimalikuks, et rahvusvaheline humanitaarõigus võib kohustada droonirünnakul aktsepteerima alla andmist senikaua, kuniks see ei ole enam võimalik. Ta püstitab küsimuse, et kuidas saab rünnakdroon alla andmist aktsepteerida, kui rünnakdrooni ei saada operatsioonil maapealsed jõud või isegi kui saadavad, siis kuidas saab droon *hors de combat* staatuse omandanud isikule teada anda, et ta maapealsete vägede saabumiseni paigal püsiks.²²¹ Arvan, et kuna rahvusvahelise õiguse rakendamine sellisele uudsele olukorrale võib keeruline ja segadusse ajav olla, siis tuleb nn *ultima ratio* pöörduda ka Martensi klausli poole ja hinnata olukorda vastavust klauslile. Minu nägemusel tuleb selliste alla andmise olukordade vältimiseks riikidel juba lahingdroonide välja töötamise ja katsetamise käigus²²² tähelepanu pöörata, et droonirünnakud austaksid *hors de combat* isikute staatust ja ei langeks lubatud humaansuse künnisest allapoole.

Kolmandaks juhtumigrupiks, kus humaansuse põhimõtte võib tõlgendusele kandepinda anda, on rünnakueelne hoiatamine. Vastavalt rahvusvahelisele õigusele tuleb rünnaku läbiviimisel eelnevalt hoiatada, kui tegemist ei ole erilise hoiatamist mitte võimaldava

²¹⁹ R. Murphy. J. Radsan. Due Process and Targeted Killing of Terrorists. William Mitchell College of Law Research Paper nr 126 and Texas Tech Law School Research Paper nr 6 (2009), lk 406-410

²²⁰ Droonidele alla andmist on juba praktikas ette tulnud. Vt P. W. Singer. Military Robots and the Laws of War. Arvutivõrgus: <http://www.thenewatlantis.com/publications/military-robots-and-the-laws-of-war> (27 aprill 2012)

²²¹ R. J. Vogel. Drone Warfare and the Law of Armed Conflict. 39 Denver Journal of International Law and Policy (2010), lk 13

²²² Vt lahingdroonide välja töötamise ja *prima facie* lubatavuse kohta magistritöö ptk 3.2.2.

olukorraga, kasutades seejuures lendlehti või muud teadustamist.²²³ Võrreldes teiste rahvusvahelise õiguse distsipliinidega, kehtib eelneva hoiatamise kohustus ka muude platvormidega jõu kasutamisel.²²⁴ Seega on eelneva hoiatamise kohustus omaks võetud kui õiguslikult siduv ning see kehtib ka lahingdroonidega jõu kasutamisel. J. Vogel hindab seda kohustust ähmaseks, sest ei ole selge, kellele see peaks suunatud olema,²²⁵ vaatamata sellele, et näiteks Harvardi HCPR manuaali art 37 järgi peaks see olema suunatud tsiviilelanikkonnale. Tõsi, hoiatamise kohustus näeb erinevate õigusallikate ühise joonena ette erandit, mille sisu moodustavad – rahvusvahelisele õigusele omaselt – määratlemata õigusmõiste "kui asjaolud ei luba teisiti". Hoiatamise kohustus ei pruugi mõjuda positiivselt sõjalise eelise saamiseks, sest kui terroristid niigi end tsiviilisikute varjus peidavad, jooksevad nad enesestmõistetavalt hoiatavate lendlehtede õhus hõljumisel saatel koos teistega pakku. Siinjuures ongi määratlemata õigusmõiste sisustamiseks, sõltuvalt konkreetse kaasuse faktilistest asjaoludest, erinevatel huvigruppidel kasutada Martensi klausel. On eraldi küsimus, kui palju see kedagi argumentatsioonis edasi võib aidata.

K. Valk toob välja, et Martensi klauslit kasutavad riigid eelkõige poliitiliste eesmärkide saavutamiseks õigusliku toetuspinna leidmiseks ja kohtud tõlgenduspõhimõttena.²²⁶ Ka lahingdroonide kasutamise poliitiliste eesmärkide õigustamiseks või võimalikes tulevastes suuremates kohtuasjades võib Martensi klauslit ohtralt nägema hakata, sest ebaselget rahvusvahelist õigust ja riikide poliitilisi eesmärke on küllaldaselt, peegeldudes käesoleval hetkel rünnakdroonide üha kasvavas vohamises nende soetamisel ja kasutusele võtmisel.

²²³ Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague (1907), art 26: "*The officer in command of an attacking force must, before commencing a bombardment, except in cases of assault, do all in his power to warn the authorities.*"; Harvardi HCPR manuaal, art 37: "*When the attack of a lawful target by air or missile combat operations may result in death or injury to civilians, effective advance warnings must be issued to the civilian population, unless circumstances do not permit. This may be done, for instance, through dropping leaflets or broadcasting the warnings. Such warnings ought to be as specific as circumstances permit.*"; J. M. Henckaerts. Customary International Law, Rule 20: "*Each party to the conflict must give effective advance warning of attacks which may affect the civilian population, unless circumstances do not permit.*"

²²⁴ Näiteks sõjalaevade puhul tuleb eelnevalt anda visuaalne või audiosignaal. Vt The M/V "Saiga" No. 2 case. Judgement. Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea), International Tribunal for the Law of the Sea (1999), § 156; M. Shaw. International Law, lk 618

²²⁵ R. J. Vogel. Drone Warfare and the Law of Armed Conflict. 39 Denver Journal of International Law and Policy (2010), lk 13-14

²²⁶ K. Valk. Martensi Klausel Rahvusvahelises Õiguses, lk 85

3.3. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMISE LUBATAVUS JA VÄLJAKUTSED RIIKIDEVAHELISE JÕU KASUTAMISE ÕIGUSELE

Rahvusvahelisest õigusest aru saamises valitseb üldine konsensus, et droonidega jõu kasutamine ühe riigi poolt teise riigi vastu on üldreeglina keelatud ja erandlikult lubatud nagu igal muul viisil või vahendiga jõu kasutaminegi.²²⁷ Nõustun, et droonidega jõu kasutamist riikide vahel tuleb vaadelda üldise keelu ja sellest rahvusvahelise õigusega ette nähtud konkreetsete erandite pildis. Tehnoloogia areng ei saa iseenesest muuta rahvusvahelist õigust. selleks on *sui generis* protsess – näiteks lepingute muutmiseks on reeglid 1969. aasta Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioonis, mille normidel on ühtlasi tavaõiguslik kehtivus.

Püstitatud hüpoteeside tähenduses on eelkõige oluline jõuda arusaamisele, kas üldse ning millisel viisil mõjutab lahingdroonidega jõu kasutamine *ius ad bellum*-is jõu kasutamise keeldu, sellest ette nähtud erandeid ja sidet rahvusvahelise humanitaarõigusega.

Ühe kaaluka sissejuhatava märkusena sellesse alateemasse on käesoleva magistritöö kontekstis oluline mõista, et "riikidevahelise jõu kasutamise õiguse" reegleid võib olla asjakohane rakendada ka olukordades, kus üks riik mitte ei ründa traditsioonilise sõja tähenduses teise riigi relvajõudusid, vaid kasutab eksterritoriaalselt jõudu mitteriiklike osalejate vastu teise riigi territooriumil ilma selle riigi nõusolekuta. Käesolevast tööst on mahtu silmas pidades välja jäetud jõu kasutamise lubatavuse analüüsimine *terra nullius*-el.

Järgnevalt vaatlen esmalt ülevaاتlikult enesekaitse doktriinile kohalduvat rahvusvahelist õigust (3.3.1.) ja seejärel rünnakdroonidest mõjutatud põhilisi väljakutseid nendele reeglitele (3.3.2.).

3.3.1. Enesekaitse jõu kasutamise lubatavuse eeldusena

²²⁷ L. Blank. A. Guiora. Teaching an Old Dog New Tricks: Operationalizing the Law of Armed Conflict in New Warfare, lk 3, *passim*; P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 79, lk 24; K. Anderson. 'Drones II': Testimony Submitted to U.S. House of Representatives Committee on Oversight and Government Reform, lk 6; J. M. Beard. Law and War in the Virtual Era, lk 4, *passim*

Jõu kasutamist keelavaks õigusnormiks on rahvusvahelises lepinguõiguses ennekõike ÜRO Harta art 2(4). See on rahvusvahelise kogukonna poolt mitmeid kordi üle vaadatud kui rahvusvahelist tavaõigust peegeldav ja peetud ka rahvusvahelise õiguse peremptoorseks normiks²²⁸. Artikkel 2(4) sätestab:

Artikkel 2

Artiklis 1 nimetatud eesmärkide saavutamisel juhinduvad organisatsioon ja tema liikmed järgmistest põhimõtetest:

[...]

4. Kõik ÜRO liikmed hoiduvad oma rahvusvahelistes suhetes jõuga ähvardamisest või jõu tarvitamisest nii iga riigi territoriaalse puutumatus, poliitilise sõltumatus vastu kui ka mõnel muul viisil, mis ei ole kooskõlas ÜRO eesmärkidega.

[...]²²⁹

Sellele keelule on ÜRO Hartast endast tulenevad erandid – (1) jõu kasutamine on lubatud enesekaitseks või (2) ÜRO Julgeolekunõukogu volitusel,²³⁰ kuid ka sellisel juhul ei ole tegemist absoluutset "eneseteostust" võimaldava õigusega. Lisaks nendele eranditele tunneb rahvusvaheline õigus tavaõiguslikku staatust omavate Riigivastutuse artiklite²³¹ näol ka õigusvastasust välistavaid asjaolusid, mis iseenesest võivad teatud juhtudel ja olukordades muuta jõu kasutamise lubatavaks (näiteks nõusolek²³² kui õigusvastasust välistav asjaolu).²³³ Konkreetselt jõu kasutamist lubavaks õigusnormiks on aga siiski ÜRO Harta art-st 51 tulenev enesekaitse õigus:

Artikkel 51

Relvastatud kallaletungi puhul organisatsiooni liikmele ei piira käesolev põhikiri mingil määral võõrandamatut õigust individuaalsele või kollektiivsele enesekaitsele, kuni Julgeolekunõukogu ei võta rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks vajalikke meetmeid. [...]²³⁴

²²⁸ Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua. Judgement (Nicaragua v. United States of America). ICJ (1984), § 189-190; M. Shaw. International Law, lk 1123; B. Simma. (toim) The Charter of the United Nations: A Commentary, 2nd Edition. Oxford University Press (2002), lk 134; M. N. Schmitt. Drone Attacks Under the Jus ad Bellum and Jus in Bello: Clearing the 'Fog of Law', lk 4

²²⁹ Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS 26, art 2(4)

²³⁰ Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS 26, art-d 51 ja 42; Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua. Judgement (Nicaragua v. United States of America). ICJ (1984), § 193; P. P. Serrano. La utilización de drones en los conflictos actuales: una perspectiva del derecho internacional, lk 6; M. Shaw. International Law, lk 1126

²³¹ 2001. aasta Riigivastutuse artiklid, 5. ptk (Õigusvastasust välistavad asjaolud); Riigivastutuse artiklid on tavaõiguslikud: M. Shaw. International Law, lk 778

²³² M. N. Schmitt. Drone Attacks Under the Jus ad Bellum and Jus in Bello: Clearing the 'Fog of Law', lk 4

²³³ N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 54; N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 69-70

²³⁴ Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS 26, art 51

Enesekaitseõiguse teostamine peab vastama kindlatele parameetritele, millest põhilised on vajalikkus ja proportsionaalsus kui *ius ad bellum*-i kaks sammast.²³⁵ Need kohustuslikud käitumismallid kehtivad ka rünnakdroonidega jõu kasutamise kaalumise korral.²³⁶

Vajalikkus *ius ad bellum*-is tähendab, et jõu kasutamisele ei tohi olla ühtegi alternatiivi, mis on vähem instensiivne ja millega saab sama eesmärgi samaväärselt täita.²³⁷ *Caroline* intsidendist sai alguse põhimõte, et enesekaitse on õigustatud ainult siis, kui vajadus jõu kasutamiseks on "vahetu, täielik ja puuduvad igasugused võimalused valida selleks muid vahendeid."²³⁸ Selle põhimõtte meeles pidamine on minu arvates eriliselt oluline kaheldava väärtusega jõu kasutamise "tuletatud vormide" nagu ennetava enesekaitse (*anticipatory self-defence*) ja välistava enesekaitse (*pre-emptive self-defence*) puhul.

Proportsionaalsus on vajalikkusele lisanduvalt teine põhimõte, millele jõu kasutamine *ius ad bellum*-is peab vastama. Proportsionaalsuse põhimõte tähendab *ius ad bellum*-is, et jõu kasutamise tarvitusele võtmine peab vastama sellele eelnenud ja selle aluseks olnud tegevustele, eelkõige relvastatud rünnakule.²³⁹

Peale selle on oluline märkida, et kui üks riik kavatseb teise riigi või mitteriikliku osaleja vastu jõudu kasutada, tuleb tal rahvusvahelise õiguse kõrval arvesse võtta mitmeid erinevaid mõjureid – võimalikke kaotusi, rahvusvahelise kogukonna poliitilist hukkamõistu, suhteid teiste riikidega, vasturünnakute võimalust, rahalisi kulutusi, mõju majandusele jne.

²³⁵ M. Shaw. *International Law*, lk 1126, 1131-1143

²³⁶ Vt magistritöö ptk 3.2.2.

²³⁷ N. Lubell. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*, lk 43-44

²³⁸ Originaalis oli tsitaadina esitatud Ameerika Ühendriikide riigisekretäri Daniel Websteri kirjas Lord Ashburtonile. Vt D. Webster. *Letter from Daniel Webster to Lord Ashburton* (1841). Arvutivõrgus: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp (27 aprill 2012). Muutunud rahvusvahelise humanitaarõiguse osaks: A. Guiora. *Targeted Killing as Self-Defence*. 36 *Case Western Journal of International Law* (2004), lk 322; H. Eenmaa. *Ennetava enesekaitse mõiste rahvusvahelises õiguses peale Bushi doktriini*. I *Acta Societas Martensis* (2005), lk 54-55; veel *Caroline* intsidendist: M. Shaw. *International Law*, lk 1131

²³⁹ M. N. Schmitt. *Drone Attacks Under the Jus ad Bellum and Jus in Bello: Clearing the 'Fog of Law'*, lk 4; N. Lubell. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*, lk 64; M. Shaw. *International Law*, lk 1126, 1139-1143

3.3.2. Lahingdroonidest enim mõjutatud vaidlused ja peamised väljakutsed riikidevahelise jõu kasutamise õigusele

Jõu kasutamise lubatavusega üldises plaanis seondub palju vaidlusi, mida rünnakdroonidega jõu kasutamine riikide praktikas erinevalt mõjutab, sõltudes lahingdroonide olemuse ja kasutamise seosest vaieldava valdkonnaga.

Riigid kasutavad enesekaitse argumenti kui ühte õigustust jõu kasutamiseks. Teiseks võimaluseks on väita, et jõu kasutamine leiab aset juba olemasolevas relvastatud konfliktis,²⁴⁰ tekitades mitmetel juhtudel vastuolulise nn "globaalse relvastatud konflikti" mõiste. Just teise argumendiga on USA lahingdroonide kasutamist mitmetel juhtudel õigustanud.²⁴¹ Käesoleval ajal vaadeldaksegi USA praktikast johtuvalt õiguskirjanduses lahingdroonide rünnakuid peamiselt sihttapmistena²⁴² kui võimalikku ühe riigi (USA) kaitsemeetet terroristlike rühmituste (Al-Qaeda) liidride vastu, kes tegutsevad mõne teise riigi (nt Pakistani) terrotooriumil.²⁴³

Mitmed valdkonnad ja vaidlused on droonidega seotud ja saavad droonirünnakute pideva toimumise faktist hoogu juurde. Näiteks vaieldakse "relvastatud rünnaku" mõiste üle ja võimaluse üle kasutada jõudu mitteriiklike osalejate vastu.²⁴⁴ Need näited on vaid kaduvväike osa kunstilise värvinguga sulesõjas ja ei ole suurimas seoses lahingdroonidega. Need debatid on omased ka teistele sõjapidamise viisidele ja vahenditele. Üldisem konsensus tundub valitsevat vaid selles, et rahvusvaheline õigus mingil kujul siiski eksisteerib ja päris niisama jõudu kasutada ei tohi.

Mis siis ikkagi on kõige asjassepuutuvam rünnakdroonidele omane küsimus jõu kasutamise lubatavuse seisukohalt?

Põhiküsimus on minu veendumusel õiguskirjanduses väljendatud seisukohti summeerides see, kas droonid muudavad jõu kasutamise kõigest "lihtsamaks" või koguni "liiga

²⁴⁰ N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 29 (N. Lubell toob ka mitmeid näiteid nii ühe kui ka teise argumendi kohta)

²⁴¹ Vt magistritöö ptk. 2.1.

²⁴² *Ibid.*, ptk 3.1.

²⁴³ Vt näiteid magistritöö ptk-s 2.1.3.

²⁴⁴ N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 31; Wall Opinion. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion. ICJ Reports (2004), § 139

lihtsaks".²⁴⁵ Siinjuures tuleb minu tõekspidamisel eriliselt hästi välja rahvusvahelise humanitaarõiguse (*ius in bello*) ja jõu kasutamise lubatavuse (*ius in bello*) üks omavahelistest seostest, mille keskmes asetsevad ühe uuendusliku ja ühtlasi enim kasutatava tehnoloogiana lahingdroonid.

K. Andersoni esitatud tees on selle seose kirjeldamiseks minu nägemusel enim sobiv:

Esiteks, isegi kui lahingdroonidega jõu kasutamine vähendab kasutajariigile omast riski (*ius in bello*) ja teiseks, isegi kui sõjategevuses väheneb kahju tsiviilisikutele ja objektidele (*ius in bello*), on lahingdroonidega jõu kasutamine sellegipoolest (vähemalt mõeldavalt) ebasoovitav, sest need faktorid (*ius in bello*-s) (mõeldavalt) vähendavad ründaja negatiivseid stiimuleid jõudu kasutada, mis võib seoses ründaja jõu kasutamisele kalduvusega viia ebaefektiivse ja ühtlasi mittetöötava tasakaaluni (*ius ad bellum*-is).²⁴⁶

K. Anderson selgitab siinjuures selle argumendi sisu kohta, et *ius in bello* voorused on *ius ad bellum*-i nuripool. Ta leiab, et idee muuta sõda humaansemaks – muuhulgas sõdimiseks õiguslike reeglite loomisega – on alati andnud tuge argumendile, et sõja humaansemaks muutmine vähendab negatiivseid stiimuleid sõtta astuda.²⁴⁷ Ka mitmed teised autorid leiavad, et mida enam vähendab tehnoloogia areng poliitilist kulu sõtta minemiseks, kõrvaldades tehnoloogiaid juhtivatelt inimestelt riski saada kinni püütud või surma, seda kergemaks ja atraktiivsemaks muutub riikidele sõdades kaasa löömine.²⁴⁸ Vähem tähtsad ei ole ka muud magistritöö ptk-s 1.4.1. väljatoodud eelised.

Nendest teaduslikest tõekspidamistest innustatult ja toetudes magistritöö teises peatükis analüüsitud USA ja Iisraeli praktikale, on minu nägemusel lahingdroonide olemusest tulenevalt esiteks, lahingdroonide kasutajariigile omase riski vähenemine (vähem vaieldav) ja teiseks, tsiviilisikute ning objektide hukkamise vähenemine (rohkem

²⁴⁵ K. Anderson. Efficiency in Bello and ad Bellum: Targeted Killing Through Drone Warfare. Working Paper Series: Washington College of Law, American University; Stanford University - The Hoover Institution on War, Revolution and Peace; Brookings Institution - Governance Studies (2011), lk 12, *passim*; R. J. Vogel. Drone Warfare and the Law of Armed Conflict, lk 11

²⁴⁶ Autori tõlge. Olen tõlkides püüdnud sõnastust sättida eesti keelele kohasemalt ja arusaadavamalt, järgides samal ajal K. Andersoni mõttekäiku. Originaalis: "Given that targeted killing removes personal risk to the attacker's forces; and even if targeted killing using drones reduces civilian harms and collateral damage; targeted killing using drones is nonetheless (at least possibly) undesirable because those very factors (might possibly) lower the disincentives to the attacker resorting to force, (possibly) to an inefficient equilibrium with respect to the propensity of a attacker to resort to force." Vt K. Anderson. Efficiency in Bello and ad Bellum: Targeted Killing Through Drone Warfare, lk 12-13

²⁴⁷ *Ibid.*, lk 13-14

²⁴⁸ J. M. Beard. Law and War in the Virtual Era, lk 21

vaieldav) elulised asjaolud, mis inspireerivad riike tõlgendama riikidevahelise jõu kasutamise õiguse reegleid ennenägematult ja lubamatult vabalt. Neid kahte võiks nimetada varjatud inspiratsiooniallikateks, sest õiguslikult ei ole tulenevalt *ius ad bellum*-i ja *ius in bello* eraldi kohaldamise põhimõttest (*separation between jus ad bellum and jus in bello*²⁴⁹) võimalik *ius in bello* reeglitega õigustada sõja alustamist ega *vice versa*. Näiteks ei saa väita, et kuivõrd üks riik on jälginud kõikides sõjalistes rünnakutes proportsionaalsuse põhimõtet, on ta sama põhimõtet järginud ka sõtta minemiseks. Ka ei saa *de jure* väita, et kuna lahingdroonide kasutamine toob kaasa väga vähe või üldse mitte tsiviiliskute hukkumist, siis on see *ius ad bellum*-i õigustamiseks sobiv. *Ius ad bellum*-i ja *ius in bello* reegleid tuleb küll samaaegselt, aga eradiseisvalt hinnata.

3.3.3. Järeldused

Lahingdroonid kui uudne tehnoloogia sõjapidamiseks ei ole selline *sui generis* moodustis rahvusvahelise õiguskorra jaoks, mis tingiks jõu kasutamise lubatavuse reeglite muutumise, lõpetamise või peatumise. Jõu kasutamine lahingdroonidega on samamoodi üldreeglina keelatud nagu näiteks sõjalaevadega või käsigranaatidega. Konkreetseteks eranditeks jõu kasutamise keelust on enesekaitseõigus ja ÜRO Julgeolekunõukogu volitus. Sõtta minemiseks peab olema objektiivsest rahvusvahelisest õigusest tulenev põhjus, arvestades jõu kasutamiseks võimalikke vähem intensiivseid alternatiive ja proportsionaalsust jõu kasutamisele eelnenud tegevuse suhtes konkreetses situatsioonis. Selliseks põhjuseks ei saa olla efektiivsus *ius in bello*-s.

Vaatamata vaidlustele, millele lahingdroonid annavad veojõudu juurde, on põhilised väljakutsed seoses lahingdroonidega enamini seotud nende olemusest tulenevate stiimulitega ja eelistega, mis mõjutavad riikidepoolset enda kasuks tõlgendamise tahet ja sellest tulenevalt tõlgendamise viisi.

Droonidega jõu kasutamise lihtsamaks ja sagedasemaks muutumine ainuüksi seetõttu, et lahingdroonid vähendavad nende kasutajariigi jaoks omaseid riske ja võivad vähendada tsiviilohvrite hukkumise ja objektide kahjustumise arvu, mõrandab tõelevastavuse korral ohtlikult *ius ad bellum*-i olemust ja on ohuks rahvusvahelisele kogukonnale.

²⁴⁹ K. Okimoto. The Cumulative Requirements of Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Context of Self-Defense. 11 Chinese Journal of International Law (2012), lk 49-50, 74

Tõlevastavusele viitab riikide praktikast nähtuv – droonide arenguga on senimaani käinud kaasas nende kasutamise sagedus, mida katab saladusteloor ja ümbritseb ebaselge faktoloogia.

3.4. LAHINGDROONIDEGA JÕU KASUTAMISE LUBATAVUS JA VÄLJAKUTSED RELVASTATUD KONFLIKTI-VÄLISE OLUKORRA RAHVUSVAHELISELE ÕIGUSELE

Kuigi relvastatud konflikti-välise õigusnormatiivse raamistiku ehk nn "korrakaitse paradigma" (*law enforcement paradigm*) mõistet konventsionaalselt rahvusvahelises õiguses ei tunta, on mõned autorid pakkunud sellele omapoolse sisu. N. Melzer mõistab korrakaitse kontseptsiooni all vertikaalset korrakaitsemeetmete rakendamist riigi poolt avaliku julgeoleku, õiguse ja korra tagamiseks või ükskõik millisel muul viisil võimu teostamist nii selle riigi enda territooriumil kui ka eksterritoriaalselt.²⁵⁰ Kõikide relvastatud konflikti künnist mitte ületavate konfliktide (näiteks organiseeritud narkokaubandus) maha surumiseks tuleb riigil seega tegutseda vastavalt korrakaitse paradigmale. Väärub märkimist, et õiguslikku raamistikuga põimub omakorda poliitiline segadik nagu näiteks arusaam sõjaliste otsuste langetamisest, erinevate võimude arusaam terrorismiga võitlemisest ja rahvusvahelisest koostööst.

Tavapäraselt ja traditsiooniliselt ei ole riigid soosinud sõjaliste jõudude kasutamist korrakaitse tagamiseks. Sellega tegelevad täidesaatva riigivõimu politseilised jõud. Terrorismi esile kerkimisega kui ühe ohuga inimühiskonnale on tõusva trendina tekkinud praktiline vajadus kaasata ka sõjalisi jõude selliste ülesannete täitmiseks.²⁵¹

Kuna terrorism on paljudel juhtudel globaalne, peegeldab ka riikide droonirünnakute läbiviimise praktika eksterritoriaalset faktorit, st riigid on näiteks rünnanud konkreetseid terroristlike rühmituste juhte väljaspool enda territooriumi ja väljaspool relvastatud konflikti olukorda²⁵². Seetõttu võib lahingdroonidega jõu kasutamise õiguspärasuse küsimusele korrakaitse paradigmas seoses konkreetsete rünnatud indiviididega lisanduda sellest sõltumatu riikidevahelise jõu kasutamise õiguspärasuse probleemistik, kui samaaegselt on potentsiaalselt rikutud mõne teise riigi suveräänsust.²⁵³

²⁵⁰ N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 88-89

²⁵¹ D. Stephens. Military Involvement in Law Enforcement. 92 International Review of the Red Cross (2010), lk 454-455

²⁵² Vt magistritöö ptk 2.1.3.

²⁵³ Sarnasele järeldusele on Oxfordi monograafiates jõudnud nii N. Lubell kui ka N. Melzer. Vt N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 254; N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 223

Käesolevas peatükis vaatlen kõigepealt, kas rahvusvaheline õigus *prima facie* lubab või keelustab rünnakdroonide kasutamise korrakaitse paradigmas (3.4.1.). Seejärel avan ülevaatliselt normatiivse raamistiku (3.4.2.), milles käsitlen lahingdroonidega jõu kasutamise võimalikkust ja väljakutseid korrakaitse paradigmas eelkõige hädavajaduse ja proportsionaalsuse näidetel pärast seda käsitlen (3.4.3.).

3.4.1. Lahingdroonide *prima facie* lubatavusest korrakaitse paradigmas

Lahingdroonide lubatavus korrakaitse paradigma all on oluliselt vaieldavam kui relvastatud konflikti situatsioonis²⁵⁴. Tänapäevased lahingdroonid on peamiselt rakettidega varustatud²⁵⁵, mistõttu neid peetakse eelkõige militaartehnoloogiaks. Kuna rahvusvahelises lepingu- ega tavaõiguses ei ole *expressis verbis* luba või keeldu rahvusvaheliste rünnakdroonide kasutamiseks, sh korrakaitse paradigmas, tuleks vaadelda abistavaid allikaid rahvusvahelises õiguses.

Mitmed kõrgelt kvalifitseeritud autorid leiavad, et rünnakdroonide kasutamine relvastatud konflikti-välises situatsioonis ei tule absoluutselt kõne alla. M. E. O'Connell on läbivalt oma teadusartiklites asunud positsioonile, et tänapäevane lahingdroonide generatsioon ei vasta korrakaitse paradigmas absoluutse vajaduse nõudele ja seetõttu on nende kasutamine relvastatud konflikti olukorra väliselt rahvusvahelise õiguse vastane.²⁵⁶ Samas ei ole ta sellist tingimatut seisukohta põhjalikult lahti seletanud. Temaga ühineb eriraportöör P. Alston selles osas, et sihttapmised on relvastatud konflikti-välises situatsioonis tema arvamuse järgi rahvusvahelises õiguses keelatud, sest tahtlik, läbi mõeldud ja hoolikalt kaalutud tapmine ei saa mitte kunagi olla korrakaitsetöötajate tegevuse ainus eesmärk, kuid samas ei välista ta ka otseselt surmava jõu kasutamist näiteks enesetaputerroristide vastu.²⁵⁷ Sellise seisukoha esitamisega rõhutab ta minu arvates seda, et sihttapmine ei saa kujutada meelevaldset elu võtmist. Nõustun täielikult,

²⁵⁴ Lahingdroonide *per se* lubatavusest relvastatud konfliktis vt magistritöö ptk-st 3.2.2.

²⁵⁵ Vt ühe enim kasutatava lahingdrooni MQ-1B Predatori kirjeldust magistritöö ptk-s 1.3.

²⁵⁶ M. E. O'Connell. Lawful Use of Combat Drones. Hearing on Rise of the Drones II: Examining the Legality of Unmanned Targeting, lk 1; M. E. O'Connell. The Choice of Law Against Terrorism. 4 Journal of National Security and Policy (2010), lk 1-2

²⁵⁷ Tema arvates, tulenevalt kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artiklist 2(1), on riigil põhiõiguste kolmikmõju taustal positiivne kohustus kaitsta indiviide kurjategijate rünnakute eest. See tuleneb ka tema poolt pakutud sihttapmiste mõistest: "tahtlik, läbi mõeldud ja hoolikalt kaalutud surmava jõu kasutamine riigi või nende esindajate poolt, tegutsedes väidetavalt seaduspäraselt või organiseeritud grupi poolt relvastatud konfliktis kindla indiviidi vastu, kes ei ole toimepanija poolt vahi alla võetud". Vt P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 33, lk 11

et ükskõik milline jõu kasutamine, eriti potentsiaalselt surmava jõu kasutamine relvastatud konflikti olukorra väliselt, ei saa toimuda kergekäeliselt. Vastasel juhul oleks A. Einsteini mõttetera – kuigi ei ole teada, millega võideldakse kolmandas maailmasõjas, kasutatakse neljandas kive ja puupulki – realiseerumine vägagi tõenäoline.

Samas tuleb suhtuda kriitiliselt kategoorilisse väitesse, et justkui ei võiks mitte ühelgi juhul lahingdroone kasutada relvastatud konflikti olukorra väliselt. Kuigi tingimatult lahingdroonide kasutamist relvastatud konflikti olukorra väliselt ei poolda ükski mulle teadaolev autor, leidub teadlasi, kes rõhuvad reservatsioonidele. Näiteks, M. McNab ja M. Matthews argumenteerivad, et korrakaitse paradigmas võib droonirünnak olla õigustatud siis, kui eksisteerib vahetu oht elule.²⁵⁸ N. Melzer on seisukohal, et inimõiguste kontseptsiooni all on sihtapmised lubatud, aga ainult kõige ekstreemsemates olukordades.²⁵⁹ Ka N. Lubell leiab al-Harhi droonirünnaku²⁶⁰ näitel, et kuigi tugevamad argumendid konkreetselt sellel juhtumil räägivad ebaseadusliku jõu kasutamise kasuks, ei ole sedalaadi tapmised iseenesest inimõiguste kontekstis ekstreemsetes oludes täielikult välistatud.²⁶¹

Kuna rahvusvahelises õiguses puudub selgepiiriline vastus küsimusele, kas rünnakdroone võib kasutada rahuajal, väärib see probleem sügavamalt käsitletu. Probleemi analüüsimise vajalikkus seisneb veel selleski, et riigid kasutavad militaarset jõudu, sh lahingdroone, tõenäoliselt või vähemalt mõeldavalt korrakaitse paradigmasse liigituvates operatsioonides väljaspool enda territooriumi.

3.4.2. Kohalduva õiguse normatiivne raamistik

Jõu kasutamise õiguspärasust relvastatud konflikti olukorra väliselt ehk nn "korrakaitse" paradigmas reguleerivad rahvusvahelises õiguses inimõiguste standardid.²⁶² Prevaleeriv seisukoht on, et inimõiguste standardid kaitsevad indiviide kõikides olukordades, sealhulgas relvastatud konflikti situatsioonis ja et lubatud on vaid *expressis verbis*

²⁵⁸ M. McNab. M. Matthews. Clarifying the Law Relating to Unmanned Drones and the Use of Force: the Relationships Between Human Rights, Self-Defence, Armed Conflict, and International Humanitarian Law, lk 5-6

²⁵⁹ N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 59

²⁶⁰ Kirjeldatud käesoleva magistr töö ptk-s 2.1.3.1.

²⁶¹ N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 177

²⁶² Vt ka magistr töö ptk 3.1.

mööndused.²⁶³ Teistpidi aga [möönuteta kohaldumise mõttes] ei saa relvastatud konflikti-väliseks situatsiooniks pidada ainult rahuaega, vaid ka kõiki selliseid situatioone, kus eksisteerib vägivald, aga ei ole täidetud relvastatud konflikti künnis.²⁶⁴ Lisaks ollakse valdavalt üksmeelel, et inimõiguste regulatsioon kohaldub lisaks politseijõudude tegevusele²⁶⁵ ka teiste riigivõimu teostavate jõudude tegevusele, sealhulgas võivad sellisteks jõududeks olla ka sõjalised üksused.²⁶⁶

Nagu nähtub riikide praktikast, kasutavad riigid droonidega jõudu tihtipeale sihttapmisteks. Seega tuleb üksikasjalikumalt avada regulatsioon just elu kui sihttapmistega potentsiaalselt piiratava või rikutava ja rahvusvahelise ning muu õiguskorra poolt kaitstava hüve²⁶⁷ seisukohast.

Riigid on enese ülesena loonud mitmeid inimõiguste instrumente, mis muude hüvede hulgas kaitsevad inimelu. Rahvusvahelises õiguses on tuntumateks tavaõiguslikud inimõiguste ülddeklaratsioon (1948)²⁶⁸ ja kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (1966)²⁶⁹. Lisaks ei saa korrakaitse valdkonna regulatsioonina rahvusvahelises õiguses jätta välja olulist leebet õigust. Nimelt eksisteerivad ka spetsiifilised instrumendid, mis reguleerivad riikide korrakaitsetöötajate poolt rakendatava jõu kasutamist. Nendeks on näiteks ÜRO korrakaitsetöötajate tegevusjuhend (1979)²⁷⁰ ja korrakaitsetöötajate jõu ja tulirelvade kasutamist käsitlevad peamised põhimõtted²⁷¹

²⁶³ *Ibid.*, lk 58

²⁶⁴ P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 31, lk 10

²⁶⁵ ÜRO korrakaitsetöötajate tegevusjuhendi artiklist 1(a) ja 1(b) tuleneb, et korrakaitseametnike all peetakse rahvusvahelises õiguses silmas valitsusametnikke laiemas tähenduses (näieks ka sõjaväelised jõud), kes viivad relvastatud konflikti välises situatsioonis ellu täidesaatvat võimu. Seega peavad rahuajal rahvusvahelise õiguse inimõiguste standarditele alluma ka sõjaväelised jõud, kui nad viivad ellu täidesaatvat võimu.

²⁶⁶ P. Alston. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings, § 31, k 10

²⁶⁷ Olulised väärtused on veel süütuse presumptsioon, õigus õiglasele kohtupidamisele, õigus elule ning isikupuutumatusle ja õigusriigi põhimõte. Vt N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 239

²⁶⁸ The Universal Declaration of Human Rights (1948)

²⁶⁹ International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, 999 UNTS 171 (1966)

²⁷⁰ Code of Conduct for Law Enforcement Officials. Adopted by General Assembly resolution 34/169 (1979). Arvutivõrgus: <http://www2.ohchr.org/english/law/codeofconduct.htm> (27 aprill 2012)

²⁷¹ Vastu võetud 1990. aastal toimunud ÜRO kuritegevuse tõkestamise ja kurjategijate kohtlemise 8. kongressil: Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba (1990). Arvutivõrgus: <http://www2.ohchr.org/english/law/firearms.htm> (27 aprill 2012)

(1990).²⁷² Sellised dokumendid ei ole iseenesest juriidiliselt siduva iseloomuga, kuid sisaldavad väärtuslikke juhiseid. Seda enam on need tähtsust omavad, et peidavad teksti taga ka rahvusvahelist tavaõigust.

3.4.3. Lahingdroonidega jõu kasutamise lubatavuse ulatus ja viis inimõiguste paradigmas

N. Melzer leiab, et sihttapmine selleks, et olla õiguspärane relvastatud konfliktis olukorra väliselt, peab see kumulatiivselt (1) omama piisavat rahvusvahelise õigusega kooskõlas olevat alust siseriiklikus õiguses, (2) mitte olema karistuslikku või pelgalt ennetavat laadi, (3) seadma eesmärgiks elu kaitsmise õigusvastase ründe eest, (4) olema selle eesmärgi täitmiseks nii kvalitatiivselt, kvantitatiivselt kui ka ajaliselt hädavajalik ja (5) olema *ultima ratio*, mis ei ole operatsiooni eesmärk iseenesest.²⁷³ Vaatlen seoses inimelu kui olulise väärtuse²⁷⁴ kaitsmisega seonduvalt sügavamalt hädavajaduse ja proportsionaalsuse nõudeid, näitamaks lahingdroonide kasutamise lubatavuse ulatust ja viisi.²⁷⁵

Proportsionaalsust ja hädavajadust peavad õigusteadlased koguni rahvusvahelise õiguse kaksiksammasteks, mis omavad tavaõiguslikku staatust ka relvastatud konfliktis välises situatsioonis.²⁷⁶ Need peegelduvad ka korrakaitsetöötajate tegevusjuhendi art-s 3²⁷⁷ ja korrakaitsetöötajate jõu ja tulirelvade kasutamist käsitlevate peamiste põhimõtete üheksandas põhimõttes²⁷⁸, millest johtuvalt peab igasugune korrakaitsetöötajate poolne jõu kasutamine, eriti elu võtmine, olema nii proportsionaalne kui ka hädavajalik.

²⁷² ÜRO peasekretär on märkinud, et need kaks instrumenti on eriti suurt tähtsust omavad, sest need töötati välja põhjalikus korrakaitsetöö ekspertide ning inimõiguste ekspertide dialoogis ja välja töötamise protsessi oli hõlmatud väga palju riike. Vt Extrajudicial, summary or arbitrary executions. Note by the Secretary General. General Assembly Document A/61/311 (2006), lk 12; Samuti peab neid olulisteks instrumentideks N. Lubell: N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 167

²⁷³ N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 239

²⁷⁴ Üheks tähtsamaks asjakohaseks elu kaitsvaks normiks kirjutatud õiguse kujul on kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 6(1), mis peegeldab rahvusvahelist tavaõigust: Artikkel 6(1): Igal inimesel on võõrandamatu õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta. [...]. International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, 999 UNTS 171 (1966)

²⁷⁵ Kõikide N. Melzeri poolt välja toodud sihttapmise lubatavuse eelduste analüüsimine jääb väljapoole käesoleva töö mahtu ega ole vajalik püstitatud hüpoteeside analüüsimiseks.

²⁷⁶ Extrajudicial, summary or arbitrary executions. Note by the Secretary General. General Assembly Document A/61/311 (2006), lk 12; Vt proportsionaalsusest ja vajalikkusest *ius ad bellum*-is magistritöö ptk-s 3.3.1. ja *ius in bello*-s ptk-s 3.2.3.

²⁷⁷ Artikkel 3 sätestab: "Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty."

²⁷⁸ Üheksandas põhimõttest tuleneb: "Law enforcement officials shall not use firearms against persons except in self-defence or defence of others against the imminent threat of death or serious injury, to prevent the perpetration of a particularly serious crime involving grave threat to life, to arrest a person presenting such a danger and resisting their authority, or to prevent his or her escape, and only when less extreme

Seega on inimõiguste kontekstis riigil õigus jõudu kasutada muude tingimuste esinemise korral ainult juhul, kui jõu kasutamine on kumulatiivselt nii hädavajalik kui ka proportsionaalne. Sellest järeldub, et ka lahingdroomidega korrakaitsetöös jõu kasutamine peab igal juhul nendele põhimõtetele vastama. Elu on lubatud võtta ainult siis, kui see on nõutav teiste isikute elu kaitsmiseks ja elu võtmisele ei esine ühtegi vähem intensiivset alternatiivset meetet nagu kinni püüdmine, võimetuks tegemine, veenmine või läbirääkimine.²⁷⁹ Nagu muude relvade kasutamiselgi,²⁸⁰ tuleb ka rünnakdroomide kasutamisel rahvusvahelise õiguse kohaselt korrakaitsetöötajatel eelnevalt kasutada muid mitte-vägivaldseid meetmeid nagu näiteks veenmine, läbirääkimised, kinnipidamine või vähem intensiivne võimetuks tegemine. Rünnakdroomidega igasuguse jõu kasutamiseks on lubatavuse standard relvastatud konflikti-välises situatsioonis eriliselt kõrge, arvestades ka nende tavapäraselt võimast relvastust, mis on mõeldud tekitama vigastusi, tapma inimesi, tekitama kahju või hävitama hooneid.²⁸¹ Järgmiseks on kõige loogilisem avada hädavajaduse ja proportsionaalsuse sisu korrakaitse paradigmas.

Hädavajaduse sisu seoses relvade kasutamisega on, et (potentsiaalselt surmava) relva kasutusele võtmine mingis olukorras on õigustatud ainult siis, kui vähem intensiivsed meetmed ei ole legitiimsete eesmärkide täitmiseks piisavad.²⁸² Väga raske on sellist "piisavust" *ex ante* kindlaks teha. Selleks ongi tõlgendusreeglina välja pakutud, et korrakaitsetöötajatel tuleks kaasuspõhiselt ja võimalusi arvestades, samm-sammult liikuda järjest intensiivsemate meetmete kasutamise suunas.²⁸³ Siinkohal on oluliseks ettevaatusabinõuks 1990. aasta korrakaitsetöötajate jõu ja tulirelvade kasutamist käsitlevate peamiste põhimõtete kümnenda põhimõtte kohaselt ka korrakaitsetöötajate poolne selge ja piisavat järelemõtlemisaega võimaldav hoiatamine, et korrakaitsetöötajatel

means are insufficient to achieve these objectives. In any event, intentional lethal use of firearms may only be made when strictly unavoidable in order to protect life."

²⁷⁹ Extrajudicial, summary or arbitrary executions. Note by the Secretary General. General Assembly Document A/61/311 (2006), lk 12-16

²⁸⁰ Korrakaitsetöötajate tegevusjuhise artikli 3 kommentaar väljendab: "Tulirelvade kasutamine on äärmuslik meede ja seda tuleks iga jõupingutusega vältida, eriti laste vastu. Üldiselt ei tohiks tulirelvi kasutada enne kui kahtlustatav kurjategija osutab relvastatud vastupanu või muul viisil seab teiste isikute elu ohtu ja vähem äärmuslikud meetmed ei ole piisavad, et teda tõkestada või tabada. Igas olukorras, kus tulirelvi on kasutatud, tuleks sellest teatada pädevatele võimudele."

²⁸¹ Vt käesoleva magistritöö ptk 1.

²⁸² N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 173; Extrajudicial, summary or arbitrary executions. Note by the Secretary General. General Assembly Document A/61/311 (2006), lk 14

²⁸³ Extrajudicial, summary or arbitrary executions. Note by the Secretary General. General Assembly Document A/61/311 (2006), lk 14

on kavatsus tulirelvi kasutada. Sama põhimõtte kohaselt ei pea aga hoiatus korrespondeeruma olukorrale, mis tekitaks lubamatult suure riski korrakaitsetöötajate või muude isikute elule või tervisele.²⁸⁴ Samuti ei ole hoiatus nõutav, kui asjaolusid arvestades oleks selline tegevus mõttetu või kohatu.²⁸⁵ Näiteks tuleks kurjategija tõkestamisel või tabamisel enne relvastatud drooni kasutamist püüda toimepanijat veenda õigusrikkumist lõpetama ja alistuma. Selle võimalikkuse, ulatuse ning kindlate toimingute piirid dikteerib konkreetne olukord. Sellised ettevaatusabinõud on igati põhjendatud, sest vastasel juhul võiksid riigid väga kergekäeliselt surmavat jõudu kasutada.

Proportsionaalsuse õpetus jõu kasutamisel ei tegele erinevalt hädavajadusest vajalikkuse astme määramisega eesmärgi täitmiseks, vaid sellega, et kui palju jõudu võib üldse mingis olukorras kasutada. Täpsemini öeldes ja õiguskirjanduses väljendatud põhilisi seisukohti kokku võttes on küsimus kasutatava jõu ja legitiimse eesmärgi kaalumisesest ja balansseerimisest, võttes inimõiguste kontekstis arvesse ka moraalsuse, avalike huvide ja demokraatlikus ühiskonnas üldise heaolu väärtusi.²⁸⁶ Üldistatult on proportsionaalsuse standard see, et kasutatava jõu legitiimne eesmärk peab vastama rikkumisele.²⁸⁷ Seoses elu võtmisega on fundamentaalne proportsionaalsuse küsimus *ex ante* objektiivselt oodatavast tõenäosusest, et jõu kasutamise tulemus on surm võrreldes oodatava tõenäosusega, et surmava jõu kasutamata jätmine lõpeb kellegi teise surmaga.²⁸⁸

Juba ainuüksi hädavajaduse ja proportsionaalsuse kõrged nõuded korrakaitse paradigmas tekitavad tõsiseid kahtlusi, kas lahingdroonide kui enamjaolt raskesti relvastatud sõjalisteks eesmärkideks loodud tehnoloogiate kasutamine on, vaatamata *expressis verbis* keelu puudumisele, üldse õiguspäraselt võimalik. Kui eeldada, et Ali Qaed Senyan al-Harhi tapmine Ameerika Ühendriikide²⁸⁹ poolt toimus väljaspool relvastatud konflikti situatsiooni ja inimõiguste paradigma kohaldub, siis pidi ka see rünnak muude eelduste

²⁸⁴ Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba (1990), kümnes põhimõte. Arvutivõrgus: <http://www2.ohchr.org/english/law/firearms.htm> (27 aprill 2012)

²⁸⁵ *Idem*.

²⁸⁶ Inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 29 (2); N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 173; C. Gray. International Law and the Use of Force, lk 148-155; N. Melzer. Targeted Killing in International Law, lk 101, 117, 199, 201-202, 211

²⁸⁷ Extrajudicial, summary or arbitrary executions. Note by the Secretary General. General Assembly Document A/61/311 (2006), lk 15

²⁸⁸ *Ibid.*, lk 16

²⁸⁹ Faktide osas vt käesoleva magistritöö ptk 2.1.3.1.; põhjalikum õiguslik analüüs: N. Lubell. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors, lk 174-178

kõrval olema nii hädavajalik kui ka proportsionaalne korrakaitse paradigma tähenduses. Kui selles kaasuses ei olnud kellegi elu otseselt ohus, mida päästa, võib vaatamata muude eelduste võimalikule täidetavusele väita, et al-Harhi tapmine oli õigusvastane, sest ei vastanud hädavajaduse rangele nõudele. Ühendriigid ei püüdnud teadaolevalt al-Harhit kinni püüda, jättes vähem intensiivsed meetmed eesmärgi saavutamiseks kasutamata. Samas tuleb tõdeda, et kaasuse faktoloogia üksikasjad on ebaselged, mistõttu ei ole võimalik teha põhjanevaid järeldusi tegeliku õiguspärasuse hindamise seisukohalt. Hädavajaduse nõue oleks täidetud juhul, kui al-Harhi auto tulistamine lahingdroomist oleks tõepoolest ainuke viis, et takistada teda toime panemast hävitavat terrorirünnakut. Kui kaalul oleksid inimesed, oleks täidetud ka proportsionaalsuse nõue, sest droonirünnak vastaks kaitstavale hüvele.

See kaasus demonstreerib proportsionaalsuse ja hädavajaduse nõuete toel selgelt, et kui lahingdroomidega jõu kasutamine kvalifitseerub relvastatud konflikti väliseks, on droonirünnakute õiguspärasuse raamidesse mahtumine tõsiseid väljakutseid pakkuv.

3.4.4. Järeldused

Kuigi riigid kasutavad viimasel ajal rünnakdroone just sihttapmisteks relvastatud konflikti väliselt ja olukorras, kus paljudel juhtudel elu ei ole vahetult ohus, ei ole minu arvates põhjendatud absoluutset keeldu ette nägev seisukoht, et rünnakdroonide kasutamine on rahuajal täielikult ära keelatud. Sellist keeldu ei kohta rahvusvahelises lepinguõiguses ega tavaõiguses.²⁹⁰ Riikide kohatine liiga kergekäeline droonidega jõu kasutamine praktikas ei tohi minu nägemusel olla iseenesest aluseks rahvusvahelisest õigusest arusaamisele. Leian, et relvadega varustatud droonide kasutamine korrakaitse paradigma all on *de jure* võimalik.

Järgmiseks, sellise *per se* õigusliku võimaluse olemasolu ei tähenda mitte ühelgi juhul, et riigid võiksid rünnakdroone hõlpsalt hakata kaasama oma politseilistesse igapäevategevustesse. Seda põhjusel, et jõu kasutamiseks on korrakaitse paradigmas väga kõrged standardid. Eriliselt kõrged on õiguslikud nõuded surmava tehnoloogia

²⁹⁰ Leebe õigus näeb ette, et jõu kasutamine ja relvad, mida riik korrakaitsetöösse kaasab, peab olema diferentseeriv. Näiteks peavad riigid võtma kasutusele vahendid nagu kuulikindlad transpordivahendid, kiivrid ja kilbid, et vähendada jõu kasutamise vajalikkust. Vt Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, art 2

kasutamiseks. Igal juhul peab droonirünnak *inter alia* vastama proportsionaalsuse ja hädavajaduse nõuetele. Lahingdroonide kui potentsiaalselt surmavaid relvi kandvate tehnoloogiate kasutamine relvastatud konfliktivälises situatsioonis on ainult ekstreemse erandina mõeldav. Järgides N. Melzeri seisukohti²⁹¹ skemaatiliselt ja analoogiliselt, on minu arvates lahingdroonidega jõu kasutamine (sihttapmisteks) korrakaitse paradigmas võimalik juhul, kui kumulatiivselt (1) siseriiklik õigusakt, mis on kooskõlas rahvusvahelise õigusega, sätestab lahingdrooni kasutamise võimaluse, (2) riik ei kasuta lahingdroonidega jõudu karistuslikul või ainult ennetaval eesmärgil, (3) riik seab lahingdrooniga jõu kasutamisel eesmärgiks üliolulise hüve (eelkõige elu) kaitsmise õigusvastase ründe eest, (4) lahingdrooniga jõu kasutamine on nii omaduslikult, määraliselt kui ka ajaliselt hädavajalik ja (5) lahingdrooniga jõu kasutamine on viimane abinõu, mis ei ole algse operatsiooni eesmärk.

Arvestades üksnes väljatoodud ja käesolevas töös põhjalikku käsitlust mitte leidnud eeldusi ja lisaks põhjalikumalt analüüsitud hädavajaduse ja proportsionaalsuse nõudeid, on ebatõenäoline, et eespool kirjeldatud MQ-1B Predatorit²⁹² või muud tüüpilist kaasaegset lahingdrooni oleks korrakaitse paradigmas võimalik kasutada kõikidele õiguslikele eeldustele vastavalt.

²⁹¹ Vt käesoleva magistritöö ptk 3.4.3.

²⁹² *Ibid.*, ptk 1.3.

LÕPPSÕNA

Käesoleva magistritöö eesmärk oli uurida lahingdroonide ehk lahingvarustusega koormatud mehitamata õhusõidukite kui uudse tehnoloogiaga jõu kasutamise lubatavuse ulatust ning viisi rahvusvahelises õiguses ja sellest tulenevaid rahvusvahelis-õiguslikke väljakutseid.

Droonide määratlemine ja olemus on ajaliselt pidevalt muutunud. Algselt on droonid olnud katkematult juhitud, kuid tänapäevased lahingdroonid suudavad ka autonoomsemalt opereerida. Järjest enam riike ja mitteriiklikke organisatsioone on tõusva trendina pidanud vajalikuks "drooni" ja "lahingdrooni" defineerida. Kuigi definitsioone on teiste hulgas välja pakkunud DoD, CAA ja Harvardi HCPR manuaal, puudub rahvusvahelises õiguses õiguslikult siduv definitsioon. Oluline on, et lahingdroon ise ei ole relv, vaid sõjapidamise vahend, mis sarnaneb teatud omadustelt näiteks sõjalaevadega. Lahingdroonid on relvi kandvad platvormid. Lahingdroonide süsteemid on sõjaliselt väga võimekad ja neil on mehitamata hävituslennukite ees palju eelisi.

Privileegid seonduvad ennekõike vähema ressursikuluga võrreldes traditsiooniliste hävituslennukitega ja riskide vähenemisega kasutajariigi ja konkreetse piloodi jaoks. Näiteks võib lahingdrooni juhtiv piloot asuda tuhandete kilomeetrite kaugusel konfliktikoldest, kus lahingdroon tegutseb. Samuti on lahingdroonid lahingutegevuse läbiviimiseks tõhusad – näiteks saab nendega läbi viia operatsioone ohtlikel, ebameeldivatel või saastunud ümbrusega aladel (nn *dull, dirty and dangerous operations*). Lahingdroonide pahem pool seisneb piloodi ja konfliktikolde vahele tekkivas virtuaalses distantsis, mis võib põhjustada nn "*Playstation*-i efekti", st emotsioone vähendades mõjutada lahingdroone juhtivaid isikuid kergemini tapma. Lahingdroonide kaamerate abil üles võetud ja avalikuks muutunud salvestised on *YouTube*-i üles pandud, mida inimesed jälgivad meelelahutuseks.

Riigid on vaieldamatult lahingdroonide tugevate külgede selja taga seisnud. Nad finantseerivad lahingdroonide tootmist, omandavad neid ja kasutavad nendega jõudu üha rohkem ja rohkem. Kuigi enamjagu riikidest omab ja kasutab droone luure- ja jälitustegevuseks (nn luuredroonid) juba pikemat aega, siis rünnakdroonide omandamine ja nendega jõu kasutamine kogub alles hoogu. Tõsiseltvõetavaks pretsedentriigiks on

Ameerika Ühendriigid, kes kasutavad rünnakdroonidega jõudu nii ajalisel kui mahuliselt kõige enam, eelkõige mitteriiklike rühmituste (Al-Qaeda) juhtide sihttapmisteks. Ameerika Ühendriikide droonipoliitika on alates eriti 2001. aastast olnud rünnakdroonide kasutamist õigustav, sh peavad nad sihttapmisi lubatavaks. Ühendriikide kõrged esindajad on üheselt väitnud, et lahingdroonide kasutamine on rahvusvahelise õigusega kooskõlas. Samas katab nende tegevust rohke saladuste vari. Kõrgelt kvalifitseeritud juristid ja inimõigusorganisatsioonid on kritiseerinud Ühendriikide droonirünnakuid, nähes ebakooskõla rahvusvahelise õigusega ja ohtlikke pretsedente. Kriitika keskendub suures osas lubamatult suurele tsiviilohvrite arvule, USA tegevuse vähesele läbipaistvusele ja ohule rünnakdroone liiga kergekäeliselt kasutama hakata. Teise riigina on rünnakdroone kasutanud Iisrael, kelle tegevust on samuti elavalt kritiseeritud. Mõlema riigi käitumise näitel saab järeldada, et riikidele on ahvatlev ka tulevikus lahingdroone arendada ja nendega jõudu kasutada.

Lähtusin rünnakdroonidega jõu kasutamise lubatavuse ulatuse ja viisi kindlaks määramisel rahvusvahelise õiguse kolmest omavahel erilisel viisil kokku sulanduvast õiguslikust raamist – rahvusvahelisest humanitaarõigusest (*ius in bello*), riikidevahelise jõu kasutamise lubatavusest (*ius ad bellum*) ja relvastatud konfliktivälise olukorra rahvusvahelisest õigusest ehk korrakaitse paradigmat (*law enforcement paradigm*). Kõiki neid süsteeme ümbritseb rahvusvahelisele õigusele iseloomulikult suur hulk erinevaid õiguslikke debatte, millest paljusid puhub lõkkele rünnakdroonidega üha sagedasem jõu kasutamine. Samas, mitte kõik vaidlused ei ole ainuomased rünnakdroonidele. Olulisemate väljakutsete kaardistamise eesmärki silmas pidades keskendusin vaid asjakohasematele ehk teisisõnu vaid sellistele debattidele, mis keerlevad peamiselt just rünnakdroonide kui uudse tehnoloogia ümber. Mitmed väljakutsed vajaksid aga veelgi üksikasjalikumalt eraldiseisvat analüüsi.

Esiteks, sarnaselt tuumarelvadega ei keelusta rahvusvaheline õigus minu hinnangul lahingdroone kui sõjapidamise vahendeid *per se*. Siiski, vaatamata suurele eelistele, mida riigid lahingdroonides näevad, tuleb neil igal juhul kontrollida uue lahingdrooni välja töötamisel vastavust kehtivale rahvusvahelisele õigusele, sh Martensi klauslile. Oleks võimalik väita, et Martensi klauslist tuleneva avaliku südametunnistuse nõudmisega ei ole kooskõlas, et riigid töötavad välja lahingdroone eesmärgiga neid tsiviilelanikkonna kohale õudusttekitavalt tiirlema ja ootamatult ründama positsioneerida. Kuna aga Martensi

klauseel ning selle rakendamine on vastuoluline, millele lisandub riikide poolne informatsiooni varjamine, on selle argumendi üles ehitamine raskendatud. Peamised väljakutsed rahvusvahelisele humanitaarõigusele seonduvad eristamis põhimõtte ja proportsionaalsuse põhimõttega.

Eristamis põhimõttega seonduvalt on oluline, et vaatamata täieliku selguse puudumisele selles, keda ja mis tingimustel võib rünnata, sõltub tänapäevases sõjapidamises ründeobjekti valimine märkimisväärselt enamast kui ainult tehnoloogia kõrgetasemelisus. Pidades eelkõige silmas võitlust terrorismiga, on täpsetele lahingdronidele lisanduvalt eluliselt oluline koostöö maapealsete vägedega, et kvaliteetsetest luureandmetest ammutatuna saaks teha võimalikult õige otsuse sihtmärgi kohta enne droonirünnakut. Kuna lahingdronid on varustatud täpsete sensorite ja kaameratega, kergitab see eristamis põhimõttest kinni pidamise künnist.

Ka proportsionaalsuse põhimõtte saab lahingdronide rünnakute valguses rahvusvahelises humanitaarõiguses uue värvingu. Piloodi eemaldamine kokpitist tuhandete kilomeetrite kaugusele fundamentaalselt teistsugusesse olustikku redutseerib surma saamise riski nullini. "Piloot" ei tunne stressifaktoreid, mida on tavapärastel pidanud taluma hävitussõjakite piloodid. Seega saab põhjendatult eeldada, et uue ja võimsa tehnoloogia imega peetakse "võimsalt" kinni ka proportsionaalsuse põhimõttest. Teisisõnu vähendavad lahingdronid oma olemusest tulenevalt argumentide hulka, millega proportsionaalsusest kinni pidamist saab õigustada. Järgmiseks – teave, mida riigid droonidelt saavad, on äärmiselt sensitiivne. Dilemma seisneb minu arvates selles, et ühelt poolt ei ole riikidel võimalik enam sedavõrd veenvalt argumenteerida, et teave lahinguväljal toimuvast on piiratud, kuid teiselt poolt, kuna nad seda teavet ei avalikusta, siis on riikidele muude etteheidete tegemine peale teabe mitteavalikustamise endiselt raskendatud.

Teiseks, riikidevahelise jõu kasutamise lubatavuse ehk *ius ad bellum*-i süsteemile on põhiline lahingdronidest mõjutatud väljakutse jõu kasutamist keelavate reeglite *ratio legis*-e püsimine sõltumata eelistest sõjalisele võimekusele *ius in bello*-s. Vaieldamatult vähendab lahingdronide kasutamine kasutajariigile riske lahingutegevuses. Ka võib rünnakdroonide täpsus iseenesest vähendada kahju tsiviilisikutele ja objektidele. Need on aga *ius in bello* faktorid, mis ei tohi muutuda *ius ad bellum*-i õigustuseks, sest viimasele

on omased *sui generis* vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtted. Valitseb tõsine oht, et *ius in bello* efektiivsus mõjutab riike *ius ad bellum*-i reegleid liiga vabakäeliselt tõlgendama, mis oleks minu nägemusel halvimas stsenaariumis *ius ad bellum*-i normide mõtte häving. Nagu näitas magistritöö teine peatükk, võib sellise käitumise tendentsi juba kohata riikide praktikas, mis edasi arenedes võib minu nägemusel osutada tõsiseks ohuks inimühiskonnale. Käesolev töö ei jõudnud pöörata tähelepanu sellele, mida rahvusvaheline kogukond nende väljakutsetega toime tulemiseks tegema peaks.

Kolmandaks, lahingdroonidega jõu kasutamine korrakaitse paradigmas ei ole minu veendumusel iseenesest keelatud. Rahvusvaheline õigus ei reguleeri üksikasjalikult seda, kuidas peaks korrakaitse riikide siseselt toimuma, sh ei sisaldu lahingdroone keelustavaid norme. Järgimisele kuuluvad inimõiguste standardid. Samas, juba ainuüksi analüüs proportsionaalsuse ja hädavajaduse nõuetest näitab selgelt, et võimalikkus tüüpilist lahingdrooni korrakaitstes kasutada on vaid teoreetiliselt reaalne. Seda põhjusel, et proportsionaalsuse ja hädavajaduse standardid on korrakaitse paradigmas niigi kõrged ja lahingdroon ei ole eelkõige sõjapidamiseks mõelduna sobilik korrakaitselisi ülesandeid täitma, eriti arvestades vähem intensiivsete meetmete olemasolu. Rünkadroonide kasutamine võib korrakaitse paradigmas kõne alla tulla vaid ekstreemsetes olukordades, eelkõige inimelu kaitseks terrorismivastases võitluses. Seejuures tuleb rangelt juhendada hädavajaduse, proportsionaalsuse ja muudest magistritöös käsitletud mitte leidnud nõuetest.

Rahvusvaheline õigus on piisav reguleerimaks jõu kasutamist lahingdroonide kui ühe uuendusliku tehnoloogiaga. Lahingdroonid valmistavad rahvusvahelisest õiguskorrast aru saamisele ja selle järgimisele tõsiseid katsumusi. Kuigi muude väljakutsete seas kergitavad lahingdroonid mitmete oluliste rahvusvahelise õiguse reeglite järgimise künnist, näib riikide põhiline tahe peituvat jõu kasutamise lubatavuse reeglite ennenägematult vabas tõlgendamises. Samas, mida enam riigid sõjapidamises jõudu kasutavad, seda asjakohasemaks ja olulisemaks muutub rahvusvaheline humanitaarõigus. Praegusel ajahetkel kasvav ebasümmeetria võib niigi ebaühtlaselt ja vaieldavalt toimiva riikidevahelise jõu kasutamise reeglistiku tuuma ohtlikult mõrandada. Maailmakorra muutumiseks ei piisa küll ühe-kahe riigi veendumusest ja käitumisest rahvusvahelisel areenil, kuid juba loodud ohtlikud pretsedendid annavad alust arvata, et tehnoloogia arenguga kaasneb veel paljude teistegi riikide veene ja praktika muutumine.

USE OF FORCE WITH COMBAT DRONES: PERMISSIBILITY AND CHALLENGES FOR INTERNATIONAL LAW. SUMMARY

Recently, States increasingly take life with combat drones, i.e. armed unmanned aerial vehicles. International media is already "filled up" with news related to the resort to force with combat drones. However, the academic literature is rather modest concerning the influence this technology might have on international law. The heart of the matter is the survival of international law in a situation where new technology enables States cutting-edge possibilities in warfare.

The goal of this master's thesis was to study the extent and nature of the permissibility of using force with combat drones both in the theory and practice of international law; and to frame some important challenges this innovational technology poses.

I took as a presupposition that international law does not prohibit the use of force with combat drones *per se*, but is deeply challenged by the essence and utilization of this high-tech machinery. The master's thesis at hand is a theoretical study and consists of 3 chapters. Firstly, I tried to explore the essence of combat drones. The purpose of the second chapter was to analyse the State practice of the U.S. and Israel as the most important precedent States in the relevant sphere. The third chapter is the most substantial and voluminous, concentrating on issues related to international law.

The implication and the essence of drones is subject to constant development. Drones, which have initially been controlled solely by remote human command, are becoming increasingly autonomous. Recently, more and more States and NGO-s have regarded it necessary to define the terms "unmanned aerial vehicles" (UAV's) and "unmanned combat aerial vehicles" (UCAV's). Even though definitions have been proposed by the U.S. Department of Defence, UK's Civil Aviation Authority and the HPCR Manual, international law lacks a valid, legally binding definition. It is important to note that the UCAV in itself is not a weapon, but a means of warfare, to some extent comparable to a warship. Hence, combat drones can be considered armed platforms. In warfare, UCAV systems are most efficient, possessing many advantages over conventional fighter aircrafts.

The first and foremost advantages of UCAV's can be found in the lower expenses (compared to traditional fighter aircrafts) and the lower risks for both the using State and the operator of the drone. For example, the "pilot" of the combat drone can be located thousands of kilometres from the conflict zone, where the drone is bound to attack. Also, UCAV's are very efficient in combat action – carrying out DDD (dull, dirty and dangerous) operations poses no difficulty. The disadvantage of combat drones lies in the virtual distance between the operator and the combat zone, one that might cause the 'Playstation-effect', i.e. making it emotionally easier for the operator to kill. Some of the recordings of the drones' on-board cameras have already been uploaded on the Youtube, and are now being watched for entertainment.

The States have strongly favored the advantages of combat drones. The production, acquisition of and resorting to force with them has been in constant increase. Although the majority of States in possession of drones have been utilizing them for surveillance and reconnaissance for a long time, the acquisition and resorting to force with UCAV's has only recently become a hastingly developing issue. The United States of America are the precedent State to utilize UCAV's quantitatively and temporally. They primarily carry out targeted killings with combat drones against the leaders of non-state actors (e.g. Al-Qaeda). Since 2001, high government officials of the U.S. have constantly justified the drone attacks by simply finding them in accordance with international law. The U.S. also regards targeted killings as a permissible policy under the norms of international law. At the same time, the conduct of drone attacks comes with a high degree of secrecy – the U.S. withholds information on some of the most important details. Highly qualified lawyers and human rights organizations have strongly criticized these drone attacks, seeing a conflict with the framework of world order. Criticism mostly concentrates on the unacceptable number of civilian casualties, the lack of transparency, and also on the danger that drones will be used too easily. Furthermore, Israel has utilized combat drones in warfare and has also been criticized *con anima*. It is evident from the practice of both States, the U.S. and Israel, that it is highly tempting to develop and resort to force with combat drones in the future as well.

In this master's thesis I analyzed the extent and nature of the permissibility of using force with combat drones under three legal frameworks of international law that interweave

with each other in a rather unique manner – international humanitarian law (*jus in bello*), the law of inter-state force (*jus ad bellum*) and the law enforcement standard. Many different legal debates embrace these three systems, which is typical of international law. Many of the disputes are gaining traction from the frequency of the use of force with combat drones, but not all of these disputes are uniquely relevant to UCAV's. As the goal of this master's thesis was to frame some challenges of the highest importance, I concentrated on debates that consider combat drones as the primary issue.

Firstly, similarly to nuclear weapons, international law does not *per se* forbid the use of force with combat drones as a means of warfare. However, despite the great cons of using combat drones, the States must by all means assess the drones' conformity with valid international law, including the Martens clause. It can be argued that it is not in conformity with the requirement of public conscience (deriving from Martens clause), that States develop combat drones with the purpose of positioning them *inter alia* above the areas of civilians, keeping them under constant terror with the possibility of becoming under attack by surprise. Nevertheless, it is difficult to build up this argumentation, as the clause itself and its implementation has been and is challenging due to its obscured phraseology. The most important challenges for international law are related to the principles of distinction and proportionality.

In the matter of the principle of distinction, it is important to note that, regardless of the indefiniteness who and when may be attacked, the choice of target in contemporary warfare depends on much more than the development of technology. Taking into consideration the fight against terrorism, in addition to the precise and fully developed combat drones, the cooperation with ground troops becomes a matter of life and death. The ground troops provide vital information for targeting prior to the drone attack. As the UCAV's are equipped with accurate sensors and cameras, it increases the threshold to withhold the principle of distinction.

Furthermore, the principle of proportionality in *jus in bello* seems to benefit *de jure* from the UCAV attacks. Removing the pilot from the cockpit to a safe container that might be located even thousands of kilometers away from the combat zone, cuts down the risk of being killed to zero. Therefore, the drone operator does not feel many of the stress factors that pilots of conventional fighter aircrafts do. It is consequently well-grounded to expect

the drone operators to abide by the principle of proportionality in a heightened extent. In other words, due to the the essence of the UCAV's, the number of arguments that States have traditionally used to justify the fighter aircrafts' attacks, has decreased. Next, the data that drones gather and States are in possession of is highly sensitive. In my opinion, the dilemma lies in the fact that on the one hand, States are restricted to argue that the information on the battlefield is unclear, but on the other hand, as they are not disclosing this information, it is not possible to accuse them of something else than non-disclosure.

Secondly, for the inter-state use of force, i.e. the body of *jus ad bellum*, the main challenge considering the use of force with combat drones is to uphold the *ratio legis* irrespective of the military advantages that drones grant for States in *jus in bello*. It is beyond all question that risks for the States are reduced, when resorting to force with UCAV's. It is also in itself possible that the accuracy of drones reduces harm to civilians and civilian objects. However, these factors are the issue of *jus in bello* that must not and cannot legally develop into justifications of *jus ad bellum*. For the latter, *sui generis* principles of proportionality and necessity apply. I am of the opinion that there is a fair chance that the efficiency of combat drones in international humanitarian law affects States to interpret the rules of *jus ad bellum* too loosely. As the worst scenario, this might "make away with" the *ratio legis* of the framework of the use of inter-state force. There is already a tendency in the practice of States towards cutting down some key points of the *jus ad bellum* concept. In my estimation, this might constitute a danger to the international community as a whole. The possibilities of the action to be taken by the international community needs a closer analysis and was not the subject of the master's thesis at hand.

Thirdly, it is not in itself prohibited to use force with combat drones in the law enforcement paradigm. International law does not regulate law enforcement of States in detail. There is no explicit ban under international law for the use of combat drones for policing. However, States have to abide with the norms of human rights. The standards of 'absolute necessity' and proportionality under the law enforcement framework are extremely high, especially comparing to the same standards under *jus in bello*. For this reason I see it only theoretically possible to use force with combat drones under the law enforcement mechanisms. First and foremost, UCAV's are a means of warfare and are simply inappropriate for the law enforcement. However, it might be possible to use

unmanned combat aerial vehicles for law enforcement in extreme situations. Such a situation might be the fight against terrorism with the intent to protect human life.

International law itself is adequate (*quantum sufficit*) for regulating the use of force with combat drones as a type of innovative technology. However, drones considerably challenge the way international law is understood and followed. Even though UCAV's increase a threshold of some important rules of international law, the main challenge seems to lie in the growing tendency of States to interpret the rules of *jus ad bellum* in an unacceptably liberal manner. Nonetheless, the more the States use force in warfare, the more pertinent and significant the existence of international humanitarian law becomes. The framework of inter-state use of force, already functioning unevenly and controversially is alarmingly and consecutively being dug down by the growing asymmetry. Without doubt, it takes more than the opinion and the actions of one or two States to change the world order. However, dangerous precedents already experienced by the international community give ground to believe that the development of technology will lead to the change in the *opinio juris sive necessitatis* and the *usus* of a growing number of States.

LÜHENDITE LOETELU

art	artikkel
CAA	<i>Civil Aviation Authority</i> (Suurbritannia), Suurbritannia Tsiviillennunduse Amet
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i> (Ameerika Ühendriigid), Luure Keskagentuur
DoD	<i>Department of Defence</i> (Ameerika Ühendriigid), Ameerika Ühendriikide Kaitseministeerium
HPCR	<i>Humanitarian Policy and Conflict Research</i>
HRC	<i>Human Rights Council</i>
HRW	<i>Human Rights Watch</i>
ICJ	<i>International Court of Justice</i> , Rahvusvaheline Kohus
ICTY	<i>International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia</i> , Endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaaltribunal
lg	lõige
lk	lehekülg
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> , Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon
nr	number
p	punkt
ptk	peatükk
RPRK	Rahvusvahelise Punase Risti Komitee
UNGA	<i>United Nations General Assembly</i> , Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peassamblee
UNRWA	<i>United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees</i> , ÜRO Palestiina Vabastus- ja Töödeagentuur
UNTS	<i>United Nations Treaty Series</i>
USA	<i>United States of America</i> , Ameerika Ühendriigid

KASUTATUD ALLIKAD

1. RAAMATUD JA ARTIKLID

1. Alston, P. The CIA and Targeted Killings Beyond Borders. New York University. School of Law. Public and Legal Theory Research Paper Series. Working Paper No. 11-64 (2011)
2. Anderson, K. 'Drones II': Testimony Submitted to U.S. House of Representatives Committee on Oversight and Government Reform, Subcommittee on National Security and Foreign Affairs. Washington College of Law Research Paper nr 26 (2011)
3. Anderson, K. Efficiency *in Bello* and *ad Bellum*: Targeted Killing Through Drone Warfare. Working Paper Series: Washington College of Law, American University; Stanford University - The Hoover Institution on War, Revolution and Peace; Brookings Institution - Governance Studies (2011)
4. Anderson, K. Targeted Killing in U.S. Counterterrorism Strategy and Law. A Working Paper of the Series on Counterterrorism and American Statutory Law, a joint project of the Brookings Institution, the Georgetown University Law Center, and the Hoover Institution (2009)
5. Beard, J. M. Law and War in the Virtual Era. 103 American Journal of International Law (2009), 409
6. Benvenisti, E. Rethinking the Divide Between *Jus ad Bellum* and *Jus in Bello* in Warfare Against Non-State Actors. 34 Yale Journal of International Law (2009), 541
7. Blake, D. S. "Bloodless Weapons"? The Need to Conduct Legal Reviews of Certain Capabilities and the Implications of Defining them as "Weapons". 66 Air Force Law Review (2010), 157

8. Blank, L. Guiora, A. Teaching an Old Dog New Tricks: Operationalizing the Law of Armed Conflict in New Warfare. 1 Harvard National Security Journal (2010), 45
9. Bradford, W. Barbarians at the Gates: A Post-September 11th Proposal to Rationalize the Laws of War. 73 Mississippi Law Journal (2004), 639
10. Breau, S. Aronsson, M. Joyce, R. Discussion Paper 2: Drone Attacks, International Law, and the Recording of Casualties of Armed Conflict. Report. Oxford Research Group (2011)
11. Brown, D. A Proposal for an International Convention to Regulate the Use of Information Systems in Armed Conflict. 47 Harvard International Law Journal (2006), 179
12. Coughlin, T. The future of robotic weaponry and the law of armed conflict: irreconcilable differences? 17 University College London Law Review (2011), 69
13. Drake, A. M. Current U.S. Air Force Drone Operations and their Conduct in Compliance with International Humanitarian Law – An Overview. 39 Denver Journal of International Law (2011), 629
14. Drew, J. G., *et alii*. Unmanned Aerial Vehicle End-to-End Support Considerations. Rand (2005)
15. Eenmaa, H. Ennetava enesekaitse mõiste rahvusvahelises õiguses peale Bushi doktriini. 1 Acta Societas Martensis (2005), 42
16. Fenrick, W. J. Riding the Rhino: Attempting to Develop Usable Legal Standards for Combat Activities. 30 Boston College International and Comparative Law Review (2007), 111
17. Gray, C. International Law and the Use of Force. Third Edition. Oxford University Press (2008)

18. Guiora, A. Targeted Killing as Self-Defence. 36 Case Western Journal of International Law (2004), 319
19. Hayashi, N. Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law. 28 Boston University International Law Journal (2010), 39
20. Jenks, C. Law from Above: Unmanned Aerial Systems, Use of Force, and the Law of Armed Conflict. 85 North Dakota Law Review (2009), 649
21. Jordán, J. Repercusión de Nuevas Tecnológicas en las Políticas de defensa: los sistemas no tripulados. Consuelo Ramón Chornet, Estabilidad Internacional, Conflictos Armados y Protección de los Derechos Humanos. Valencia: Tirant lo Blanch (2010)
22. Kramer, C. The Legality of Targeted Drone Attacks as U.S. Policy. 9 Santa Clara Journal of International Law (2011), 375
23. Larson, K. Malamud, Z. The United States, Pakistan, the Law of War and the Legality of the Drone Attacks. 10 Journal of International Business and Law (2011), 1
24. Lubell, N. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors. Oxford Monographs in International Law. Oxford University Press (2010)
25. McNab, M. Matthews, M. Clarifying the Law Relating to Unmanned Drones and the Use of Force: the Relationships Between Human Rights, Self-Defence, Armed Conflict, and International Humanitarian Law. 39 Denver Journal of International Law (2011), 661
26. Melzer, N. Targeted Killing in International Law: Oxford Monographs in International Law. Oxford University Press (2008)

27. Murphy, R. Radsan, J. Due Process and Targeted Killing of Terrorists. William Mitchell College of Law Research Paper nr 126 and Texas Tech Law School Research Paper nr 6 (2009)
28. O'Connell, M. E. Defining Armed Conflict. 13 *Journal of Conflict Security Law* (2008), 393
29. O'Connell, M. E. Lawful Use of Combat Drones. Hearing on Rise of the Drones II: Examining the Legality of Unmanned Targeting. United States House of Representatives. Committee on Oversight and Government Reform. Subcommittee on National Security and Foreign Affairs (2010)
30. O'Connell, M. E. Remarks: The Resort to Drones Under International Law. 39 *Denver Journal of International Law* (2011), 585
31. O'Connell, M. E. The Choice of Law Against Terrorism. 4 *Journal of National Security and Policy* (2010), 343
32. O'Connell, M. E. Unlawful Killing with Combat Drones, a Case Study of Pakistan, 2004-2009. Notre Dame Law School, Legal Studies Research Paper nr 09-43 (2010)
33. Ofek, H. The Tortured Logic of Obama's Drone War. *The New Atlantis*. 27 *Journal of Technology and Society* (2010), 35
34. Okimoto, K. The Cumulative Requirements of *Jus ad Bellum* and *Jus in Bello* in the Context of Self-Defense. 11 *Chinese Journal of International Law* (2012), 45
35. Oudes, C. Zwijnenburg, W. Does Unmanned Make Unacceptable: Exploring the Debate on Using Drones and Robots in Warfare. IKV Christi (2011)
36. Heymann, P. B. Kayyem, J. N. Protecting Liberty in an Age of Terror. The MIT Press (2005)

37. Paust, J. A. Self-Defence Targetings of Non-State Actors and Permissibility of U.S. Use of Drones in Pakistan. University of Houston, Public Law and Legal Theory Series A-36 (2009)
38. Peterson, M. E. The UAV and the Current and Future Regulatory Construct for Integration into the National Airspace System. 71 Journal of Air Law and Commerce (2006), 521
39. Petraeus, D. H. Amos, J. F. Nagl, J. A. The U.S. Army/Marine Corps counterinsurgency field manual: U.S. Army field manual no. 3-24, Marine Corps warfighting publication no. 3-33.5. Chicago: University of Chicago Press (2007)
40. Program on Humanitarian Policy and Conflict Research. Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare. A Commentary. Harvard University. Bern (2010)
41. Kolb, R. Origin of the Twin Terms *Jus as Bellum/Jus in Bello*, 37 International Review of the Red Cross (1961-1997) (1997), 553
42. Rock, T. Yesterday's Laws, Tomorrow's Technology: The Laws of War and Unmanned Warfare. 24 New York International Law Review (2011), 39
43. Schmitt, M. N. Drone Attacks Under the *Jus ad Bellum* and *Jus in Bello*: Clearing the 'Fog of Law'. Yearbook of International Humanitarian Law (2011)
44. Schmitt, M. N. Targeted Killing in International Law. 103 American Journal of International Law (2009), 813
45. Serrano, P. P. La Utilización de Drones en los Conflictos Actuales: Una Perspectiva del Derecho Internacional. Documento de Opinión 37. Universidad de Valencia, Instituto Español de Estudios Estratégicos (2011)
46. Shaw, M. International Law, 6th Edition. Cambridge University Press (2008)

47. Simma, B. (toim) *The Charter of the United Nations: A Commentary*, 2nd Edition. Oxford University Press (2002)
48. Singer, P. W. *Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*. The Penguin Press. New York (2009)
49. Singer, P. W. *Military Robots and the Laws of War*. The New Atlantis (2009)
50. Stephens. D. *Military Involvement in Law Enforcement*. 92 *International Review of the Red Cross* (2010), 878
51. Vogel, R. J. *Drone Warfare and the Law of Armed Conflict*. 39 *Denver Journal of International Law and Policy* (2010), 101
52. Weiner, A. S. *The Use of Force and Contemporary Security Threats: Old Medicine for New Ills*. 59 *Stanford Law Review* (2006), 415
53. Yoo, J. *Assassination or Targeted Killings After 9/11*. 56 *New York Law School Law Review* (2011/2012), 57
54. Zaloga, S. J. *Unmanned Aerial Vehicles: Robotic Air Warfare 1917-2007*. Osprey Publishing. Oxford (2008)

2. RAHVUSVAHELISED LEPINGUD JA DOKUMENDID

55. 12. augusti 1949. aasta Genfi konventsioonide (I) Lisaprotokoll rahvusvaheliste relvakonfliktide ohvrite kaitse kohta (1977)
56. *Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*. Adopted by the Eight United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba (1990)
57. *Code of Conduct for Law Enforcement Officials*. Adopted by General Assembly resolution 34/169 (1979)

58. Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague (1907)
59. Declaration Renouncing the Use, In Times of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg (1868)
60. International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, 999 UNTS 171 (1966)
61. Program on Humanitarian Policy and Conflict Research. Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare. Bern (2009)
62. Rome Statute of the International Criminal Court, 2187 UNTS 90 (1998)
63. The Universal Declaration of Human Rights (1948)
64. Ülemäärase kahjustava või purustava toimega tavarelvade kasutamise keelustamise ja piiramise konventsioonis, RT II 2000, 8, 44 (1980)

3. KOHTUPRAKTIKA

65. Armed Activities Case. Armed Activities on the Territory of the Congo. Judgement (Democratic Republic of the Congo v. Uganda). ICJ Reports (2005)
66. Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua. Judgement (Nicaragua v. United States of America). ICJ Reports (1984)
67. Corfu Channel case. Judgement (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania). ICJ Reports (1949)
68. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons case. Advisory Opinion. ICJ Reports (1996)

69. The M/V "Saiga" No. 2 case. Judgement. Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea), International Tribunal for the Law of the Sea (1999)
70. The Public Committee against Torture in Israel et al. v. The Government of Israel *et al.* Supreme Court of Israel (2006)
71. Wall Opinion. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion. ICJ Reports (2004)

4. MISCELLANEA

72. 107th Congress of the United States of America. Joint Resolution: To authorize the use of United States Armed Forces against those responsible for the recent attacks launched against the United States (September 18, 2001). Arvutivõrgus: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:S.J.RES.23.ENR> (27 aprill 2012)
73. "16 Palestinians killed in Israeli airstrikes on Gaza." PressTV (10 March 2012). Arvutivõrgus: <http://www.presstv.ir/detail/230881.html> (27 aprill 2012)
74. Afghanistan's Narco War: Breaking the Link Between Drug Traffickers and Insurgents. A Report to the Committee on Foreign Relations of the United States Senate. US Senate Foreign Relations Committee (2009). Arvutivõrgus: www.abcnews.go.com/images/Blotter/afghanreport.pdf (27 aprill 2012)
75. A Guide to the Legal Review of New Weapons, Means and Methods of Warfare: Measures to Implement Article 36 of Additional Protocol I of 1977. International Committee of the Red Cross (2006). Arvutivõrgus: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/publication/p0902.htm> (27 aprill 2012)
76. "Al Qaeda „kolmas mees“ hukkus ilmselt ameeriklaste raketirünnakus." Eesti Päevaleht (1 juuni 2010). Arvutivõrgus: <http://www.epl.ee/news/valismaa/al-qaeda-kolmas-mees-hukkus-ilmselt-ameeriklaste-raketirunnakus.d?id=51277145> (27 aprill 2012)

77. Alston, P. UNGA Report of the Special Rapporteur on the extrajudicial, summary or arbitrary executions. Study on Targeted Killings. A/HRC/14/24/Add.6 (2010)
78. Ameerika Ühendriikide välisministeeriumi ametlik kodulehekül. Harold Hongju Koh – Biography. Arvutivõrgus: <http://www.state.gov/r/pa/ei/biog/143262.htm> (27 aprill 2012)
79. "America's Drone Campaign. Drones and the Law: America's Attacks on Suspected Terrorists Should be More Closely Monitored." The Economist (8 October 2011). Arvutivõrgus: <http://www.economist.com/node/21531477> (27 aprill 2012)
80. Arkin, R. C. Governing Lethal Behaviour: Embedding Ethics in a Hybrid Deliberative/Reactive Robot Architecture. Technical Report GIT-GVU-07-11. Georgia Institute of Technology, *sine anno*
81. Bergen, P. Tiedemann, K. Revenge of the Drones: An Analysis of Drone Strikes in Pakistan. New America Foundation (2009). Arvutivõrgus: http://www.newamerica.net/publications/policy/revenge_of_the_drones (27 aprill 2012)
82. CAP 77 Unmanned Aerial Vehicle Operations in UK Airspace – Guidance. Civil Aviation Authority (2002)
83. "CIA 'killed al-Qaeda suspects' in Yemen." BBC News (5 November 2002). Arvutivõrgus: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/2402479.stm> (27 aprill 2012)
84. "Civilian Deaths Due to Drones Are Not Many, Obama Says." The New York Times (30 January 2012). Arvutivõrgus: http://www.nytimes.com/2012/01/31/world/middleeast/civilian-deaths-due-to-drones-are-few-obama-says.html?_r=2&hp (27 aprill 2012)
85. Council of Europe, Parliamentary Assembly. Secret detentions and illegal transfers of detainees involving Council of Europe member states: second report. Document

11302. Mr Dick Marty, Rapporteur, Committee on Legal Affairs and Human Rights (2007)
Arvutivõrgus: <http://assembly.coe.int/main.asp?link=/documents/workingdocs/doc07/edoc11302.htm> (27 aprill 2012)
86. Defence Budget Materials. Overview – FY2011 Defence Budget. Department of Defence Budget Request. United States' Office of the Under Secretary Defense (Comptroller), lk 6, 22, 46, *passim*.
Arvutivõrgus: <http://comptroller.defense.gov/Budget2011.html> (27 aprill 2012)
87. Defence Science Board. Department of Defence. Defence Science Board Study on Unmanned Aerial Vehicles and Uninhabited Combat Aerial Vehicles (2004).
Arvutivõrgus: www.fas.org/irp/agency/dod/dsb/uav.pdf (27 aprill 2012)
88. Department of Defence, DoD Dictionary of Military and Associated Terms, Joint Publication 1-02 (2004)
89. "Estcoy-11 võttis kasutusele mehitamata luurelennukid." Eesti Rahvusringhääling (5 jaanuar 2011). Arvutivõrgus: <http://uudised.err.ee/index.php?06223642> (27 aprill 2012)
90. "Fallen U.S. Drone Nearly Led to Covert Strike in Iran." The Atlantic Wire (7 December 2011). Arvutivõrgus: <http://www.theatlanticwire.com/global/2011/12/fallen-us-drone-nearly-led-covert-strike-iran/45857/> (27 aprill 2012)
91. General Atomics Aeronautical. The Official Website. Products and Services. Aircraft Platforms. Predator UAS. Arvutivõrgus: <http://www.ga-asi.com/> (27 aprill 2012)
92. Glazier, D. W. Hearing on Rise of the Drones II: Examining the Legality of Unmanned Targeting. United States House of Representatives. Committee on

- Oversight and Government Reform. Subcommittee on National Security and Foreign Affairs (2010)
93. Grotius, H. *De Jure Belli ac Pacis* (1625), Book II. Arvutivõrgus: <http://www.lonang.com/exlibris/grotius/> (27 aprill 2012)
 94. Haddal, C.C, Gertler, J. Homeland Security: Unmanned Aerial Vehicles and Border Surveillance. CRC Report for Congress (2010)
 95. Henckaerts, J. M. Customary International Law. 87 International Review of the Red Cross (2005), 857. Arvutivõrgus: www.icrc.org/eng/assets/files/other/est-irrc_857_henckaerts.pdf (27 aprill 2012)
 96. Holder, E. Attorney General Eric Holder Speaks at Northwestern University School of Law. Speech. The United States Department of Justice (5 March 2012). Arvutivõrgus: <http://www.justice.gov/iso/opa/ag/speeches/2012/ag-speech-1203051.html> (27 aprill 2012)
 97. "How the White House learned to love the drone." Special Report. Reuters (18 May 2010). Arvutivõrgus: <http://www.reuters.com/article/2010/05/18/us-pakistan-drones-idUSTRE64H5SL20100518?feedType=RSS&feedName=topNews> (27 aprill 2012)
 98. Human Rights Institute. Targeting Operations with Drone Technology: Humanitarian Law Implications. Background Note for the American Society of International Law Annual Meeting. Columbia Law School (2011)
 99. Human Rights Watch. A Letter to President Barack Obama (7 December 2010). Arvutivõrgus: <http://www.hrw.org/news/2010/12/07/letter-obama-targeted-killings> (27 aprill 2012)
 100. International and Operational Law Department. Law of War Documentary Supplement. The United States Army Judge Advocate General's Legal Center and School. Charlottesville, VA (2010)

101. International Humanitarian Law. Human Rights Education Associates: Learning Centre, Study Guides. International Humanitarian Law. *Sine Anno*. Arvutivõrgus: http://www.hrea.org/index.php?doc_id=415 (27 aprill 2012)
102. Israel and the Occupied Territories: Israel must end its policy of assassinations. Amnesty International. (2003).
Arvutivõrgus: <http://www.unhcr.org/refworld/publisher,AMNESTY,,PSE,3f1308df4,0.html> (27 aprill 2012)
103. Israel: Misuse of Drones Killed Civilians in Gaza. Human Rights Watch (2009)
Arvutivõrgus: <http://www.hrw.org/news/2009/06/30/israel-misuse-drones-killed-civilians-gaza> (27 aprill 2012)
104. Israel Supreme Court decision on targeting terrorist operatives. Israel Ministry of Foreign Affairs. Official Website (20 December 2006). Arvutivõrgus: <http://www.mfa.gov.il/MFA> (27 aprill 2012)
105. Kellenberger, J. International Humanitarian Law and New Weapon Technologies. Statement. 34th Round Table on Current Issues of International Humanitarian Law. San Remo (2008)
106. Koh, H. H. The Obama Administration and International Law. Speech. Annual Meeting of the American Society of International Law. Washington, DC (25 March 2010). Arvutivõrgus: <http://www.state.gov/s/l/releases/remarks/139119.htm> (27 aprill 2012)
107. "Lendurita lennukid." 4 Tehnikamaailm (aprill 2008).
Arvutivõrgus: <http://www.tehnikamaailm.ee/est/tm/2008/04/?headerID=1248> (27 aprill 2012)

108. "Names on US no-fly list 'double' after Christmas plot". BBC News (2 February 2012). Arvutivõrgus: <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-16861183> (27 aprill 2012)
109. "NATO to Spend 3 Billion Euros on Global Hawk Program." Agence France-Presse (15 February 2012).
Arvutivõrgus:
<http://www.defensenews.com/article/20120215/DEFREG01/302150015/NATO-Spend-3BillionEurosGlobalHawkProgram?odyssey=tab|topnews|textFRONTPAGE>
(27 aprill 2012)
110. "Officials: Suspected drone strike kills up to 30 in Pakistan." CNN World (17 March 2011). Arvutivõrgus: http://articles.cnn.com/2011-03-17/world/pakistan.drone.strike_1_drone-attack-drone-strike-intelligence-officials?_s=PM:WORLD (27 aprill 2012)
111. O'Connell, M. E. Flying Blindly. U.S. Combat Drones Operate Outside International Law. America: The National Catholic Weekly (2010). Arvutivõrgus: http://americamagazine.org/content/article.cfm?article_id=12179 (27 aprill 2012)
112. Ocampo, L. M. Letter Concerning the Situation in Iraq. Office of the Prosecutor. The Hague (9 February 2006).
Arvutivõrgus: <http://www.scribd.com/doc/336550/otp-letter-to-senders-re-iraq-9-february-2006> (27 aprill 2012)
113. Parks, W. H. Memorandum on Executive Order 12333 and Assassination. Washington (1989)
114. Patterns of Global Terrorism. U.S. Department of State. Diplomacy in Action. Arvutivõrgus: <http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/> (27 aprill 2012)
115. Precisely Wrong: Gaza Civilians Killed by Israeli Drone-Launched Missiles. Human Rights Watch. Report (2009). Arvutivõrgus: <http://www.hrw.org/reports/2009/06/30/precisely-wrong> (27 aprill 2012)

116. "Profile: Ali Qaed Senyan al-Harhi." BBC News (5 November 2002).
Arvutivõrgus: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2404443.stm (27 aprill 2012)
117. Review of New Weapons. Overview. International Committee of Red Cross (2010).
Arvutivõrgus: http://www.icrc.org/eng/war-and-law/weapons/new_weapons/overview-review-of-new-weapons.htm (27 aprill 2012)
118. RPA/UAS: Information. Factsheets. U. S. Air Force. The Official Website.
Arvutivõrgus: <http://www.af.mil/information/factsheets/> (27 aprill 2012)
119. Spoerri, P. Round Table on New Weapon Technologies and IHL – Conclusions. Statement. 34th Round Table on current issues of international humanitarian law. San Remo (2011). Arvutivõrgus: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/statement/new-weapon-technologies-statement-2011-09-13.htm> (27 aprill 2012)
120. The Free Dictionary. Arvutivõrgus: <http://www.thefreedictionary.com/> (27 aprill 2012)
121. The Lieber Code (1863), Arvutivõrgus <http://www.civilwarhome.com/liebercode.htm> (27 aprill 2012)
122. "The Predator War: What are the Risks of the C.I.A's Covert Drone Program?" The New Yorker (26 October 2009). Arvutivõrgus: http://www.newyorker.com/reporting/2009/10/26/091026fa_fact_mayer (27 aprill 2012)
123. "The Soldiers Call It War Porn." Der Spiegel. Interview with Defense Expert P.W. Singer (3 December 2010).
Arvutivõrgus: <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,682852,00.html> (27 aprill 2012)

124. "Umar Farouk Abdulmutallab, Underwear Bomber, Sentenced To Life In Prison." Huffington Post (16 February 2012). Arvutivõrgus: http://www.huffingtonpost.com/2012/02/16/umar-farouk-abdulmutallab-sentenced_n_1282708.html (27 aprill 2012)
125. 'Underwear bomber' Abdulmutallab pleads guilty." BBC News (12 October 2011). Arvutivõrgus: <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-15278483> (27 aprill 2012)
126. UNGA 63rd session. Letter dated 4 May 2009 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. Agenda items 16 and 23. A/63/855–S/2009/250 (2009).
Arvutivõrgus: http://www.un.org/Docs/sc/unsc_presandsg_letters09.htm (27 aprill 2012)
127. "U.S. Airstrikes in Pakistan Called 'Very Effective'." CNN (18 May 2009). Arvutivõrgus: http://articles.cnn.com/2009-05-18/politics/cia.pakistan.airstrikes_1_qaeda-pakistani-airstrikes?_s=PM:POLITICS (27 aprill 2012)
128. "U.S. Defense Secretary Refers To CIA Drone Use." Los Angeles Times (7 October 2011).
Arvutivõrgus: http://latimesblogs.latimes.com/world_now/2011/10/us-pakistan-yemen-cia-drones.html (27 aprill 2012)
129. U.S. Department of Defence. Conduct of the Persian Gulf War. Final Report to Congress. Appendix O (1992)
130. "U.S. drones take combat role." BBC News (5 November 2002). Arvutivõrgus: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/2404425.stm> (27 aprill 2012)
131. "U.S. drone strike in Yemen kills U.S.-born Al Qaeda figure Awlaki." Los Angeles Times (1 October 2011). Arvutivõrgus:

- <http://articles.latimes.com/2011/oct/01/world/la-fg-awlaki-killed-20111001> (27 aprill 2012)
132. "US drone strike 'kills 40' in Pakistani tribal region" BBC News (17 March 2011). Arvutivõrgus: <http://www.bbc.co.uk/news/world-south-asia-12769209> (27 aprill 2012)
133. "U.S. Drone Strike Kills Foreign Commander Fighting for Militants in Somalia." Los Angeles Times (22 January 2012). Arvutivõrgus: <http://www.nytimes.com/2012/01/23/world/africa/foreign-commander-killed-in-drone-strike-in-somalia.html> (27 aprill 2012)
134. "USS Cole bomb suspects recaptured." BBC News. Arvutivõrgus: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3550311.stm (27 aprill 2012)
135. Valk, K. Martensi Klausel Rahvusvahelises Õiguses. Magistritöö. Tartu Ülikool. Õigusteaduskond (2008)
136. Villasenor. J. Armchair Kamikaze: What the Latest Generation of Small Armed Drones Means for Antiterrorism. Brookings Institution (2011). Arvutivõrgus: http://www.brookings.edu/opinions/2011/1006_switchblade_drones_villasenor.aspx#_ftn12 (27 aprill 2012)
137. Webster. D. Letter from Daniel Webster to Lord Ashburton (1841). Arvutivõrgus: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp (27 aprill 2012)